

307.939

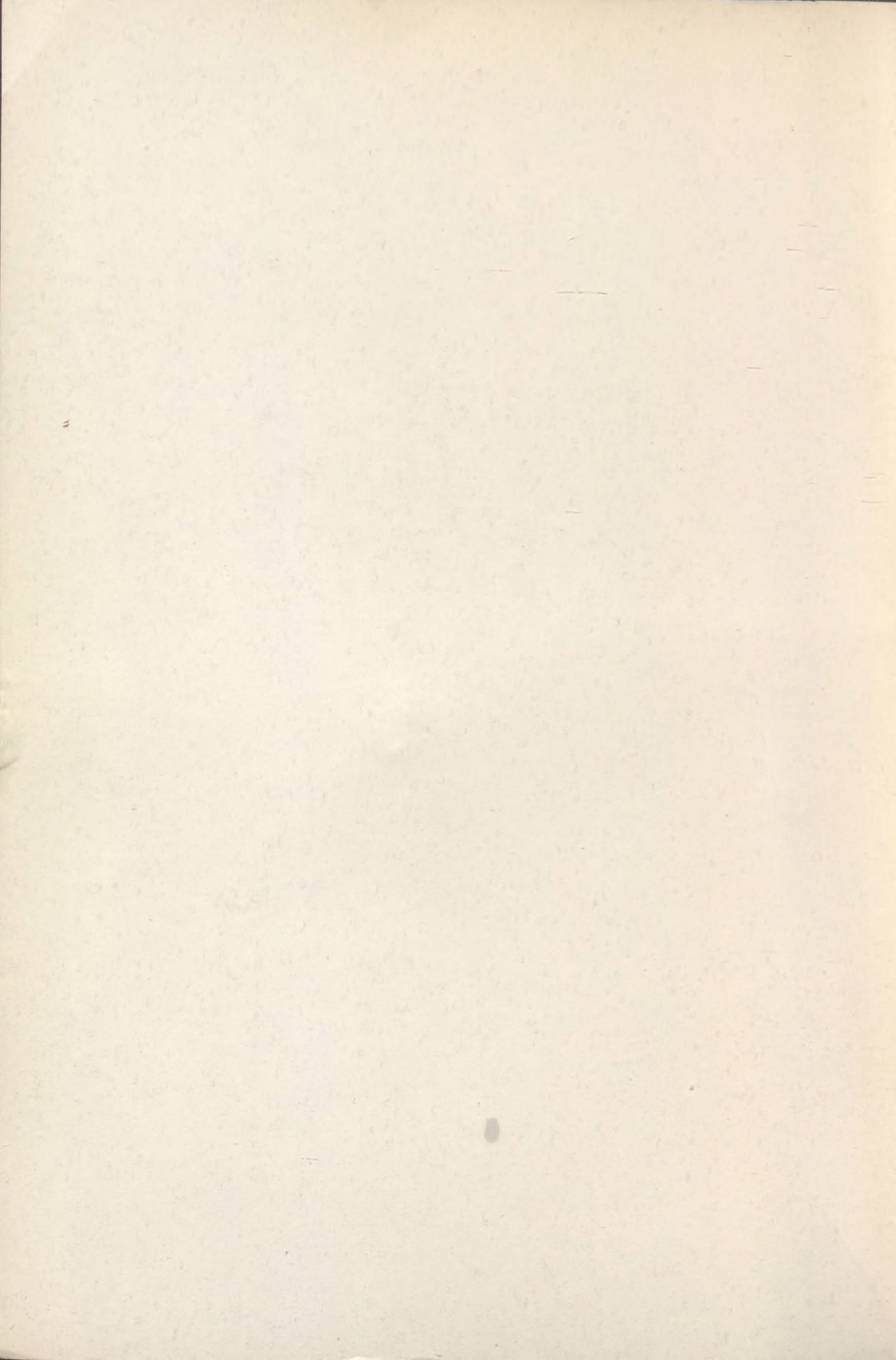
1969

**MUZEUMI  
KÖZLEMÉNYEK  
1969**

**1**

**ORSZÁGOS MUZEUMI TANÁCS**

2



**MÚZEUMI  
KÖZLEMÉNYEK**

MAGYAR  
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA  
KÖNYVTÁRA

**1969**

**1**

**ORSZÁGOS MÚZEUMI TANÁCS**

**SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:**

Dr. Béres András, Dr. Czére Béla, Hetés Tibor, Dr. Korek József  
(szerkesztő), Kovács István (társszerkesztő), Dr. Lakatos László  
(a szerkesztőbizottság elnöke)

---

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda  
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató  
Készült a NPI sokszorosítójában. 69,1877 - Budapest  
Felelős vezető: Fehérvári Tibor  
Megjelent 800 példányban. Terjedelem: 6.75 B/5 iv.

## Az olvasóhoz!

E számmal új köntösben nyújtjuk át a Muzeumi Közleményeket mindazoknak, akikhez eddig is eljutott, s megkettőzött példányban jelentetjük meg, mert szeretnénk, hogy a jövőben mindenkihez eljusson, akik hivatásuknál, munkaköri beosztásuknál fogva a benne közölt ismereteket, gondolatokat irányító- vagy vezető munkájukban, vagy a mindennapi teendők végzése során hasznosítani tudják.

A Muzeumi Közleményeket 1962-ben a korábbi Muzeumi Híradó nyomdokain indítottuk utnak. Az eltelt 6 év alatt 20 füzete jelent meg, mintegy 1.500 oldalon, 250 közleménnyel. Célja az volt, hogy a muzeumi szakterület életéről, jelentősebb eseményeiről jó tájékoztatást adjon, teret biztosítson hasznos gondolatok közléséhez a muzeumi munka minden vonatkozásában.

Célkitűzéseinket csak részben valósítottuk meg. A jó szándékban, igyekezetben nem volt hiány, de kevés volt az erőnk hozzá. Gyakori szervezési változások tették bizonytalanná az egyes számok időbeni megjelenését, s így sokszor az események után kellett kullognunk. Népes munkatársi gárdára számítottunk, de a cikkek elég vékonyan csörgedeztek, talán azért, mert a terjesztés módja sem kedvezett ügyünknek. Az intézményekhez csomagokban eljuttatott példányok ugyanis a legtöbb helyen megrekedtek az irodákban s így azoknak akiknek elsősorban szántuk s akiktől a közreműködést is elsősorban igényeltük nem igen volt kapcsolatuk a kiadvánnyal.

A Muzeumi Közlemények az Országos Muzeumi Tanács folyóirataként negyedévenként rendszeresen jelenik meg a jövőben. A szakterület munkáját, intézményeinek együttthaladását, gyorsütemű fejlődését elősegítő széleskörű tájékoztatást tekinti feladatának. Rendszeresen ismerteti a Tanács elé kerülő fontosabb kérdések tárgyalási anyagát, a megoldásra váró feladatokhoz hozzászólásokat, javaslatokat kér.

Több teret kívánunk adni a folyóiratban a kiállítási munkának és előtérbe kívánjuk helyezni annak elvi, politikai szempontjait. Fórumot szeretnénk teremteni a kiállítások alapos, sokoldalú, elemző bírálatának, mert más sajtóorgánumok speciális igényeinknek nem tudnak megfelelni. Olyan kritikai szellem megnyilvánulását szeretnénk szorgalmazni, amely valóban segítséget ad az előre haladáshoz. Nagy súlyt helyezünk a tapasztalat cserére, a hasznos kezdeményezések és az ujitások elterjesztésére. A szakmai irányítás új rendszere lehetőséget ad e kérdéskomplexum elvi, tartalmi és módszertani problémáinak széles szakmai nyilvánosság előtt való megvitatására, a tapasztalatok közreadására. E témakörbe vágó közleményekkel szeretnénk segíteni a szakfelügyeleti rendszer helyes gyakorlatának kialakulását. Bővíteni fogjuk a Közlemények témakörét a tudományos tervezés és a tudományos kutatás eredményeinek ismertetésével, amely szinte teljesen hiányzott a korábbi számokból.

A külföldi utakról eddig is közöltünk beszámolókat, de azok gyakran igen általános jellegűek voltak. Ugy gondoljuk, hogy - mivel a külföldi utakról szóló jelentések a Muzeumi Főosztály e célra rendszeresített kiadványában jelennek meg a jövőben - a Közleményekben inkább a külföldről hozott, megvalósításra érdemes ötleteket, gondolat-ébresztő megfigyeléseket közöljük. Évvégi számunkban közölni kívánjuk a megnyílt új állandó és időszakos kiállítások jegyzékét, a megjelent kiadványok bibliográfiáját, hogy ezzel is segítsük a szakterület tevékenysége feletti áttekintést.

Az új formájú lap kézhezállóbb, technikai előállítására is színvonalasabb a réginél. Terjesztése is intenzívebb lesz, mert névreszólon juttatjuk el a múzeumok valamennyi ügyintéző dolgozójához, a tanácsok és a múzeumokat fenntartó szakminisztériumok múzeumgyűhöz illetékes munkatársaihoz. Reméljük, hogy tartalmának növekvő változatossága és érdekessége mellett e tényezők is növelni fogják olvasottságát.

Most is népes közreműködő gárdára számítunk. A Muzeumi Közlemények munkatársai sorába hívunk mindenkit, akinek mondanivalója van a múzeumügy számára.

A szerkesztőbizottság

## Az országos múzeumok szervezeti kérdései\*

Jelen előterjesztés nem vállalkozhat arra, hogy részletesen elemezze az országos múzeumok szervezeti kérdéseit. A konkrét szakmai feladatok sokrétűsége, a kialakulás történeti tényezői miatt ez nyilvánvalóan olyan problémát jelentene, amelynek beható taglalása az illetékes múzeumvezetők együttműködését tenné szükségessé. Bizonyos ugyanakkor azonban, hogy az egyes múzeumokban folyó munka minden eltérése ellenére vannak olyan általános, minden országos múzeumra érvényesen vonatkoztatható elvek, amelyeknek tisztázása már a múzeumi terület egészét érinti; az ezekben az alapelvekben való egyetértés és ezek következetes érvényre juttatása adhatja meg muzeumainknak azt az egységes arculatot, amelynek kialakítására mindenképpen törekednünk kell. A következőkben ehhez kívánunk vitaalapként néhány gondolatot szolgáltatni.

Főlegesen behatóbban taglalnám, miért szükséges tudomány- és múzeumszervezési kérdésekkel egyáltalán foglalkoznunk. A hatékony, célrairányuló, funkcionális szervezet biztosítja, hogy bármely adott szerv feladatait a rendelkezésre álló (emberi és anyagi) erőforrások optimális kihasználásával, a lehető leggazdaságosabban végezze el. A megfelelő szervezetek kialakítására irányuló törekvések a múltban elsősorban a felső irányító apparátusra, egy-egy szakterület országos hálózatának létrehozására irányultak és itt emlékeztetőül idézhetjük a múzeumi terület megyei szervezeteinek létrehozását, ill. a minisztériumi felső irányítás közelmúltban végbement átalakítását. Indokoltnak tartom, hogy az Országos Múzeumi Tanács és a Művelődésügyi Minisztérium soron következő szervezési problémaként figyelmét az országos hatáskörű múzeumokra is kiterjessze.

Két szempont is indokolja ezt: egyrészt az elmúlt két évtized

---

\* Az Országos Múzeumi Tanács 1968. évi október hó 29-i ülésének vitaanyaga.

alatt országos muzeumaink feladatköre, anyagi erőforrásai, személyi állománya jelentékenyen megemelkedett, de ez a növekedés nem minden vonatkozásban tűnik jellegében és minőségében az alapvető célokra irányulónak, másrészt az egyes tudománysszakok területén - nem mindenütt és nem azonos módon - általánosabb szervezeti változások mentek és mennek végbe a nem egyszer azonos témakörben működő akadémiai kutatócsoportok és intézetek megalakításával.

Ha általánosságban vesszük szemügyre országos muzeumaink jelenlegi szervezetét, akkor két - egymással összefüggő - jellemző vonást láthatunk:

1. a jelenlegi szerkezet a spontán történeti fejlődés eredményeként jött létre, a legtöbb esetben inkább természetes növekedés és kiegészítés következményeként, mint átgondolt szervezési program alapján. Ennek megfelelően országos muzeumaink szervezete az általuk őrzött anyag természetének megfelelően tagolódik és az ezekben a szervezeti egységekben foglalkoztatott muzeológus szakemberek látják el lényegében a muzeumi munkával kapcsolatosan jelentkező összes feladatokat, tehát egyaránt kutatók, tárgyat őrző és gondozó tisztviselők, kiállításrendező és népművelő szakemberek.

2. A jelenlegi belső szervezet ennek megfelelően elsőrendűen és tulsullyal a muzeum tudományos funkcióját hangsúlyozza.

Nem áll szándékunkban az elmondottakkal a muzeum szerintünk elsőrendűen tudományos funkcióját kisebbiteni, úgy látjuk azonban, hogy ez a fajta szervezés, amely felépítésében szinte kizárólagosan ezt a funkciót tartja szem előtt és amely a muzeumi szakemberek all round szakértelmének ideáját látszik képviselni, nem segíti elő a muzeumok komplex feladatainak hatékonyabb ellátását. Régi tapasztalat ugyanis, hogy valamely feladat megoldásának előfeltétele, hogy adott célra irányuló szervezetet hozzunk létre olyan szakemberek beállításával, akiknek a feladat végrehajtása a központi tevékenységi területük és akik ehhez a szükséges speciális ismeretekkel rendelkeznek. Amilyen mértékben növekszik a specializáltság az élet és benne a tudományok legkülönbö-



zőbb területein, ugyanolyan módon egyre inkább specializálódik a muzeumi munka, éspedig nemcsak a konkrét kutatási szakterületen, hanem az általában vett muzeumi munkában is. Az erre a specializálódásra való törekvés szervezeti keretei a muzeumi irányítás felső szintjén egyre világosabban kibontakoznak, amint ezt a Muzeumok Központi Igazgatósága mai szervezete is mutatja.

Véleményem szerint helyes lenne, ha az országos muzeumok jelenlegi, elsősorban a szakanyag tudományos csoportosításán alapuló szervezetét fokozatosan olyan strukturával helyettesítenénk, amelynek egyes szerkezeti elemei az egész szervezet alapvető funkcióinak megfelelően tagolódnak és így meghatározott célra irányulnak. Nem kívánunk most a muzeum alapvető célját illető eltérő véleményekkel foglalkozni (az egyik felfogás szinte végletesen a muzeum nevelési, míg egy másik a muzeum tudományos feladatát helyezi központba), mivel a muzeumi törvény ezt kellőképpen tisztázza. Ennek szellemében a muzeum három egymáshoz kapcsolódó funkciót lát el (a sorrend logikai és egyúttal fontossági is): tudományos, állagkezelői (nyilvántartás, raktározás, konzerválás-restaurálás) és nevelői. Az ebből adódó szervezeti konzekvencia gyakorlatilag kétféle lehet és nyilvánvaló, hogy az egyes muzeumok anyaguknak, feladataiknak megfelelően juthatnak el az optimális megoldáshoz.

Az egyik szervezeti forma négy fő egységre tagolná a muzeumot:

1. T u d o m á n y o s o s z t á l y , amelynek feladatköre a programba iktatott tudományos kutatáson kívül a muzeumi anyaggal kapcsolatos mindennemű tudományos munka elvégzése lenne (gyűjtés, vásárlás, becslés, szakleírókartonok készítése, kiállítások tudományos előkészítése, feldolgozás stb.). A tudományos osztály kutatási programja szükségessé teszi a profil tisztázását a megfelelő akadémiai kutatócsoporttal és intézettel, ill. a tudományági kooperáció kialakítását. (Nézetem és eddigi tapasztalataim szerint ez olyan akuttá váló kérdés, amellyel az Országos Muzeumi Tanácsnak egyik ülésén feltétlenül foglalkoznia kell.) Itt káder szempontból két lehetőség adódik:

a./ a tudományos osztály szakemberei testületként az adott

szakterület egészével foglalkoznak, függetlenül attól, hogy ez tárgyakban hogyan jelentkezik a szóbanforgó muzeumban, természetesen ügyelve arra, hogy a munkatársak között a muzeumi tárgyi anyag megfelelő csoportjaihoz kapcsolódó szakember feltétlenül legyen;

b./ a szakemberek beállítása a muzeumi tárgyi anyaggal való foglalkozás szükségleteinek megfelelően történik.

2. **Á l l a g k e z e l ő i o s z t á l y .** Feladata a tudományos osztály illetékes szakemberei által kellően előkészített és átadott anyag nyilvántartása, raktározása, konzerválása-restaurálása egy nyilvántartói, raktározási és restaurátori csoportra tagolt szervezetben.

3. **N e v e l é s i o s z t á l y .** Feladata a muzeumi anyaggal kapcsolatos, ill. a muzeumban folyó tudományos munkából adódó ismeretek átadása a legkülönbözőbb módon a legtágabb értelemben vett közönségnek. Szándékosan használtam a „népművelés” kifejezés helyett a „nevelés” szót, amely ugyan szintén nem a legszerencsésebb. A nevelés, mint tágabbkörű kifejezés, ugyanis a felnőtt, az iskolát már végzett lakosság továbbképzését, tehát a „népművelést” és az iskolák felé irányuló speciális ismeretterjesztő tevékenységet is magában foglalja. Egy ilyen osztály három szervezeti egységre tagolódhat:

- a./ propaganda - közönségszervezés;
- b./ előadás - tárlatvezetés;
- c./ szemléltetés.

Mindhárom szervezeti egységben olyan munkatársakat kell foglalkoztatni, akik az adott terület specialistái, az a./ egységben olyanokat, akikre alkalmazható az angol **p u b l i c r e l a t i o n s o f f i c i a l** elnevezés, akik tehát a jelenlegi propagandista ügykörén túl a muzeum minden - nem tudományos és szakmai - külső kapcsolatát kézben tartják; a b./ egység munkatársai olyan pedagógusok lennének, akik a muzeumi iskolai foglalkozásokat minden szinten le tudják vezetni, akik a szakemberek által írt előadásokat minden közegen (TV, Rádió, előadás) keresztül

kellően tudják továbbadni, míg a c./ szemléltetési egységbe a kiállításrendező mellett a szükséges technikai személyzet tartozna.

4. Gazdasági - üzemeltetési osztály, aminek funkciójára főlőslegesen külön kitérnem. (További szervezeti egységek az adattár és a könyvtár, amelynek szerkezeti elhelyezkedése külön, de a fenti koncepció szerint megoldható probléma.)

A fentiekben részletezett és jónéhány ország nagy muzeumában megvalósított szervezeti megoldás mellett egy másik, a jelenlegi felépítéshez jobban közelítő forma három nagy szervezeti egységgel operál:

1. Tudományos gyűjtemények vagy osztályok, amelyeknél az anyag nagyságától függően egy vagy több tudományos szakember foglalkozik egy-egy gyűjtemény tudományos feladataival, mellette ugyancsak arányos számú adminisztrátorral és raktárnokkal a nyilvántartási, raktározási teendők el látására;
2. A tárgyi anyaggal kapcsolatos laboratóriumok és műhelyek;
3. Nevelési osztály és
4. Gazdasági - üzemeltetési osztály.

Bármelyik szervezeti megoldás választásának több előnye is van. Közöttük emlithetjük mindenekelőtt, hogy a funkcionális tagolódás lehetővé teszi, hogy a konkrét feladatok szerint válasszuk ki a megfelelő képzettségű és képességű szakembereket és hogy ezek feladataik megoldására összpontosíthassák idejüket és erejüket. Másodsorban nyilvánvaló, hogy a magasabban kvalifikált és fizetett tudományos kádereket elsőrendűen a par excellence tudományos, ill. a muzeumi anyaghoz kapcsolódó tudományos feladatok elvégzésére állíthatjuk rá és egy sor munkafázis kisebb képzettségű és alacsonyabban fizetett munkaerővel végeztethető el. Harmadsorban megnövekszik a muzeumi munka hatékonysága, mivel egyrészt nem kell csupán áll round szakemberekre támaszkodnunk a különféle feladatok megoldásánál, hanem rátermettségnek megfelelően lehet elosztani és felhasználni a kádereket, amivel megszűnik egyes szakemberek túlterhelése és másoknak szükségszerű mellőzése.

Nem állítom, hogy az általam vitára bocsátott szervezeti elképzelés a lehetőségek közül az optimálisan legjobb. Ha a javasolt konkrét elgondolással a Tanács nem is értene egyet, kérem fogadják úgy, mint egyik jelét annak a szerintem jogosult igénynek, hogy a felső irányítás átszervezése után reális igény van az országos muzeumok belső strukturájának az átalakítására is.

Bodrogi Tibor

---

Az Országos Muzeumi Tanácsnak a vitaanyagot tárgyaló ülésén elhangzott hozzászólásokból az alábbiakban részleteket adunk közre. A vitaindító anyag és a hozzászólások egybevetése arra mutat, hogy a felvetett fontos kérdésben a nézetek egyenlőre erősen eltérőek, az alapelvek további tisztázására van szükség.

---

C z é r e B é l a: A vita alapjául szolgáló, a Néprajzi Múzeum által kidolgozott előterjesztéssel messzemenően egyetértek. Csak helyeselni lehet a szervezet funkcionális felépítésére vonatkozó alapelvet. Az újjászervezett Közlekedési Múzeum legutóbb kialakított szervezetét mi már erre az alapelvre építettük fel. Talán nem érdektelen, ha ismertetem, meddig jutottunk ebben a kérdésben.

Múzeumunkban működik a tudományos osztály, amely minden gyűjteményt összefog és funkciói pontosan megegyeznek a tervezetben felsoroltakkal. Egyetlen eltérés, hogy jelenleg ez az osztály végzi a nyilvántartási munkát is. Ez elsősorban létszámkérdés, elvileg azonban egyetértek azzal, hogy ettől a munkától a tudományos munkatársakat mentesíteni kellene. Szervezetileg nem elválasztható a tudományos osztálytól az adattár és a könyvtár, ezek munkáját nálunk szintén a tudományos osztály vezetője irányítja.

Kialakított szervezetünkben a másik osztályt mi műszaki és módszertani osztálynak nevezzük. Ennek munkakörébe tartozik elsősor-

ban a restaurálás és a konzerválás, másodsorban a kiállítások technikai felépítése, akár külső, akár belső művészeti vezetés mellett. Ezt az is indokolja, hogy a restaurátorok és egyéb szakiparosok ennek az osztálynak a létszámában vannak. Ez az osztály kutató és tervező munkát is végez, újszerű szemléltető berendezések kialakítására és prototípusainak elkészítésére. Bár a gyűjtemények állagáért és raktározásáért elvben még a muzeológusok felelősek, gyakorlatilag ez az osztály látja el a raktározási csoport feladatkörét is, különösen az épületen kívüli raktárakban, mert a raktári munkások is ennek létszámában vannak.

A nevelési osztály felállításával és javasolt munkakörével is egyetérttek, azzal a megszorítással, hogy a kiállításrendezés nem okvetlenül szükséges, hogy ennek a munkaköréhez tartozzon. Magasabb képesítésű kiállításrendező szakember lehet - úgy, mint nálunk - a műszaki és módszertani osztály vezetője, vagy beosztott munkatársa. A nevelésügyi osztály funkcióját nálunk a muzeumi titkár - egyenlőre egy személyben - látja el, munkaköre megegyezik a tervezetben javasolttal.

Harmadik osztályunk a gazdasági-üzemeltetési osztály, amely az ügyvitelt és gazdálkodást végzi. Beosztottja a házigazdónk, aki az üzemi leltárt kezeli, a kiállítási üzemet is biztosítja és a termőrzést szervezi.

Az előadottakból kitűnik, hogy a javasolt elvek nagy részét mi már átvittük a gyakorlatba és helyességére nézve már tapasztalatokat is szereztünk. Ennek alapján a tervezet elveinek más muzeumok szervezetében való érvényesítését is csak javasolni tudom.

E s t i B é l a: Hasonlóképpen Czére elvtárshoz az én egyetértésem sem csupán elméleti megfontolásokból, hanem meglévő gyakorlati tapasztalatokból is származik. A Munkásmozgalmi Muzeumban ugyanis körülbelül fél évvel ezelőtt hajtottunk végre hasonló szervezeti átalakítást és ennek tapasztalatai az eddigiekben jók. Muzeumunkban korábban külön osztályt képezett a fénykép-, az irat- és a nyomtatványgyűjtemény és egyéb történeti tárgyi gyűjtemény. Ennek a szervezetnek kétségtelenül meg volt az az előnye,

hogy mindegyik muzeológus közvetlenül kapcsolódott a gyűjteményekhez. Volt azonban egy-két hátránya is, ami végül arra indított bennünket, hogy az átszervezést megvalósítsuk. Az egyik hátránya az volt, hogy mivel mindenki mindent csinált, meglehetősen nehéz volt a munkát, az egyes munkatársaknak a munkáját, megszervezni és ellenőrizni. Különösen nehézséget jelentett kiállításrendezési időszakokban - ami nálunk igen gyakori - a munka folyamatosságának a biztosítása. Mivel mindegyik muzeológus egyben gyűjteményt is kezelt, abban az időszakban, amikor a kiállítási munka teljes igénybevételt jelentett, akkor a gyűjteménnyel való rendszeres foglalkozás lehetetlenné vált, amely komoly nehézséget okozott, mivel ki kell szolgálni a nagyközönséget is az országos muzeum révén.

A másik nagy hátránya a korábbi szervezetnek az volt, hogy nem kedvezett ahhoz, hogy a magyar munkásmozgalmi történet bizonyos korszakaiban specialisták alakuljanak ki. Ez a népművelő munkában, de a muzeum egész tudományos munkája szempontjából is hátrányos volt. Az új szervezetnek megfelelően két osztályt állítottunk fel: 1./ történeti és népművelési osztály, 2./ gyűjteményi osztály. A történeti és népművelési osztály munkatársainak a feladatai közé tartozik egyrészt a gyűjtés, a történelmi reszortok szerinti komplex gyűjtés, másrészt a begyűjtött anyag meghatározása, tudományos feldolgozása, a kiállítások rendezése és egyéb tudományos természetű népművelési munka. A gyűjteményi osztály - amelynek egyes csoportjait az egyes gyűjtemények alkotják - munkatársainak sem csupán az anyag nyilvántartása a feladata, a munkatársak egy része ugyancsak tudományos dolgozó, muzeológus, az ő feladatuk is a speciális gyűjteményfajtáknak megfelelő gyűjtés (pl. zászló gyűjtő), ugyancsak a gyűjteménnyel való tudományos munka is, tehát annak meghatározása, leírása és egyéb szükséges tudományos tevékenység. A szétválasztás nem úgy történik, hogy tudományos osztály és állagkezelői osztály, hanem történeti és népművelési osztály és gyűjteményi osztály; mindkettő végez tudományos munkát. Egyrészt a gyűjteményekben a folyamatos munkát tudjuk így biztosítani, mert akik a gyűjteményi osztályban dolgoznak az a feladatuk. A történeti osztály munkatársainak a fő feladatai nem a gyűjteményekkel való foglalkozás, hanem a muzeum egyéb népművelési feladata, kiállításrendezés stb. A gyűjteményi osztály dol-

gozóinak feladata is a gyűjtés, speciális gyűjteményeket gyűjt és tudományosan is feldolgozza. A tudományos osztály a korszakokkal foglalkozik. Egy történelmi muzeumnál feltétlenül szükséges, hogy a munkatársak egy része annak a bizonyos történelmi korszaknak specialistája legyen. Én azt szeretném hangsúlyozni, hogy az olyasfajta szétválasztás, amely tudományos és állagkezelői osztályt eredményezne, alakítana ki egy alfa és egy béta kategóriát. Kérdés, folyhat-e elszigetelt nyilvántartási munka szakképzett muzeológusok nélkül. Ezt így nem tartanám helyesnek. A gyűjteményekkel való nyilvántartási munkákhoz is szükséges, hogy néhány tudományos felkészültségű muzeológus irányítsa ezt a munkát.

F ü l e p F e r e n c: Őszintén szólva nem tudom, hogy Magyarországon, ahol a muzeumok fejlődése annyira eltérő volt, helyes-e, szükséges-e, keresztül vihető-e egy olyan séma bevezetése minden muzeumban, mint amilyent Bodrogi elvtárs előterjesztése tartalmaz. Ezt azért vetem fel, mert nálunk a tudományos dolgozók leghevesebb ellenállásába ütközne, ha a gyűjteményanyagot elvinnénk tőlük és rábiznánk egy állagkezelői apparátusra. A mi tudományos dolgozóink állandóan felvetnek egy problémát, de nem ez az elvi kérdés, hanem az, hogy a tudományos osztályon belül 2-3 segéderő legyen, aki kezeli a tudományos gyűjteményt és ne nekik kelljen a számokat ráírni, ne nekik kelljen írni a leltárkönyveket, a karnókat. Véleményem szerint nálunk - de azt hiszem néhány más muzeumnál is - azt a szervezeti formát, amely szerint van egy tudományos osztály tudományos anyag nélkül, van külön állagkezelői rész, dolgozóink nem fogadnák szívesen.

A következő probléma, amelyet Bodrogi elvtárs felvet, a nevelési osztály felállítása. Véleményem szerint mindenképpen szükségszerű, aktuális kérdés, mert jelenleg egyre erősebben, egyre intenzívebben el kell látnunk népművelési funkciókat apparátus nélkül. Akkor, amikor a muzeumok ilyen mértékben állanak az érdeklődés és a kulturális életnek az előterében, ezt a feladatot nem lehet rálőcsölni a tudományos dolgozókra, és véleményem szerint az sem jelent megoldást, hogy mi pl. egy függetlenített embert ráállítottunk ilyen feladatokra, mert ez szegény azt sem tudja, hogy hova kapjon. Ilyen nagy intézményben, mint a mi muzeumunk, a feladatok

teljesen felülmulják egy embernek a munkaerejét, munkaidejét. Azal én is egyetértek, hogy itt akár saját erőnkől is létre kell hoznunk egy olyan osztályt vagy csoportot, amelyik ezt a feladatot: az egyre növekvő népművelési feladatokat ellátja. Ebből a szempontból én messzemenően egyetértek egy nevelési osztály létrehozásával.

P o g á n y Ö. G á b o r: Emlékeztetni szeretnék arra, hogy 1953-ban szerencsénk volt Fülep és Székessy elvtársakkal kint lenni a Szovjetunióban és utána sokszorosítványban közreadtuk tapasztalatunkat, és ott már ezt a funkcionális beosztást feszegettük. A szovjet muzeumok akkor álltak át erre a beosztásra, amit Bodrogi Tibor is javasol. Nem vitás az, hogy az elképzelés a funkcionális polarizálódás irányában nagyon helyes. Nagyon helyes, mert bizonyos embereknek az idejét kiméljük, másra, jobbra fordítjuk, olyan embereket mozgósítunk bizonyos feladatokra, amelyekre ők alkalmasabbak, tehát adunk egy munka jellege szerinti megosztódási lehetőséget. Amit Bodrogi Tibor előterjesztett, majdnem azt mondanám, hogy nem osztály szerint ad példát, hanem kicsit a káderekkel való foglalkozás elosztásának problémáját veti fel. A funkciók más és más jellegű gyűjteményekben másként jelentkeznek. Tudomány, népművelés, anyagfeldolgozás nagyon nehezen szabható ollóval három felé.

Feltétlenül kell valamit találnunk, hogy fiatalabb kádereinket nagyobb számban tudjuk felvenni, s ezek jobban dolgozzák be magukat a muzeum anyagába az ismeretterjesztésen keresztül. Én abban feltétlenül egyetértek, hogy tegyünk lehetővé munkamegosztást, hogy az országos muzeumoknak ez feltétlenül nagyon szükséges, de hogy pl. egy művészeti gyűjtemény raktárfelelőse ne a tudományos dolgozó legyen, nehezen elképzelhető.

T a r j á n y i S á n d o r: Bodrogi Tibor előterjesztése nagyon érdekes és fontos, mégis azt hiszem, hogy ebben a formában nem kell egyedül üdvözítő hitnek tekinteni. Én magam is végig gondoltam a magam muzeumának vonatkozásában és bár nagyon sok ráció van benne, még sem tudom elképzelni. A gyűjtemény kezelése



alól egy-két idősebb kutatót mentünk csak fel, mert ez a tudományos munka alapja. Nem feltétlenül ez a megoldás segít, bár az is elképzelhető, hogy egy-egy nagyobb országos muzeumban vagy megyei muzeumban is, egy-két megfelelő emberrel - akiknek erre adottságuk van - a munkamegosztás szerinti szétválasztást alkalmazzuk. Ugyanakkor nem tartanám helyesnek, hogy minden vonatkozásban ezt a szétválasztást alkalmazzuk. A muzeumi munkának ezt a hármas egységét, a gyűjteményfejlesztést, a raktározást, a népművelési feladatok ellátását nem jó szétválasztani.

S z é k e s s y V i l m o s: Évekkel ezelőtt sokat beszéltünk erről, a téma azonban megmaradt: a muzeumban túl sok a kutató és mindig kevesebb lett a kiszolgáló személyzet. Ezt a problémát csak megfelelő káderpolitikával lehet megoldani, de átszervezéssel nem. A hozzászólások részben mellette, részben ellene szóltak, de senki sem gondolt arra, hogy élesebben megfogalmazza. A muzeumi alapeszmével és törvénnyel, amit a Főosztály kiadott, élesen szemben áll. A muzeumi előírásokban elhangzott, hogy csak a kutató végezhet nyilvántartási munkálatokat. Ha a kutatót külön választjuk, akkor erről az eszméről lemondunk. Ha külön tudományos osztályokat létesítünk, még élesebb lesz az a bizonyos átfedés az Akadémia felé. Én teljesen elhibázottnak tartanám, ha egy ilyen átszervezés megtörténne. Én a Szovjetunióban azt tapasztaltam, ha egyetem után felvesznek valakit, kötelezik, hogy két évig mint preparátor, két évig mint népművelő működjön, kiállításokat rendez, tehát minden munkát meg kell tanulnia. Ezzel azt akarják elérni, hogy az un. felsőbbek mindenhez értsenek.

G a r a s K l á r a: Most már kezd kialakulni egy eléggé összefüggő és világos kép. A magam részéről talán akkor ezekhez csatlakozva és némiképp összegezve az eddigieket, leszögezhetem, hogy aligha képzelhető el valami abszolút boldogító séma, olyan szervezeti szabályzat, mely meghatározza a szervezetet, ez nem lenne célszerű. A tervezet távlati elgondolásai, célkitűzései nagyon sok észszerű hasznos, jó javaslatot tartalmaznak. Ezeknek egy részét az országos muzeumok és nem országos muzeumok meg is valósították már kisebb-nagyobb mértékben.

B a k ó F e r e n c: A javaslatban és a hozzászólásokban láthattuk azt, hogy ez a téma nem kifejezetten az országos muzeumok témája. Ez a mi témánk is, a megyei muzeumi szervezeteké, mert ha valami elindul, azzal előbb-utóbb nekünk is foglalkozni kell. A javaslat nem tér ki a mi problémánkra, ezért amennyiben ez a kérdés aktuálisabbá válna és közelebb kerül bizonyos megoldásokhoz, szeretnénk kérni, hogy a vidéki muzeumokra vonatkozóan is tárgyaljuk újra.

Én általánosságban egy kérdéssel szeretnék foglalkozni. Még pedig azzal, ami már sokszor szóba került. A muzeumi munka differenciálódásáról van szó. Ez folyamatban van. Itt inkább csak tervezésről van szó, mert túl sokat a gyökeres javulás érdekében nem tudunk tenni.

Kétségtelen egyes vidéki muzeumoknál a népművelési és tudományos munka arányainak eltolódása. Érdeemes lenne egy felmérést végezni. Ez az eltolódás igen sokat fog jelenteni. A jelenlegi személyzeti keretek között kielégítően nem lehet megoldani. Próbáljunk át-szervezni? A tudósokból népművelőket képezni? Ez igen nehezen képzelhető el. A képzettség mellett születni is kell mind a két szakmára és beosztásra. Egy arányszámot is tudok mondani: pl. mi Egerben 8 muzeológussal dolgozunk, de csak kettőre tudom azt mondani, hogy jó népművelők is, jól tudnak vezetni. A kérdés megoldása: képzett népművelőkre volna szükség. Én szeretném felvetni kérdésként a Minisztérium felé, hogy az utóbbi 10-15 év alatt a budapesti és debreceni egyetem népművelési szakán végzettek közül hányan vannak muzeumi területen alkalmazva? Annak ellenére, hogy mi az ilyen szakképzettségű dolgozókat következetesen igényeljük, ennek semmi eredménye eddig nem volt. Kellene ezzel a kérdéssel alaposabban is foglalkozni, nemcsak úgy, hogy egyetemet végzett népművelőket adjanak, hanem egy vezető gárdát kellene kiképezni.

## Beszámoló az 1968. évi Múzeumi Hónapról\*

### I.

Ez év októberében hetedik alkalommal került sor az ország minden muzeumban az immár hagyományossá vált Muzeumi Hónap megrendezésére. A Hónap fő célkitűzése a muzeumok népszerűsítése, a kultúra és a történelem értékeinek mind szélesebbkörű megismertetése volt. A Muzeumi Hónap előkészítése során, a tervezéshez kiadott irányelvek is ezt a célkitűzést hangsúlyozták.

A korábbi évekkal ellentétben a megyei tanácsok művelődésügyi osztályai fokozottabban vettek részt a Muzeumi Hónap rendezvényeinek megszervezésében, irányításában és ellenőrzésében.

A Muzeumi Hónap kezdete előtt népművelési folyóiratokban és sajtótájékoztatón ismertettük a Muzeumi Hónap kiemelkedő fővárosi és vidéki eseményeit, központilag plakátot készítettünk és ezt az egész országban terjesztettük. A Muzeumi Hónap megnyitása során a napisajtó, a rádió és a televízió vezércikkekben, hírekben, riportokban foglalkozott a muzeumok rendezvényeivel. Az országos muzeumok, szakmuzeumok és megyei muzeumi szervezetek saját rendezvényeiket maguk propagálták plakátok, műsorfüzetek, meghívók, valamint a helyi sajtó és hírközlő szervek útján.

A Muzeumi Hónap ellenőrzését ez évben első ízben sokoldalúan szerveztük meg. A Muzeumi Főosztály munkatársain kívül - szakfelületi tevékenységük keretein belül - résztvettek az országos muzeumok és a Központi Muzeumi Igazgatóság munkatársai is. Az ellenőrzés során az ország valamennyi megyéjébe eljutottunk, a jelentősebb kiállítások és egyéb rendezvényeken jelen voltunk. Az erről szóló jelentéseket beszámolóink összeállításánál felhasználtuk.

---

\* Hivatalos tájékoztatás és javaslat.

## II.

A muzeumi népművelés legkifejezőbb eszközei, a kiállítások sorában ez évben is hangsúlyos szerepet kaptak a történelmi évfordulók: az 1918. évi polgári demokratikus forradalom és a KMP megalakulása tiszteletére és ezek ismertetésére készült kiállítások. Majd minden megyében készült megünneplésükre időszaki vagy vándorkiállítás. A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum vándorkiállításokat készített, amelyeket elsősorban azokban a megyékben forgatnak, ahol saját kiállítást nem rendeztek e témakörben. A vidéki évfordulós kiállítások, az országos események vázlatos ismertetésén túl, igyekeztek a helyi vonatkozásokat kidomborítani és dokumentálni. A fővárosban a történelmi évfordulók megünneplésére két kiállítás készült. A Károlyi palotában mutattuk be „Az Őszirozás forradalom” emlékkiállítást a Magyar Nemzeti Múzeum rendezésében, a Visegrádi utcában a KMP emlékkiállítást a Munkásmozgalmi Múzeum rendezésében. E kiállítások sorában jelentős esemény volt a berlini Museum für Deutsche Geschichte emlékkiállítása az 1918. évi németországi forradalomról. Érdekes témát dolgozott fel az esztergomi Balassi Bálint Múzeum a „Hadifoglyok Magyarországon 1914-18.” c. kiállításán.

A fővárosi és több megyei muzeumi szervezet állandó kiállításának megnyitását ez évben is a Muzeumi Hónap idejére ütemezte. Októberben nyílt meg a budai várban a „Fővárosunk ezer éve” című, a gyulai várban a város XVIII-XIX. századi történetét bemutató kiállítás, továbbá a Kölcsey emlékszoba Álmosdon, a Fedics emlékszoba Aporligeten, a pipamúzeum a baranyai Ibaán, a talpasház-rekonstrukció Sellyén és a brennbergi bányatörténeti állandó kiállítás.

A hagyományos tematikájú időszaki kiállítások között ismét nagy érdeklődést váltottak ki a művészeti kiállítások: pl. Uitz Béla, Medgyessy Ferenc kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában, a „Venczei rajzok és metszetek”, a Szépművészeti Múzeumban. Vidéken két jelentős művészeti kiállítást rendeztek: Hódmezővásárhelyen megnyílt a XV. Őszi Tárlat, Pécsen nagy sikere volt a kerámia biennálénak.

Uj szinfoltot jelentettek a kiállitások között azok a témák, amelyek muzeumokban még nem kerültek bemutatásra. Ilyen volt a nagykanizsai muzeum uj épületében rendezett vadászati kiállitás és az „Olimpiai eszme diadala” c. kiállitás Szolnokon, Budapesten a „Szép magyar hegedük” című a Magyar Nemzeti Muzeum és az Iparművészeti Muzeum rendezésében, valamint „Az ember és a környezete” c. a Magyar Nemzeti Muzeum rendezésében megnyilt kiállitás. Igen figyelemreméltó az a kezdeményezés, amelyet a szolnoki muzeum indított: az „Élet és munka” címmel négy részből álló komplex kiállitássorozat. (Ez évben az első rész került bemutatásra „Gyermekkor” címmel.)

Aktuális közéleti téma bemutatására vállalkozott a Közlekedési Muzeum. A parlamenti vita előkészítéseként „Magyar közlekedéspolitikai” címmel rendezett kiállitást.

Számos ujszerű, érdekes témájú vándorkiállitást forgalmaztak vidéken muzeumaink. A Természettudományi Muzeum és a Néprajzi Muzeum két tengerentuli (a tanganyikai ill. a venezuelai expedició) anyagát tárta a közönség elé. A gyöngyösi muzeum „Történelmi korok” címmel vándoroltat iskolákban jól rendezett kiállitást. A debreceni muzeum iskolai vándormuzeumot szervezett, amelyet a Muzeumi Hónap ideje alatt hat községben mutattak be.

A Muzeumi Hónap rendezvényei között a vetélkedők ebben az évben is elsősorban az ifjúságot mozgatták meg. A Természettudományi Muzeum földtani vetélkedőt, Szolnok az 1918-19-es történelmi eseményekhez kapcsolódó vetélkedőt, Eger pedig a vár történetével foglalkozó vetélkedőt rendezett. A szolnoki muzeum a „Gyermekkor” c. kiállitásában - amely mind tematikájában, mind komplexitásában uj kezdeményezés - az iskolások nagy érdeklődésére rajzversenyt, szavalóversenyt, ifjúsági hangversenyt, fogalmazási versenyt és a pedagógusok részére módszertani bemutatót rendezett. Ezek az események mind hozzájárultak a kiállitás vonzóerejének fokozásához.

Külön kell szólni a muzeumi hangversenyekről, amelyek ebben az évben szilárdan megkapaszkodtak a Muzeumi Hónap rendezvényei sorában. Elsősorban a fővárosi muzeumok (Budapesti Történelmi Muzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Iparművészeti Muzeum Nagytétényben) éltek

ezzel a lehetőséggel, de egy-két vidéki muzeumban is nagy sikert hozott. A muzeumi hangversenyeket legtöbbször összekapcsolták irodalmi műsorokkal, tárlatvezetéssel, muzeumi bemutatásokkal is.

A Muzeumi Hónap sulyát növelték a tudományos jellegű rendezvények. A Muzeumi Hónapot indító, a Jósa András Muzeum alapítása 100. évfordulójára rendezett ünnepségek sorában tudományos előadások hangoztak el a muzeumi tudományágak köréből. Nógrád megyében az 1918. évi forradalom és a KMP megalakulása tiszteletére tájkonferenciát szerveztek.

A muzeumokban őrzött kulturális értékek terjesztésének eszközei az ismeretterjesztő előadások is. A Muzeumi Hónap ideje alatt 409 ismeretterjesztő előadás hangzott el, egy részük a történelmi évfordulókkal foglalkozott. Általában azok az előadások sikerültek a legjobban, amelyek kiállítások, illetőleg muzeumi anyag bemutatásához kapcsolódtak, vagy egyéb szemléltető anyagot használtak fel hozzájuk.

### III.

A muzeumok rendezvényeit összesen 600.205 fő kereste fel. A résztvevők általában jól rendezett kiállításokat láthattak, melyek közül számos újszerű témával hívta fel magára a figyelmet. Sikeresek voltak a vetélkedők, a muzeumi hangversenyek, irodalmi estek és vitaestek. Több muzeum és megyei muzeumi szervezet muzeumi hónapi tevékenysége jól illeszkedett be a helyi kulturális rendezvények sorába és jó együttműködést alakított ki más népművelési és ismeretterjesztő intézményekkel (TIT, népművelési tanácsadó, könyvtárak, levéltárak, stb.).

A fővárosi nagy muzeumok kiállításai a Budapesti Művészeti Hetek keretében nyíltak meg. Ezek a rendezvények a fővárosi népművelési szervek és a muzeumok mind jobban elmélyülő kapcsolatának bizonyítékai. Hasonlóan jó kapcsolat alakult ki Pécsen is, ahol a muzeum rendezvényei szervesen kapcsolódtak a város országos jelentőségű kulturális eseményeihez. .

A Muzeyumi Hónap népszerűsítésében jelentős szerepet vállalt a sajtó, a rádió és a televízió. Az ország valamennyi napi és hetilapja foglalkozott az eseménnyel, hosszabb cikkek, méltatások és híradások formájában. A televízió és rádió a szokásos hiranyagon túl önálló műsorokkal, helyszíni közvetítésekkel jelentkezett.

#### IV.

Az 1968.évi Muzeyumi Hónapban csökkent a látogatottság, amire kétségtelenül befolyással voltak a mexicói olimpiai játékok rádió és tv közvetítései. E miatt több esti programot (előadások, klubfoglalkozások, esti tárlatvezetések) nem lehetett megtartani. Több falusi előadás maradt el, a községi tanácsok, művelődési intézmények közömbössége vagy elégtelen szervezése miatt is. A muzeumi rendezvények látogatottságára más kulturális esemény (Nyírségi Ősz, Savaria Napok, stb.) idő-ütközése, illetőleg a Muzeyumi Hónapot közvetlenül megelőző egyéb kulturális rendezvények, kampányok is hatottak. Kedvezőtlenül befolyásolta a muzeumi rendezvények látogatottságát a négy megyére (Bács-Kiskun, Tolna, Fejér, Pest) kiterjedő száj- és körömfájás járvány is. Ezekben a megyékben minden vidéki rendezvényt betiltottak az egészségügyi hatóságok.

Ugy tapasztaltuk, hogy az ideai Muzeyumi Hónap során nem sikerült újabb rétegeket bekapcsolni a muzeumi ismeretterjesztésbe. Azok a törekvések, amelyek az ipari munkásság aktivizálására irányultak (klubfoglalkozások, előadások üzemekben, kiállításlátogatás szervezése üzemi csoportok részére, stb.) nem jártak mindig kellő eredménnyel. Ugyancsak nem tudtunk jelentős falusi tömegeket muzeumhoz vonni, a falusi ismeretterjesztést szélesíteni. Okai között meg kell említeni a szervezés és a megfelelő propaganda hiányát, az őszi mezőgazdasági munkák elhuzódását, a még mindig kevés falusi kiállítást, vándorkiállítást, és nem utolsó sorban a rádió és a tv bővülő és telítő ismeretterjesztő tevékenységét.

A kiállítások számával elégedettek lehetünk, de a témaválasztás nem mindenütt volt sikeres. Még mindig kevés az ujszerű, vonzó, érdeklődést felkeltő téma. Ebben az évben nem tudtunk előre lépni a műszaki-technikai ismeretterjesztésben, ilyen témájú kiállítást

csak a Közlekedési Múzeum rendezett. A kiadott irányelvek ellenére a múzeumok elzárkóztak a gyár- és ipartörténeti, valamint a tsz-történeti kiállítások rendezésétől.

Nem lehetünk elégedettek a szakmúzeumok múzeumi hónapi tevékenységével. Sem a Mezőgazdasági Múzeum, sem a Közlekedési Múzeum nem használják ki a múzeumi népművelés lehetőségeit. Vidéken pl. évek óta nem rendeznek kiállításokat.

Nem sikerült megoldani a kiállítások szélesebb területen való terítését sem. Ebben az évben jobbra a múzeummal rendelkező városokban kerültek bemutatásra a kiállítások. Néhány vándorkiállítás kivételével nem kaptak kiállítást a járási székhelyek, az ipari központok. A megyei múzeumi szervezetekben a múzeumi hónapi rendezvények többsége a megyeszékhelyeken vagy nagyobb városokban összpontosult, a megyei szervezetekhez tartozó kis múzeumok egy része egyáltalán nem kapott új kiállítást a Múzeumi Hónap alatt.

A tanácsok ebben az évben már inkább magukénak érezték a Múzeumi Hónap rendezésével járó gondokat, de több megyében a program megvitatásán és jóváhagyásán túl konkrét segítséget keveset nyújtottak. Különösen kitűnt a Múzeumi Hónap anyagi támogatásának elmaradása több megyei tanács részéről.

## V.

A Múzeumi Hónapról beszámoló múzeumi jelentések, az országos múzeumok ellenőrző tevékenységéről készült beszámolók és a Múzeumi Főosztály munkatársainak tapasztalatai a Múzeumi Hónappal kapcsolatos több problémát vetettek fel. Ezeket az alábbiakban részletezzük:

1./ A különböző helyi és táji rendezvénysorozatok megosztják a közönség érdeklődését és túlterhelik a múzeumokat, amelyek résztvesznek a rendezvényeken is. Különösen a Múzeumi Hónapot közvetlenül megelőző hónapokban sorra kerülő rendezvények esetében éles ez a probléma. A megoldást a különböző rendezvények összehangolása adná. Abban az esetben, ha a megyei rendezvények kifejezetten idegenforgalmi célokat szolgálnak, a Múzeumi Hónap ad alkalmat arra, hogy a helyi közönség számára állítsanak össze múzeumi programot.



2./ Több muzeumnál tapasztaltunk a programok összeállításában mechanikusságot, rutinmunkát, fantáziahiányt. Sok helyen jelentkezik a személyi ellátatlanságból eredő túlterheltség. A mechanikusság és egysíkúság egyik lényeges okát abban látjuk, hogy - elsősorban a vidéki muzeumok esetében - elégtelenek azok a tudományos alap kutatások, amelyekre a korszerű és újszerű muzeumi népművelés épülhet. Ez a probléma előtérbe hozza a kiállításrendezést megelőző tudományos munka fokozását, illetőleg a muzeumi tudományos és népművelő munka helyes arányainak kialakítását.

#### J a v a s l a t o k

1./ A megyei tanácsok művelődésügyi osztályai az eddigieknél aktívabban vegyenek részt a Muzeumi Hónap programjának kialakításában, irányításában és ellenőrzésében. Gondoskodjanak a Muzeumi Hónap költségeinek biztosításáról.

2./ Körültekintőbben kell megszervezni a Muzeumi Hónap rendezvényeit. A muzeumok a helyi tanácsi szervekkel és a kulturális intézményekkel együttműködésben alakítsák ki a rendezvények helyes arányát és számát.

3./ Szélesíteni kell a Muzeumi Hónap kiállításainak tematikáját, vonzóbb, újszerűbb kiállításokat kell rendezni. Törekedni kell gyár- és ipartörténeti, tsz-történeti kiállítások rendezésére, amelyekeken keresztül újabb rétegeket lehet megnyerni a muzeumok számára. Ezek érdekében alap kutatásokat kell folytatni.

4./ A szakmuzeumok törekedjenek arra, hogy a Muzeumi Hónap ideje alatt a fővárosban és vidéken is több időszaki kiállítást rendezzenek.

5./ Emelni kell a Muzeumi Hónap kiállításainak és más rendezvényeinek esztétikai, technikai színvonalát.

6./ Fokozni kell a Muzeumi Hónap propagandáját, hatékonyságát, különösen vidéken. Használják ki a helyi szervek segítségével a helyi propaganda lehetőségeket: megyei rádió, moziüzemi vállalat, stb.

7./ A Muzeumi Hónap megyei programjainak kialakításában és ellenőrzésében - a szakfelügyeleti tevékenység keretein belül - aktívabban vegyenek részt az országos muzeumok és a Központi Muzeumi Igazgatóság.

Muzeumi Főosztály

## Gondolatok a Múzeumi Hónapról

A Múzeumi Hónap már hagyomány a muzeumok életében. Évről évre esemény, mely nagy tömegeket vonz, az eddig kevésbé érdeklődők figyelmét a jellegében, formájában, tartalmában más, szocialista típusu muzeumra irányítja. Bár sok vélemény, vita előzte meg a kibontakozó kezdeményezést, szerencsére egyik sem szükségességét, csupán formáját, időpontját vitatta. A sok egyéb közrejátszó tényező között ez az esemény is hozzájárult ahhoz, hogy a régi, folyamatosan érdeklődő rétegek mellett új látogatók jelentek meg a muzeumokban.

Sokan, sokféleképpen igyekeztek meghatározni a muzeum lényegét, jellegét. Némelyek multbanéző intézménynek tartják, mert régi tárgyakat őriz. Nem gondolnak arra, hogy szemléletük amolyan évtizedekkel ezelőtti lexikális szemlélet: a „Muzeum eredetileg muzsák temploma, aztán általában a muzsáknak, vagyis a tudománynak, művészeteknek szentelt hely, ... később műemlékek megőrzésére szolgáló épületet értettek rajta, míg az újabb időben művészeti és tudományos gyűjtemények elnevezésére szolgál" (Pallas lexikon). Az e meghatározásnál megrekedők még a legújabb lexikoni meghatározás szemléletét sem vették át, pedig itt már jobban körvonalazható a funkció; „Muzeum: a kultúra valamely területéről való megőrzésre méltó tárgyak gyűjtésével és őrzésével foglalkozó, azokat tudományosan feldolgozó és kiállító intézmény" (Új Magyar Lexikon). Itt ugyan közelebb kerültünk már a kérdés lényegéhez, de még mindig nem pontos a meghatározás. Csupán kettős funkció jelentkezik, s elsikkad az egyik legfontosabb dolog: a tömegekkel való kapcsolat, az életet jelentő, a létet indokoló funkció. S nem véletlen, hogy a harmadik, a múzeumi valóságot megközelítő meghatározás is hagy jócskán kívánnivalót, mely szerint a muzeum: „Művészi alkotások, ill. egyes tudományok körébe tartozó tárgyak, emlékek gyűjtésével, kiállításával, helyreállításával, fejlődésük bemutatásával foglalkozó intézmény, mely kulturális tömegnevelést és tudományos kutató munkát segít elő" (A Magyar Nyelv Értelmező

Szótára). Talán a meghatározás befejező része gondolkoztatja meg különösen a muzeológusokat, mert a kulturális tömegnevelést és tudományos kutató munkát csupán elősegíti, és nem végzi. Nem akarom az Értelmező Szótár meghatározását külön értelmezni, sem elbagatellizálni, csupán konkrétta szeretném tenni, hogy nem csak „segít elő”, de végez is, hiszen erre építi tömegnevelő, népművelő tevékenységét.

Feltehető a kérdés, hogy miért lexikonokat idézek, miért nem a precízebb, pontosabb muzeológiai szakmeghatározást. Miért lexikális szemlélettel vitatkozom? Egyszerű a felelet: mert sokaknak szemléletével egyezik, vagy valamikor szerzett ismereteiket innen szerezték, s azóta nem módosították, pedig az élet már lényeges változásokat produkált, amiben lényeges része van a Muzeumi Hónapnak is.

A Muzeumi Hónap országosan szélesebbre tárta a muzeumok kapuit. Érdekesebb, vonzóbb kiállítási módszerekkel, nagyobb propagandával szélesebb körben ismertették meg a muzeumok gyűjteményeiket. Jobb segítői lettek az iskolai oktatásnak, az iskolán kívüli népművelésnek.

Talán egyszerűen fogásnak számít, bár ezen érdemes elgondolkozni, hogy e rendezvénysorozat keretében kerültek közönség elé a kinécek. Elsősorban az aranyak, hiszen ez nagyon vonzó, s még olyanokat is elcsábít, akik egyébként nem mentek volna el a muzeumba. De ha már ott vannak, megnézik a szemükben addig ócskaságnak tűnő „hemmi-hummi”-t is. Aztán hogy valójában mit kaptak, azt majd később tudjuk lemérni, amikor a felnőttek szabad idejükben már gyermekeikkel jelennek meg ismét. Születtek vetélkedők, melyek széleskörű ifju réteget mozgattak meg. A felkészülés és a vetélkedő izgalma nem csak a résztvevőknek, hanem a szakembereknek is rejtegettek érdekességeket.

Vidéki muzeumok, elsősorban a megyei muzeumi szervezetek is újszerűen léptek előre. Kapcsolatokat teremtettek elsősorban a fővárosban működő országos gyűjteményekkel, s ennek eredménye lett számos olyan vidéki városban rendezett kiállítás, ahol elsőrendű művészeti, történeti értékekben gyönyörködhetett a látogató, ta-

nulhatott, gyarapodhatott a tanulóifjúság. A Magyar Nemzeti Múzeum, a Nemzeti Galéria, az Iparművészeti Múzeum segítőkészségét tapasztalhattuk leginkább. Érdekes módon más országos múzeumok többé-kevésbé elzárkóznak attól, hogy anyagukat megmozgassák, vidéken bemutassák, jóllehet a fővárosban alig, vagy csak igen rövid időre nyílik számukra ilyen lehetőség. Negatív érvek között elsősorban gyűjteményanyaguk védelme szerepel, pedig ha jól megőrizzük, az sem értékesebb, mint bármelyik más múzeumnak a maga nemében páratlanul álló darabja, vagy kollekciója. Igaz a mozgatás mindig nagyobb munkával jár és emellett szemlélet kérdése az egész. Ezen az alapon a megyei múzeumigazgatóságok is követhetnék példájukat, s nem mutatnának be kisebb vidéki városokban, falun, féltett gyűjteményeikből, mert állaga ennek is romlik és még olyan körülményeket sem tudnak biztosítani, mint a vidéki központi múzeumok. Mégis, mindamelllett, hogy elsőrendű kötelesség a múzeumba begyűjtött tárgyak állagának védelme, nem felejtkezhetünk el minél szélesebb körben való bemutatásáról, megismertetéséről. Ehhez nyújt többek között kitűnő alkalmat és lehetőséget a Múzeumi Hónap is.

Hajdu-Biharban is ezt a célt szolgálta a Múzeumi Hónap azzal együtt, hogy tovább fokozzuk a múzeumok iránti érdeklődést, s újabb rétegek figyelmét irányítsuk a múzeum munkájára.

Az állandó és időszakos kiállítások mellett egy sajátos vonással gyarapítottuk eredményeinket. Az a tény, hogy zömében saját erőből hoztuk létre kiállításainkat a Déri Múzeumban, azt mutatja, hogy belső feldolgozó munkánk eredményeként gazdag gyűjteményanyagunknak ismét egy újabb részét tudtuk a dolgozó tömegekkel megismertetni.

Múzeumi Hónapunk egyik legkiemelkedőbb eseménye az álmosdi Kölcsey-ház berendezése, megnyitása is nagy jelentőségűnek tekinthető. A műemlékileg méltóképpen helyreállított irodalmi emlékhelyen a Petőfi Irodalmi Múzeum segítségével és közreműködésével páratlanul szép anyagot sikerült bemutatni.

Az elmúlt évekhez viszonyítva jelentős ujtásunk az volt, hogy a Déri Múzeum reprezentatív időszakos kiállításáiból két olyan kiál-

litást tartottunk fenn a Muzeumi Hónapra, melyek saját, nagyértékű és jóformán a közönségnek eddig be nem mutatott műtárgyakat foglaltak magukba. A Hazafias Népfrent Megyei Bizottságával régi, tervszerű együttműködésünk eredménye a népek barátsága jegyében rendezett „Bulgár kerámia” c. kiállítás. Nagy sikere volt a „Modern francia festők” c. kiállításnak, melyet csere formájában kaptunk az „Öt alföldi magyar festő” c. Párisban bemutatott kiállításért.

A vidéki rendezvények is elsősorban a kiállítások vonatkozásában jelentettek sikert. A Déri Muzeumban rendezett négy kiállítás mellett különösen a püspökladányi Karacs Ferenc Iskolamuzeum kiállítása jelentett nagy vonzóerőt. Az Iskolai Vándormuzeum: újszerű gondolat megvalósítása; olyan helyekre juttatta el harmadszor a vándorkiállítás formájában összeállított muzeumi gyűjteményanyagot, ahol az iskolai oktatást segítő hasonló jellegű gyűjtemény bemutatására ezideig még nem került sor.

Nem kis szerepet kapott az Őszirózsás forradalom 50. v.éfordulója a Muzeumi Hónap rendezvényeiben. Jelentőségéhez mértén központi helyet foglalt el, s az események évfordulója a muzeumi munkatársak tevékenységét is meghatározta. Az egykori debreceni „Margit fürdő”, majd munkásotthon helyén épült házban megnyílt debreceni Munkásmozgalmi Muzeum és Klub már az évforduló jegyében nyitotta meg kiállítását, s lett része a muzeumi szervezetnek. Kiállításának művészi kivitelezése méltó emléke Hajdu-Bihar és Debrecen munkásmozgalmának.

A Muzeumi Hónap összegezéséül megállapíthatjuk, hogy ez évben inkább a jól sikerült kiállítások bemutatásával, mint a kissé hagyományosnak mondható előadás-sorozatokkal tudtuk a közönség érdeklődését felkelteni, ami 30.000-nél több látogatót eredményezett.

Béres András

## Várostarténeti kiállítás a budai Várpalotában

Az 1968-as őszi művészeti hetek és a Muzeumi Hónap során megnyílt a budai Várpalotában a Budapesti Történeti Muzeum várostarténeti kiállítása „Fővárosunk 1000 éve” címen, amely Budapest, illetve elővárosai - Óbuda, Pest és Buda - történetét mutatja be a honfoglalás korától 1945-ig. A kiállításához kapcsolódik egy befejező rész, mely a város mai és jövőbeli fejlődését szemlélteti, első-sorban dokumentatív anyag alapján.

A Budapesti Történeti Muzeum már évekkkel ezelőtt készült a Várpalotában megrendezendő kiállításokra, mint erről a Muzeumi Közlemények 1965. 2. számában beszámoltunk. A múlt évi beköltözésünk után azonban némileg módosítani kellett akkori elképzeléseinket, ugyanis az épület első emeleti szintje különböző reprezentatív, időszakos kiállítások rendezésére szolgál és így a többi szinten kellett elképzeléseinket megvalósítani. Ez év tavaszán megnyílt a romterületen „A középkori királyi palota” című enteriørszerű kiállítás, 1967. őszén a metszettári bemutató, most pedig a várostarténeti kiállítás. A tél folyamán az épület második emeletén megnyíló régészeti kiállítás elkészültével átfogó képet kap a látogató a Budapesti Történeti Muzeumban folyó muzeumi munkáról és betekintést a főváros történetébe a különböző történeti szakaszokban.

A most megnyílt várostarténeti kiállítás forgatókönyve eredetileg kettő szintre készült és vitája 1965. júniusában volt. A múlt év végén készítettük el a csökkentett kiállítás forgatókönyvét. Elhagytuk a régészeti bevezetőt, lecsökkentettük a város legújabb-kori történetére vonatkozó anyagot és a csatlakozó folyosó-részen, valamint a kamarateremben képeltük el a kiállítás befejező részét. Felettes hatóságunk, a Fővárosi Tanács V.B. állandóan figyelemmel kísérte a munkát. Biztosította a megfelelő költségfedezetet, segítséget nyújtott az installáció elkészíttetésénél, jóváhagyta a forgatókönyvet, érvényesítette a főváros szempontjait

a kiállítás befejező részénél.

A kiállítás forgatókönyvét Lócsy Erzsébet, Nagy Lajos, Cifka Péterné és Tókei Ferencné készítették el, de segítségükre volt a muzeum kollektívája, munka közbeni tanáccsal, belső vitákkal, a kiállításra kerülő tárgyak előkészítésével, restaurálásával. Az elkészült forgatókönyveket a történeti szakaszok legjobb szakembereivel lektoráltattuk, akik nemcsak a szövegeket, hanem az elhelyezésre kerülő tárgyakat, dokumentumokat is megvizsgálták a helyszínen. Minden korszaknál a város történetét ismerő történész, művészettörténész és muzeológus kollegát kértünk fel az anyagok lektorálására, hogy a különböző követelmények jobban érvényesüljenek. Pl. a történész kollegák a történeti események helyes értékelését, a fő periódusok megfelelő hangsúlyozását, a várostörténet és az országos történet szükséges összhangját vizsgálták, muzeumi kollegáink pedig az anyagszerűséget, az elhelyezendő tárgyak szemléltető erejét. Ugyanakkor segítséget adtak a muzeum birtokában nem levő tárgyak megszerzésére.

A tartalmi kérdések mellett igen fontos volt számunkra a testvérintézmények segítsége, amellyel kiállításunk anyagát gazdagították. Ugyanis a muzeumnak gazdag gyűjteményei vannak a város történetére vonatkozólag, ugyanakkor bizonyos anyagfajtáknál vagy bizonyos korszakok bemutatásához nem rendelkezünk megfelelő színvonalu tárgyakkal. Pl.: igen kevés fegyver van gyűjteményünkben; a középkori ötvösművészet tárgyai, a történeti eseményekhez tapadó levéltári anyagok más, szakszerű gyűjteményekben találhatóak. Az ilyenfajta anyagok kölcsönzésével testvérintézményeink nagy segítséget adtak a kiállítás megfelelő szintű megrendezéséhez.

A kiállításrendezést a muzeum részéről Bertalan Vilmos irányította, az installáció megtervezését, a formai megjelenítést Németh István főiskolai tanár, belsőépítész végezte. A grafikai munkák a Budapest Grafikai Munkaközösség közreműködésével készültek.

Az installációt (tabló, vitrin, tartóállványok, dobogók) a Kereskedelmi Berendezések Gyártó Vállalat Máriássy-utcai telepe készítette jó minőségben és megfelelő időben. A helyszíni munkákat

a Képzőművészeti Kivitelező Vállalat szakemberei, a Grafikai Munkaközösség, a Palotai Beruházó Vállalat és a muzeum saját szakmunkás gárdája végezte el.

A formai megjelenítés előtt nagy nehézségek álltak, az ezer évet magába foglaló korszak bemutatásának követelményei és a heterogén jellegű, összesűrített történeti anyag összhangba hozásának szükségessége miatt. Ugyanis a legkülönbözőbb anyagfajtákat, ásatási anyagot, képző és iparművészeti tárgyakat, használati eszközöket, modern ipari gépeket és leveles dokumentációt kellett egy nevezőre hozni úgy, hogy a kiállítás valóban érzékeltesse a városfejlődést, s ennek fő mozzanatait, jelentős állomásait megfelelő hangsúlyt kapjanak. Tekintettel kellett lenni a kiállítás helyének történeti hangulatára és egyúttal korszerű, de nem modernkedő, -tartós, nemes anyagokból kivitelezendő kiállítás szükségleteire. Szerencsére a rendező, a tervező, a grafikus művészek és a kivitelezést végző munkások jó együttműködése lehetővé tette, hogy magas igényeknek megfelelő kiállítás készüljön el. Igyekeztünk elkerülni a veszélyeket, amelyek minden kiállításrendezőt fenyegetnek, mint pl. a szájbarágás, agyonmagyarázás módszere, vagy az arisztokratikus, a látogatót magárahagyó módszer. A kiállítást elsősorban a fővárost ismerő és szerető „művelt nagyközönség” számára készítettük, de törekedtünk azok igényét is kielégíteni, - ideértve a külföldieket is -, akik nem ismerik a város eseményekben, sajnos sokszor tragikus eseményekben bővelkedő történetét.

A kiállítás installációja modul-elemekből készült, s ez elég nagyfokú variabilitást biztosított, ugyanakkor megkönnyítette a helyszíni szerelőmunkát. Szilárdan beépített vitrin összesen egy van a kiállításban. A kiállítás építése során olyan anyagokat használtak fel, melyek kevésbé rongálódnak, időtállóak; pl.: vörösmész-kő dobogók, huzottvas állványok, kasirozó műanyagok a tablók borításánál, plexi borítók a műtárgyak és főleg az iratanyagok megvédésére, műanyaglapból kivágott plasztikus betűk, fotózott felirati szövegek stb. Hagyományos grafika egyáltalán nincs a kiállításon. A grafika elsősorban a tablók megtervezését, a ráhelyezett anyagok elhelyezését, a szövegek és anyagok összhangjának megteremtését jelentette.



Külön problémát jelentett a periódus határok hangsúlyozása, ugyanis a teremsor viszonylag alacsony (3.60 m). A tervezőre itt olyan feladat hárult, hogy valamilyen formában (nemesanyagok, fényeffektusok, levegős rendezés) érzékeltesse a látogatóval, hogy itt új szakasz, vagy jelentős esemény kezdődött a város életében. Ilyen probléma volt a heterogén anyagoknak, - kötőrédek - gépek - eszközök - műtárgyak - irattári anyagok összhangjának megteremtése, melyet az egységes rendezési elvvel nagy részben sikerült megoldani. A látogató úgy érzi, hogy a város története szükségszerűen ásatási anyagokkal kezdődik és a mi életünkre jellemző dokumentatív anyagokkal fejeződik be. Ebben viszont visszavetítve a város története tükröződik. Hasonló probléma volt az is, hogy a látogató a topográfiai fejlődést is érezze a kiállítás folyamán. Ezt úgy értük el, hogy az ilyen elemek azonos léptékű vagy legalább könnyen transzponálható műszaki dokumentációban jelentkeznek, melyben a néző logikusan, de történetileg is el tudja helyezni a látott objektumot vagy területek helyét. Ezeknek eredményeként a látogató szemléletes képet kap a területi fejlődésről is.

A technikai kivitelezést segítette egy 1:25 arányú modell is, mely a fő műtárgyakat, és a berendezést is tartalmazta, mellyel megkönnyebbedett a helyszíni munka, ugyanakkor a tervező és rendező kicsinyítve látta a kiállítás formai megjelenítését.

A kiállítás készítése közben az itt vázoltaknál több nehézséggel, problémával is találkozunk, elsősorban a technikai kivitelezés során. Bár a műszaki előkészítés viszonylag minimálisra csökkentette ezeket, mégis voltak üres járatok, melyek a szorított határidő miatt beütemezett munkában kieséseket okoztak. A nehézségek ellenére újszerű várostörténeti kiállítást sikerült készíteni, mely mintegy 1000 évet összefogva ad betekintést Budapest történetébe. Ilyen jellegű kiállítás először van hazánkban, egykét vidéki kiállítástól eltekintve, de azoknál a követelmények tartalmi és formai szempontból másképpen merülnek fel.

Tarjányi Sándor

## Ház-avatás Fóton

Másfél évtizede lehet, hogy először láttam Fáy András egykori présházát, pincéjét, nyaralóját - nem is tudom minek nevezzem. A látvány lesújtó volt: elhanyagolt szőlők közt összedőlőfélben lévő ház. A látvány elkéserítő kopárságát csak fokozta a fényvel átítatott őszi égbolt zöldarany sugárzása, a gyengéden tágas táj mélységes derüje. S teljessé tette az a keserves tapasztalat, hogy a ház multjáról, egykori gazdájáról és vendégeiről senki, akivel a környéken találkoztunk, semmit sem tudott. Egyetlen kedves fiatal lány akadt, aki legalább a Fóti dalra emlékezett. „Felfelé megy borban a gyöngy” - kezdtem s ő mosolyogva folytat- ta: „Jól teszi, Tőle senki e jogát el Nem veszi”...

Annál nagyobb öröm számomra, de nyilván mindnyájunk számára, hogy ezen a szép napon nem csak az édes derűben pihenő táj tárul elénk az oldott fényben fürdő őszi égbolt alatt, hanem a ház is meg- ujulva, értelmes szép célnak szentelve köszönt bennünket s fogad falai közé, s ezekről az egykori vendégek arcképei tekintenek ránk. A környék még ébredszik csak, de ha a tervek, amelyekről oly sok szépet hallottunk, megvalósulnak: ez a vidék is felébred csipkerózsika-álmából. Megbecsült mult és felnövekedő jövőndő ta- lálkozásában olyan termékeny élet bontakozhatik majd ki, amelyben a haladás nem rombolja le a hagyományt, hanem arra támaszkodik, azzal együtt lesz igazi, teljes valóság.

Érdemes arra a multa támaszkodni. Érdemes vállalkozás volt, hogy ennek a multnak egyik kedves emlékét megmentette a pusztulástól a kegyelet és a derék buzgalom. Ha Fáy Andrásra és baráti körére gondolunk, ha alakjukat és műüket magunk elé idézzük: az új Ma- gyarország alapjainak lerakóit becsüljük meg. Nem szólhatok mind- nyájukról: a történeti kutatás még sokmindent nem derített fel; a helybéli gyűjtőknek, vizsgálódóknak akad felfedezni, összegyűj- teni valójuk e téren is elég.

Felidézhetjük azonban elsősül is a szőlő és a ház egykori gazdájának, Fáy Andrásnak szellemét. Neki ez a jó barátokat szíves vendégszeretettel fogadó vidéki otthon egyszerre volt alkotása és pihenőhelye. E helyhez őt a táj szépségén, a szőlő gondján és örömén túl is sok kapcsolat fűzte. Pestmegye szolgabírájaként a váci járásban kezdte közszolgálatát; s képviselte e föld és nép érdekeit az országos fórumokon is, amikor már követ, író, takarékpénztár-alapító, a művelődéspolitikai és a gazdasági élet igen sok és fontos területén vezető ember lett. Azt most már mégis újra illik tudni, hogy nem csak érdekes és tanulságos meséket írt, hanem uttörője volt a magyar társadalombíráló regénynek is, hogy nem csak Pestmegye szinibizottságának volt oly tevékeny tagja, aki - egyebek közt - telket szerzett első Nemzeti Színházunknak, de uttörője volt a magyar nőnevelés korszerűsítésének is; nem csak a Tudós Társaság, a Kisfaludy Társaság tagja, elnökhelyettese, vezető munkatársa, de az Ellenzéki Körnek is vezető politikusa: nagy reformkorunk egyik legtevékenyebb embere. Nehéz volna választani, mit becsüljünk nagyobbra: sokoldalúságát-e vagy önzetlenségét és józan ítéletét a közügyek szolgálatában. Szemere Pál, egyszerre szarkasztikus és együttérző, vitázó és segítő barátja és munkatársa méltán nevezte őt „a nemzet mindenésének”. Nekem, megvallom, mértéktartó, okos türelme imponál legjobban, az a kivételes arányérzék, amellyel a robbanó, áradó, elsodró forradalmi események és a bosszúálló, elnyomó abszolutizmus hatalmaskodásai idején egyformán azt tette, azzal törődött, ami az élet alapvető dolgaival összefüggésben volt szükséges a nemzet fejlődésében. Nemzedékek figyeltek rá s tartották méltán tiszteletben; az elnyomás idején, az 50-es években is a legjobbak vették körül a 70. évével is fáradhatatlanul munkálkodó bölcs öreget. Emlékkönyvében Arany 1855-ben bejegyzett megrendítő sorait is ott olvashatjuk Kölcsey, Vörösmarty, a Jókai-házaspár, Szalay László, Szigligeti Ede, Greguss Ágost s még annyi más jelesünk bejegyzései mellett.

S kik azok, akik fóti házának és kertjének vendégei voltak, hogy élvezzék a kirándulást, a vidéket, a szőlőt, a bort, de mindenekfölött a társaság örömeit? Vörösmarty Mihály, akinek dala halhatatlanná tette a magyar irodalomban Fót nevét, maga is egyik mindenese volt a kornak, amely milliányi kezet szabadított és kényszerített

rá a változtatás, az emberi teremtés munkájára: az irodalom mindenese. Roppant költői látomásokat foglalt varázslatos szavakba, de megírta e szavak nyelvtanát is; a kor vezető folyóiratait szerkesztette és a színház páratlanul sokoldalú szakembere lett: csupa munkakedv, óriás erő mind a teremtésben, mind a hétköznapi munkabírásban, s emellett maga az egyszerűség, a barátság, a hűség. Mellette a nemzeti politika olyan óriásai, mint Deák Ferenc és Kossuth Lajos, akiknek jelentőségét lehet, egymáshoz mérve őket, nagyobbra vagy kisebbre értékelni, de nevüket nem lehet sem egymástól, sem a kortól elválasztani, amelynek legnagyobb hatásvormálói voltak. S hadd sorakozzanak melléjük a baráti kör kevésbé híres, de nem kevésbé becsülésre méltó többi tagjai: a derék Bugáth Pál, aki nem csak a magyar orvosi nyelv sokszor kalandosromantikus megújítója, megteremtője volt, hanem a forradalom és szabadságharc tevékeny részese is, 48-ban „Magyarország főorvosa”; Szemere Pál, Fáy unokabátyja, akit már említettem, az idősebb nemzedék mindig fiatal, kutató, kételkedve is bizakodó, élelemléjü és nagyszívü, páratlanul sokoldalú és termékeny szelleme; a gyönyörűen felívelő s tragikusan kettétört pályájú Ferenczy István, első igazán jelentős hazai szobrászművészünk a reformkorban; s hogy a nők se hiányozzanak: a két vonzó házaspár – mert hiszen akkor még aligha járhatott volna magános nő bár még olyan megbízható férfitársaságba – Vachott Sándor, az író, Petőfi barátja, Kossuth titkára 48-49-ben és felesége Csapó Mária, Petőfi Etelkéjének nénje, férjének emberként is, íróként is méltó társa, a kor egyik legszínesebb emlékezője; s a Karacs-házaspár: Karacs Ferenc a rézmetsző, az első komoly hazai térképek művésze s vele felesége, a nők egyenjogúságának előharcosa, szépiróként és köziróként egyaránt tevékeny, okos asszony – Karacs Teréznek, modern nőnevelésünk hősnőjének, Teleki Blanka munkatársának szülei; – az arc képek szemlélése közben önök maguk is folytathatják a sort.

A Főti dalból a kibontakozó reformkor bizakodással teli, derült, jókedvü szelleme sugárzik felénk: a nemzeti összefogásnak, érdek egyesítésnek az a szárnyát bontogató gondolata, amely hamarosan vezető eszméje lesz a reformokért sorompóbalépő ellenzéki vezetőknél és csoportosulásoknak. A Főti dal – ha úgy tetszik – előfutára a Talpra magyarnak, amelyben a nemzeti érdekegyesítés gondolata már határozott, radikális, gyakorlati-politikai célok felé

irányul. Nem véletlenül vitte a Pestre gyalogló Petőfi éppen Vörösmartyhoz összegyűjtött versei kéziratát s nem csak a nagy ész és sziv vonzalma, jóindulata, segítőkészsége vezette Vörösmartyt, amikor kiadót keresett és talált a verseknek, amikor tehát pályára segítette a forradalom költőjét, hanem az itt Fótton is készülő történelmi fejlődés sodra-logikája.

Érdemes itt és most elgondolkozni azon, milyen sokféle érdeklődésű, tehetségű, célu, mesterségű ember találkozott össze abban a társaságban, amelyet Fáy András - pesti házában és fóti szőlőskertjében vendégül látva őket - maga köré gyűjtött. S milyen egységes szellem tartja össze a sokféleséget! Az a szellem, amely a vendéglátót, „a nemzet mindenését” is áthatja: a magyarság megújításának, a hazai körülmények, célok és szándékok gyökeres megváltoztatásának, az egész élet újraértelmezésének vágya és akaratja. Itt e derüs tájban, kedves mulatságaik színhelyén sem szabad azonban meglepedkeznünk róla, hogy az ő életük sem volt felhőtlen, sőt: válságokkal, súlyos gondokkal, életre-halálra szóló küzdelmekkel volt teli. De ők a nehézségek elől nem a magány, az elidegenedés, a sértett vagy sebzett egyéniség korlátai mögé húzódtak vissza, hanem a közös vállalkozás, a méltó cél s az értelmes élet sodrába, lendületébe vetették magukat.

Ezért válhat számunkra - azon túl, hogy a mult kedves emléke - valamilyen mélyebb tanulságot sugalló jelképpé is e romjaiból meglevenedő ház itt a fóti hegyoldalban. Akik itt egykor pihe-nést, derüs órákat kerestek és találtak, valami náluk nagyobb ügy szolgálatára kerestek erősödést, ennek az ügynek érdekében cse-réltek eszmét, nyújtottak kezét. Érdemes tehát ezt a szerény épü-letet megbecsülni. Igaz örömmel tölthet el bennünket, hogy or-szágsszerte egyre jobban törődnek az efajta emlékekkel is. Nem építészeti kiválóság teszi őket történelmi jelentőségű műemlékek-ké, hanem az, hogy nemzeti multunk mindennapjainak, munkás ünne-peinek színhelyei voltak. Rájuk is illik tehát az, amit a Fóti dal költője egy mélyértelmű töredékében így fogalmazott meg: „Em-lékek nélkül népeknek hire csak árnyék”.

Keresztury Dezső

## A tiszántúli református kerület újonnan megnyílt debreceni múzeumáról

Ez év október 31-én megnyílt a debreceni kollégium régi szárnyának szép boltíves helyiségsorában a tiszántúli református egyházkerület muzeuma, amely a már működő sárospatakihoz hasonlóan nemcsak egyházi őrzésben lévő muzeális anyagot mutat be, hanem a muzeumi törvény és a többi szabályozások megvalósításában a muzeumi szakterület lényeges segítője; az új intézmény ugyanis az egyházkerületben számbaveszi, nyilvántartja a gyülekezetek, egyházi intézmények történeti, művészeti értékeit, azok muzeális gondozására is törekszik, így az ország egynegyed részét kitevő működési területén elsőrendű muzeumi feladatokat lát el.

Az újnak tűnő múzeum, amelynek szervezése 1964 óta folyt, egyáltalán nem újkeletű intézmény; valójában mélyen a századokba tekinthet vissza, akár az intézmény: a 400 éves ősi kollégium, amelynek falai és szervezete között életre kelt. Anyaga ugyanis részint a kollégium régi tudományos gyűjtéseiből, felszereléséből származik, másfelől olyan korábbi gyűjtemények maradéka, amelyekkel a kollégium egykori diákjai, innen kikerült tudósok intézményüket gyarapították. Az olyan szellemi kiválóságok - a magyar haladó művelődés történetében is kiemelkedő professzorok -, mint Maróthy György, Hatvani István, Szilágyi Sámuel, Buday Ézsaiás, Sinay Miklós, Lugossy József, Csányi Dániel és Kovács János taneszközei, gyűjtései értékes anyagot jelentettek a kollégiumban, már akkor, amikor a mai értelemben vett muzeumi gondolat még nem volt elterjedt.

Az említettek közül Kovács János a földrajzi felfedezések történetében az első magyar Afrika-kutatóként számontartott kiváló természettudós egyúttal a hazai muzeológia uttörő munkása is volt. (Ezt az alkalmat is megragadom arra nézve, hogy e tevékenységét a feledéstől megóvjam.) 1855-ben Afrikában végzett gyűjtéséből még a Bach-korszakban muzeumi kiállítást szervezett, és azt 1858-tól fogva a közönség előtt is megnyitotta. Ez a kiállítás 1896-ig, nyugalomba vonultáig volt látható.

A kollégium muzeumi jellegű működésében majd két évtizedes szünetelés után egykori diákja, Zoltay Lajos, utóbb debreceni muzeológus végzett 1916-tól egyházi muzeumszervező tevékenységet. Sajtóban is folytatott muzeumalapítási szervező munkája az első világháború viszonyai között nem járhatott megfelelő eredménnyel.

Az 1930-as években dr. Csikesz Sándor professzor buzgólkodott a kollégiumi gyűjtemények muzeummá formálása érdekében. Csikesz Sándor tevékenysége másirányú eredményeket szült, amelyek azonban ugyancsak részesei a magyarországi muzeumi kultúra történetének. Kezdeményezésére rendezték meg 1934-ben Budapesten az Országos Református Kiállítást az Iparművészeti Muzeumban. Ez a nagy fel-tűnést keltett, hatalmas anyagu kiállítás tárta fel elsősorban a szakemberek és a nagyközönség előtt a hazai református gyülekeze-teknek multunkra, a magyar formaképzésre annyira jellegzetes, ki-merithetetlen kincsestárát. (A kiállítás sikerén felbuzdulva 1935-ben anyaga jórésének Cambridge-i bemutatását tervezték; ez csu-pán külső okok következtében maradt el.) Az 1934.évi budapesti ki-állítás a debreceni egyházi muzeumalapító törekvéseknek új indi-tékot adott. Csikesz Sándor a kollégium 1938/39.évi 400 éves ju-bileuma alkalmára ebből az anyagból nagyszabásu kiállítást terve-zett, amely Országos Református Muzeum névvel az ősi intézmény 150 termében került volna bemutatásra. A terv a politikai körülmények, majd a kitört háború miatt nem valósulhatott meg. Ezeknek a nagylélegzetű előzményeknek a folyományaként 1952-54 között ki-séreltek meg az egykori kiállítás anyagából kisebb bemutatót.

Az elmondottak után került sor a most szervezett új intézmény megvalósítására. Régi debreceni törekvések valóráválása ez, mely egyuttal a muzeológiai elvek szellemében a református egyházi mű-értékek fokozott nyilvántartását, megőrzését is jelenti, s ezzel új lehetőségeket teremt a tudományos kutatás és a népművelés szá-mára is.

A debreceni egyházkerületi muzeum értékét nagyban emeli, helyze-tét pedig a jövőre nézve megszilárdítja az a körülmény, hogy meg-alapozói a korszerű muzeológiai elvek szerint jártak el. Négyéves szervezőmunkájuk során körültekintően figyelembe vették a jelen muzeológiai helyzetet, tapasztalatokat. Errenézve az egyházi

szervezeten belül már kiválóan működő sárospataki gyűjtemények utmutatásként és segítségnyújtással szolgálhattak. De segítségükre állott a helyi Déri Múzeum és az Iparművészeti Múzeum is, utóbbi a tulnyomórészt iparművészeti vonatkozású gyűjteményanyagának egyébként is szakfelügyeleti szerve lévén.

A szervezők nem csupán a nyilvánossá váló muzeumi részlegre: a kiállításra gondoltak; a munkahelyek és raktári helyiségek biztosításával, az ellátó személyzet státusfeltételeinek megoldásával s az egész ügy gazdasági megalapozásával jó példát mutattak arra az egyházkerület irányítói, első helyen dr. Bartha Tibor püspök, dr. Gaál István helyettes világi főgondnok és nem utolsó sorban dr. Módis László kollégiumi főigazgató, professzor, hogy a tartós muzeumfundálásnak szétágazó feltételeivel hogyan kell törődni.

A kiállítás a régi kollégiumi szárny földszintjének négy egymásbanyiló boltozatos termében talált otthonra. E helyiségeket erre az alkalomra új mozaikpadlóval, megfelelő ajtónyílásokkal látták el. E stilusos, fehérre meszelt, puritán bolt-sorban a kiállított műtárgyak, ötvösemlékek, himzések jól érvényesülnek; hatásukat a hely szelleme érezhetően növeli.

A múzeum muzeológusi teendőit Barakony Gizella s. lelkész, könyvtárszakos látja el, s az eredmények dr. Módis professzor munkássága mellett az ő tevékenységét is dicsérik.

A múzeumnak már megindulása pillanatában is komoly gyűjteményei vannak. Egyebek mellett mintegy 1000 képet kitevő festménytára, gazdag éremtára is van.

Kiállításában látjuk az egykori diákok által készített rézmet-szet-lemezeket, az ezekről nyomott korabeli térképeket, pecsétnyomó sorozatokat, a debreceni könyvkötészet színes pergamen remekeit. A mintegy félszáz kiállított textilnemű kimagasló értékei a fémszálalás himzések és recemunkák, közöttük az Árva Bethlen Kata által készítették. Bemutatásra került az Anjou-kori Barabás-1 harang is, országunk legrégebbi ilyen emléke. A természettudományos anyagból a világhírű kabai meteorit, a Bach-korszak császári gyűjteménybe szánt és legendás módon elrejtett ritkasága, és a



Szónyi Pál féle ásványgyűjtemény a kiemelkedőek; ez utóbbi az eredeti 6000 darabja helyett a háborus pusztulás után ma már csak 3135 db-ot tartalmaz, de még így is egyik legértékesebb ilyen jellegű együttesünk. A kollégium XVIII. sz. elejétől fennmaradt nagyobb számú régi fizikai eszközei közül is számosat látunk itt; nagyobb részük ezidőszerint még a könyvtári kiállításban található.

A kiállítás installációján, a bemutatás módján még sokat lehet javítani. Tartalma is fejleszthető, gazdagítható. A debreceni gyülekezetek a XVII-XVIII. század nagyszerű ötvöskincsek egész sorát őrzik; már az induláskor szívesen láttunk volna közülük néhányat. Ezeknek akár letétként való bemutatása is helyénvaló lenne. A kisméretű fényképek tömege utján bemutatott ötvös, fémművészeti emlékek alig kelthetnek érdeklődést. Dicsérettel kell szólnunk azonban az ezalkalomra gondosan rendbehozott textilfélék jó állapotáról, általában arról a buzgalomról, amellyel a tárgyak karbanyelzésére törekedtek.

A muzeum anyaga egyelőre egyszerű tárgyjegyzékeken van nyilvántartva. A leírókarton, a helyrajzi napló és az egyéb előírás szerinti nyilvántartások elkészítésének feltétele a további munkaeögyarapodás.

A közeljövö teendöi közül különösen nagyértékü lesz az egyházke-  
rületbe tartozó gyülekezetek emlékanyagának, mütárgyszámba menö  
felszerelési tárgyainak szakszerü nyilvántartásba vétele, a he-  
lyenként már nem használatos, rongálódó, vagy nem megfelelöen  
örizhetö anyag begyüjtése, bevonása.

A debreceni református muzeum fontos hivatást fog betölteni. Fel-  
éleszti muzeumi kulturánk egyik legrégebbi alapítását, nagy meny-  
nyiségü, eddig meglehetősen bizonytalan sorsu, jellegzetesen ma-  
gyar mütárgyanyagot vesz intézményes muzeumi gondozásba. Müködése  
és a sárospataki református gyűjtemények hasonló tevékenysége  
eredményeképen a református egyház tulajdonában levö muzeális ér-  
tékek több mint fele részésülhet a jövöben egyre rendszeresebbé  
váló felügyeletben, gondozásban.

Kiss Ákos

## Az álmosdi Kölcsey-Emlékház

Új emlékházzal gyarapodott az irodalmi emlékmúzeumok hálózata. Ez év októberében nyílott meg a Hajdu-Bihar megye debreceni járásában lévő Álmosd községben, Kölcsey Ferenc egykori lakóházában, a költő irodalmi és közéleti pályáját bemutató állandó kiállítás, és ezzel huszonkilencre emelkedett azoknak az irodalmi kiállításoknak a száma, amelyeket egy-egy író szülőházában vagy otthonában rendezhettünk be.

Álmosdon igen kedvezőek voltak a feltételek ahhoz, hogy a Kölcsey-család egykori kuriájában emlékházat létesíthessünk. Különös jelentősége van e háznak a költő életében. Kölcsey Ferenc, mint azt egyik leveléből tudjuk, a Középszolnok megyei Szödemezeren anyai nagyanyja házában született, de ez idő tájt szülei már Álmosdon éltek, s ezért a költő gyermekéveit jobbadán itt töltötte. Itt vesztette el apját 1796-ban, anyját 1801-ben, s mindkettőjüket Álmosdon temették el. Amikor a gyermek Kölcseyt, éppen apja halálának évében a debreceni kollégiumba vitték, az iskola anyakönyvébe is álmosdi illetőségűnek vezették be. A debreceni és a pesti évek után, mint testvérei közül a legidősebb, 1812-ben vette át a család álmosdi jószágait, itt élt 1815-ig, s csak a testvérekkel való végleges osztozkodás után költözött Szatmárba. Ekkor a kuriát egyik öccse örökölte, akinek halála után a kuria a család birtokában maradt egészen a századfordulóig. Csak az utolsó 40-50 esztendőben került idegen kézre. Talán ezzel, talán a véletlennel magyarázható, miként őrizte meg ez a 18. század utolsó harmadában épült köznemesi udvarház ilyen eredeti állapotában korának stílusbeli szépségeit és szerkezeti épségét.

Mert nem csupán arról van itt szó, hogy amikor két esztendővel ezelőtt Kölcsey egykori otthona emlékház létesítésének céljára felszabadult - az épületet a debreceni járási tanács vásárolta meg -, akkor egy külső és belső szerkezetében érintetlen kuria

állott rendelkezésünkre, hanem arról is, hogy ebben a kuriában eredetiek voltak még az ablakok-ajtók borításai és szárnyai, a szobák mennyezetének gerendázata, helyenként a hajópadló, az ablakszárnyak vasalása, de még itt-ott az ajtók kovácsolt vaskilincse is. Mindez természetesen nem azt jelentette, hogy a kiállítás megrendezése előtt nem volt szükség egy alapos, igen körültekintő és szakszerű rekonstrukciós munkára.

Miből állott ez a rekonstrukciós munka?

A falak, az ajtók és az ablakok nyílásának visszaállítására vagy áthelyezésére nem volt szükség, mert az épületen két évszázad alatt lényeges változtatásokat nem eszközöltek. Kiderült azonban, hogy a konyhának csupán álmennyezete van és két oldalfala előtt is későbbi elfalazások nyomait lehetett felismerni. Miután ezeket eltávolították, előtűnt a régi nyitottkéményű, szabadtűzhelyes konyha szinte a maga érintetlen eredetiségében, kemencenyílásával, beépített polcaival. Természetesen helyre kellett állítani az egész nádtetőt. Az épületet újra nádazták, szigorúan betartva a 18. század végén használatos nádazási módokat és technikát. A házba vezető pitvar bolthajtásos nyílását valószínű már a 20. században üvegezték be, s ezáltal a boltív nem a bejárati küszöbig, hanem csak derékmagasságig tartott. Ennek az üveges ajtó-ablaknak eltávolítása után derült fény arra is, hogy ez a boltív eredetileg nem az ajtó-ablak alatti kb. 1 méter magas falazott mellvértig ért, hanem a bejárati küszöbig. Valójában tehát csak bizonyos elemek eltávolítására volt szükség ahhoz, hogy a Kölcsey-kuria eredeti szépségében újra láthatóvá váljék. Ugyancsak a rekonstrukciós munkálatokhoz tartozott az is, hogy fel kellett számolni a villanyvezetékeknek a tetőn keresztül való bekötését, s bár ez költséges munka volt, a helyreállított Kölcsey-kuriába földalatti kábeleken érkezik az elektromos áram, s ezáltal sem az épületen - sem az épület környékén nincsen olyan zavaró elem (pl. villanyoszlop), amely megbontaná ennek a harmonikus építésű köznevesi udvarháznak 18. századi jellegét.

A Kölcsey-kuria helységeinek belső elrendezettsége szinte kétfelé osztja az épületet. A bolthajtásos, nyitott bejárati pitvartól balra négy olyan helység - egy nagyobb, két kisebb szoba és egy

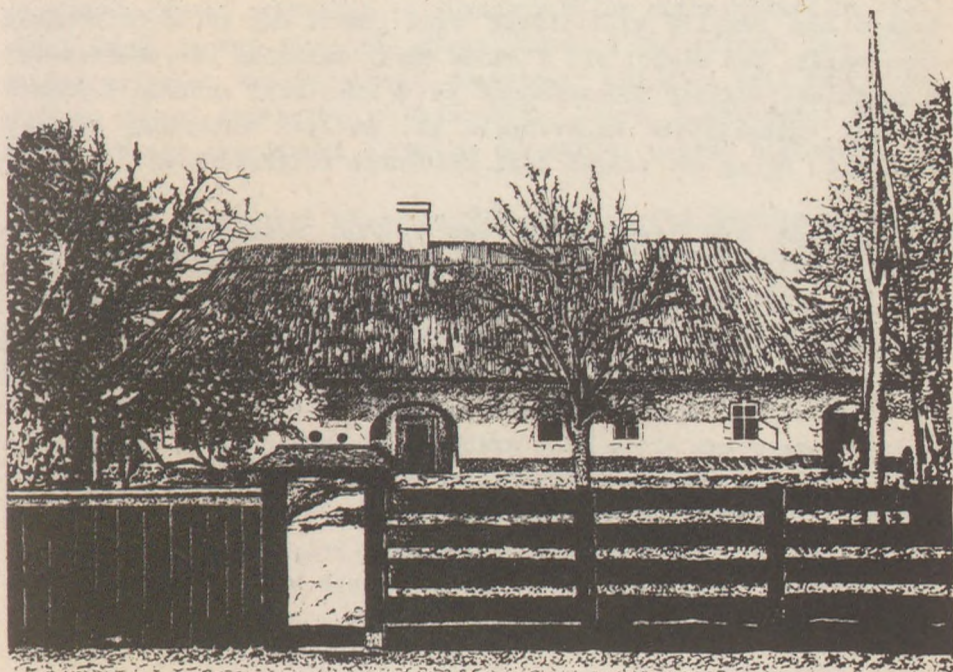
konyha - helyezkedik el, amely minden valószínűség szerint a háznak lakás célját szolgáló részét alkotta. A bejáratától jobbra lévő helységek - két nagyobb és egy kisebb szoba - viszont kifejezetten a gazdálkodással kapcsolatos szükségleteket elégíthette ki. Az épületnek ez a kettős tagozódása önmagától kínálta azt a lehetőséget, hogy a ház „lakószárnyát” muzeum, másik részét pedig községi könyvtár céljára használjuk fel. E két létesítmény megfelelő működését éppen az épület szerencsés belső megosztottsága miatt semmi sem zavarja. A muzeum és a könyvtár tehát egy épületben van, közös helységük azonban nincs, s így mind a két intézmény látogatását, illetve használatát zavartalanul lehet biztosítani.

Rátérve a Kölcsey-kiállítás előkészítésére és megvalósítására, el kell mondanunk, hogy a muzeális anyag és a kiállítás tematikájának összeállításakor arra törekedtünk, hogy az egyrészt tükrözze a költőnek Álmosdon töltött évei jelentőségét, másrészt - közvetlen népművelési célokat szolgálva - Kölcsey Ferenc egész életpályáját is bemutassa. Ennek megfelelően alakult ki a következő tematikai elrendezés:

A kiállítás első egysége az álmosdi éveket megelőző időszak Kölcseyével ismerteti meg a látogatót, azzal a Kölcseyvel, aki tudatosan készül az írói pályára. Ezt követik az álmosdi évek. A költő közel négy esztendő-t töltött ebben a kuriában, ezek az évek a debreceni tanulmányok és a pesti tartózkodás után a csalódottság, az elbizonytalanodás, a megtorpanás évei voltak. Az ez idő tájt irt verseit szentimentális elvágyódás, szertelenül csapongó képzelet, halálvágy jellemzi. Mesterétől, Kazinczytól távol, az eleven irodalmi élettől és pesti író barátaitól elszakítva itt Álmosdon élte át a költővé formálódás, a súlyos lelkiavárással teljes írói kibontakozás gyötrelmes éveit, de minden látszólagos kiuttalanság, reménytelenség ellenére lelke mélyén ott izzott elhivatottságának tudata és kielégítetlen alkotóvágya. Az Álmosdon irt husz verse, néhány prózai írása, barátaihoz irt levelei tanúsítják ezeknek az éveknek jelentőségét a költő egész életművében. Ennek a bemutatása egyik súlypontja a kiállításnak.

Sajnos Kölcsey életpályája nem annyira ismert az átlagos látogató előtt, hogy a kiállítás kizárólag az álmosdi évek bemutatására

korlátozódhatott volna. Szükség volt tehát arra is, hogy életművének további szakaszait arányosan, jelentőségüknek megfelelően mutassuk be. Így került sor arra, hogy a költő kritikusi és prózairói tevékenységét közvetlenül az előbbi egységhez kapcsoljuk, majd a Himnusz és a nagy versek Kölcseyjét - a „Zrinyi dala”, a „Zrinyi második éneke”, a „Csolnakon” stb. költőjét - az előbbi



A Kölcsey Emlékház Álmosdon.

egységeknél nagyobb terjedelemben, részletesebben kibontva állítjuk a látogató elé. Az életmű bemutatása a költő közéleti pályájának vázlatos dokumentálásával fejeződik be.

Ezt a szorosabb értelemben vett irodalmi kiállítást az épület első, legnagyobb szobájában helyeztük el. Feltehetően ez a helység volt Kölcsey egykori lakószobája. Ez, a majd hogy nem teremszerű,

kétablakos, gerendás mennyezetű, jól megvilágítható helység éppen úgy megmaradt eredeti állapotában, mint a ház többi része. Éppen ezért arra törekedtünk, hogy a kiállítás installációja ne módosítsa a szükségesnél jobban ennek a szobának sem eredeti hangulatát. A falak mentén elhelyezett asztali vitrinek a szokásosnál keskenyebbek, egyszerűek, kidolgozásuk butorszerű, s felettük nem tablók sorakoznak, hanem az életmű szempontjából legfontosabb dokumentumok (arcképek, kéziratok, életképek, emlékhelyek) külön-külön keretben. Ezzel nagyjából el lehetett érni azt, hogy a látogató nem annyira kiállításon mint inkább egy költő otthonában érzi magát. Ezt segíti elő a szoba egyik sarkában helyreállított, a konyhából fűthető buboskemence és a következő szobába átvezető ajtóval egybeépített könyvespolc is, amelyen kizárólag Kölcsey korabeli, főleg 18. század végi köteteket helyeztünk el.

Az irodalmi kiállítás termét egy kisebb, hosszukás alakú szoba követi, amelyben korabeli butorokkal és kizárólag 1812 előtti, eredeti metszetekkel köznemesi dolgozó szobát rendeztünk be. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy ez a kisebb helység nem emlékszoba, hisz a butorok közül csak két szék volt Kölcsey tulajdona, hanem azt a célt szolgálja, hogy a látogató konkrét képet kapjon arról, milyen környezetben élt a múlt század első évtizedeiben egy gazdálkodó, literátor köznemes. Ugyanígy módon rendeztük be a nyitott-kéményű, szabadtűzhelyes konyhát is, amelyben szintén korabeli használati tárgyakat, konyhai eszközöket helyeztünk el, gondosan ügyelve arra, hogy ezek a tárgyak a szűkebb környék sajátosságait tükrözzék.

A rekonstruált nemesi dolgozó szoba és a konyha közé egy alig négy négyzetméter alapterületű összekötő helyiség ékelődik, amelynek csupán egyik kétméteres falát lehetett kiállítási célra felhasználni. Miután 1604 október 15-ének hajnalán Álmosd határában vívta Bocskai István hajduserége első győztes csatáját az elnyomó Habsburgok zsoldosai felett, ezt a falsíkot használtuk fel arra, - s ezt a község is igényelte -, hogy emléket állítsunk ennek a valóban sorsdöntő eseménynek, amely végső soron a bécsi békéhez, a hajduk szabadságához és letelepitéséhez vezetett. A falsíkra helyezett álló vitrin hátlapját a tiszántúli megyékről készült 17. századi térkép grafikus áttétele borítja, amelyen ugyancsak

az eredeti metszetekről készült fotómásolatokon Bocskai István arcképét, az álmosdi csatát és a hajduserég felvonulását szemlélhetjük. A falra erősített vitrin alatt lévő asztali tárlóban pedig a hajduk fegyvereiből, használati tárgyaiból állítottunk ki egy-egy, ma már ritkaságszámba menő darabot. Ezt a kiállítási egységet a hajduk 1605. december 15-én keltezett kiváltságlevelének hű másolata egészíti ki.

Az emlékmuzeumot a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Debreceni Déri Múzeum munkatársai rendezték, a rekonstrukciós munkálatokat Dr. Letényi Árpád járási főmérnök irányításával a Vámospércsi Béke Termelőszövetkezet építőmunkásai végezték. Külön ki kell emelnünk, hogy az anyagi fedezetet a Hajdu-Bihar Megye, a debreceni járás, Álmosd község valamennyi állami és társadalmi szerve biztosította.

Emlékmúzeum és községi könyvtár 1968 októbere óta irodalmunk egyik legnemesebb alakjának, a magyar nép Himnusz-a alkotójának, Kölcsey Ferencnek egykori lakóháza. Lehet-e ennél méltóbb emléket állítani egy költőnek, aki olyan gazdag örökséget hagyott nemzetére?

Miklós Róbert

## Geológus középiskolások vetélkedője a Természettudományi Múzeumban

Immár harmadizben rendezett a Természettudományi Múzeum Föld- és Őslénytára valamint Ásvány-Kőzettára szakmai vetélkedőt a Szabó József Geológiai Technikum tanulói részére. Az évek mulásával lassan hagyományá nemesedő aktus most már lehetővé teszi, hogy ne elégedjünk meg indokoltan lelkes üdvözlésével, hanem elemzõben tegyük hatásában is vizsgálat tárgyává.

Közismert tény, hogy népmûvelõ és népnevelõ rendszerünk összetevõi közül eredõjében azonos célokért munkálkodó két rokon intézmény az Iskola és a Múzeum. Ezek a célok világosak és jól megfogalmazottak. A hozzájuk vezetõ ut, elérésük eszközei már lényegesen kevésbé világosak, sokkal bizonytalanabban kitapinthatóak. Ezért már a pusztá kezdeményezést is elismeréssel kell fogadnunk, ha új eszközök fellelését célozza általános nevelési és oktatási céljaink elérése érdekében. Különösen akkor, ha olyan rendkívül problematikus területeken kezdeményez, mint a hivatástudatra nevelés, mint a választott szakma megszerettetése.

Oktatási rendszerünk egyik legfõbb buktatója, hogy gazdasági és szociális kényszerítõ körülmények nyomása alatt tulságosan korán lép fel a tudatos pályaválasztás igényével. Kétségtelenül igaz, hogy elvileg bármelyik magyar középiskolából nyitva áll a továbbtanulás utja az arra érdemes fiatalok elõtt, viszont egy-egy szakmát nyújtó középiskolában annyit emészt fel anyagiakban is a speciális képzés, hogy egyrészt népgazdasági érdekbõl sem célszerû ezekbõl az iskolákból a nagymérvû továbbtanulás, másrészt maguk az iskolák tanárai sem veszik jó néven, ha valaki ilyen iskolákból más pályák felé törekszik. Mindez együttesen könnyen idéz elõ olyan kiábrándultságot és céltalanságot, mely szõges ellentétben áll nevelési céljainkkal. Különösen élesen jelentkezik ez a kérdés egy olyan sajátosan egyedülálló szak esetében, mint a geológia. Csak annak az elenyészõen kisszámú tanulónak van egyál-



talán fogalma ennek a szakmának lényegéről, a rájuk váró munkafeladatokról, életfeltételekről és pályáról, akik történetesen ugyanebben a szakmában dolgozó szülők gyermekeiként jöttek ebbe az iskolába. A tanulók túlnyomó többségében legjobb esetben, ha ismeretterjesztő, népszerűsítő olvasmányaik alapján él valamiféle romantikus elképzelés a geológiáról, mint szakmáról. Így azután különös jelentőséget nyer a választott szakma megszerettetése, a hivatástudat felkeltése és ébrentartása.

Ebben a harcban - mert ez ugyancsak harc kérdése az önismeretre, a tudatra nyiló és az életben méltó helyüket kereső fiatalokat érő ellentétes irányú vonzásokkal szemben - sietett az iskola segítségére a vetélkedők megrendezésével a Természettudományi Múzeum. Közhely számba megy, hogy lehet valamit gépiesen, kényszeredetten és lehet valamit lelkesen és szeretettel megoldani. Lehet egy feladathoz úgy közeledni, mint teljesítendő penzumhoz, mint kipipálandó munkatervi ponthoz és lehet úgy is közeledni, hogy átsüt rajta a felelősségérzet, a hivatásszerű lelkiismeretesség. Ezek a vetélkedők nyomós érvként bizonyították ismét, hogy igazán eredményt csak az a munka hoz, melyben megtalálják elvégzői a szépséget is, melynek látják értékét, értelmét. Dr. Kecskeméti Tibor és Dr. Nyirő Réka nem csak szakmai felkészültségüket demonstrálták, hisz erre nem is volt szükségük, de tanusították kiváló pedagógiai érzéküket, a realitások iránti különleges fogékonyságukat és nem kevésbé nemes áldozatvállalásukat.

Nem választották a könnyebb megoldást már az induláskor sem. Nem elégedtek meg azzal, hogy egy-egy vetélkedőre az iskola legjobb tanulóit hívják meg könnyed gépiességgel, hanem kimentek az iskolába és ott a lehető legszélesebb tanuló rétegek bevonásával rendezett „selejtezők” során választották ki a tulajdonképpeni vetélkedők résztvevőit. Így nem csak egy kiváltságos, vagy, ha úgy jobban tetszik, elit réteg ügye lett a felkészülés, hanem valamennyi felsőbb osztályos legalább a selejtezőket megelőző hetekben vette magának a fáradságot és készült fel a tőle telhető alaposással, forgatták a szakirodalmat, látogatták a múzeumot. Nem von le mitsem ennek értékéből az, hogy sokukat a végső díjként kecsegtető értékes jutalmak csábítottak vagy ösztönöztek. Valamennyiük szakmai tudása gyarapodott, felkészültsége növeke-

dett és közelebb kerültek a szakmájukhoz is. És nem csak elméleti ismereteik bővülésével, de azáltal is, hogy nem kötelező iskolai feladatként foglalkoztak vele, hanem felszabadultabban, önkéntes eltökélésük alapján. Megindult bennük egy folyamat, melynek eredménye nem lehet kétséges, csak nem szabad a felizzó tüzet kihuny-  
ni hagyni.

A Természettudományi Múzeum nagy őslénytani kiállítótermében megrendezett vetélkedők pedig különösen nagy pedagógiai értékkel bírtak. Tulmenően a selejtezőknél is hatványozottabban jelentkező felkészülésen, a tanulók, akár mint versengők, akár mint nézők ültek a teremben bekötődtek a szakmába. Olyan pszichikai élményben volt részük, melynek lebecsülésére általában hajlamosak vagyunk, de amelynek lebecsülése súlyos hiba. Részeséivé váltak egy olyan aktusnak, melynek hatására egy szakmai közösség beavatott és befogadott tagjainak érezhették magukat. Megmutatkozott ez abban a tiszteletben is, mellyel a választott szakma tudományos reprezentánsai mint ifjabb kollégákat fogadták és kezelték őket. Ez nem csak abban nyilvánult meg, hogy a zsűriben Dr. Székessy Vilmos, a Természettudományi Múzeum főigazgatója mellett és a múzeum vezető tudományos munkatársain kívül egyetemi tanárok, docensek, adjunktusok foglaltak helyet, hanem abban is, hogy a középiskolások válaszait, munkáját megkülönböztetett szakmai figyelemmel és elmélyült komolysággal kísérték és nem egyszer még szakmai vitába is bonyolódtak felette. De nem volt kevésbé jelentős nevelőhatása maguknak a feladatoknak sem. Nem félvállról vett, könnyelműen odadobott felületes és így a megoldására vállalkozók számára megalázó feladatok voltak ezek, hanem megtisztelő komolyságuk, melyek alapos felkészültséget tételeztek eleve fel a fiatalokról. Természetesen voltak olyanok is, akik nem tudtak ezekkel a feladatokkal megbirkózni, de az a tény, hogy nem lekezelően, ajkbiggyesztő lekicsinyléssel kezelték őket, ezekre is serkentőleg hatott, amit nem egy következő évi jobb szereplése bizonyított a legékesebben.

Lehetne még hosszan folytatni az előkészítés és a lebonyolítás érdemeinek taglalását, lehetne felhozni néhány technikai fogyaté-  
kosságot, hiányosságot. Mindez azonban legfeljebb csak motiválná a kezdeményezés, vagy immáron bizvást mondhatjuk vállalkozás ér-

tékét. Lehet, hogy az érintett muzeumi osztályok szerencsés helyzetben vannak, hogy egy ennyire velük egyforma szakterületen tevékenykedő sajátos iskolával teremthettek kapcsolatot, de a túlságosan is széles körben mozgó és ezért határfokukban vajmi csekély vetélkedő dömpingben egy eredményeiben feltétlenül - elnézést az újabb közgazdasági kifejezésért, de ez kívánkozik ide - rentábilis vállalkozás kibontakozásának lehettünk és reméljük lehetünk tanúi.

Bersényi Iván

## Maxim Gorkij a honismeretről

Annak a földnek az ismerete, szeretete, ahol élünk hazafiságunk alapvető kritériuma. Az elmúlt évtizedekben ez is új tartalommal telt meg, e gondolatkör szocialista értelmezése és tegyük hozzá: átértékelése, nagy tömegeket tett aktívvá és érdekeltté abban, hogy jó ismerői legyenek szülőföldjüknek. Az, ami korábban néha csak kevés ember ügye volt, az ma már mozgalommá szélesedett. Nem árt azt sem leszögezni, hogy a megyei muzeumi szervezeteink az elmúlt évtizedekben a muzeológiai szaktudományok segítségével még tovább fejlesztették az általuk már korábban is művelt honismereti munkásságot. A muzeumok kiállításai fontos bázisai ennek a munkásságnak. Maga a téma azonban - tehát a táj, a város, a falu ismerete - továbbra is napirenden lévő tudományos és tömegmozgalmi ügy maradt. Éppen ezért érdekes visszaidézni a szovjet muzeumügy hőskorának problémáit, az akkori kortársak állásfoglalásait.

Nálunk a szovjet muzeológia 1917-1945 közötti időszaka szinte teljesen ismeretlen. Néhány vonatkozásban - mint a legújabbkori történet, a kommunista párt története vagy a honismeret kérdései - szükséges lenne ezzel a multtal a magyar muzeológusoknak is jobban megismerkedni. Ebből az időszakból fontos dokumentum témánkhoz a Krajevegyenia (Helyismeret) című szovjet folyóirat, amelyben számos olyan problémára bukkanhatunk, amelyek az elmúlt években bennünket is foglalkoztattak, vagy nálunk még mindig napirenden vannak.

1927-ben a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 10. évfordulójának ünnepségei keretében ült össze a honismereti mozgalom és helytörténet képviselőinek III. konferenciája. Ebből az alkalomból született az az érdekes dokumentum, amelyet most a magyar kollégákkal is szeretnénk megismertetni.

A bogorodszki Helyismereti Kutató Intézet egyik munkatársa, I. Alekszejev felkérte Gorkijt, hogy írja meg véleményét a helyisme-

reti mozgalomról. Mielőtt ismertetnénk Gorkij válaszát, érdemes idézni Alekszejevnek a levél közlésekor írott sorait is: „Az orosz forradalom az első helyre állította a honismeret kérdéseit. A Szovjet Köztársaságok Szövetsége előtt a gazdasági építés területén álló hatalmas feladatokat az állami intézmények nem képesek megvalósítani a helyi honismereti szervezetek szoros közreműködése nélkül.

Nagy építőmunkánk napjaiban a helyi táj sokoldalú tanulmányozásának nemcsak elvont elméleti jelentősége van, hanem gyakorlati szükségesség is megköveteli azt. Semminemű tervszerű munkát sem végezhetnek, ha a legkisebb részletekig nem ismerik azokat a feltételeket, amelyek között az adott munkát el kell végezni. Már nem arról beszélünk, hogy a honismereti kutatómunka tágitja az ember szellemi látókörét, fejleszti vállalkozó kedvét és a társadalmi életet mozgásba hozó rugók egyikét képviseli. A falut vizsgáló helyi kutatói munka közelebb hozza a várost a faluhoz, kulturát visz a parasztságnak, s ezzel megvalósítja a város és a falu azon szövetségét, amelyről Lenin beszélt és amelynek megteremtésére törekszik a szovjet hatalom.

Makszim Gorkijnak e sorok írójához Szorrentoból írt levele, a honismereti kutatást a megillető magas helyre emeli és minden kétséget kizáróan szíves fogadtatásban részesül, a néha igen kedvezőtlen körülmények között, ellenszolgáltatás nélkül dolgozó szovjet kutatók részéről.”

Azt hiszem már a fenti sorok is idézik a kort, amelyből Gorkij levele származik:

Tisztelt Iván Ivánovics!

A honismereti kutatás jelentőségére vonatkozó igen komoly kérdésre csak egy válasz lehetséges: ez a kutatás olyan ügy, amelynek jelentőségét nem lehet túlbecsülni. Szükséges, hogy megismerjük egész szülőföldünket, annak legutolsó parányáig. Ismernünk kell a minden anyagát összekapcsoló titkokat, a földünk belsejében és felületén rejtelmesen végbemenő valamennyi folyamatot, mindenki számára fel kell tárni méhének titkait, tanulmányozni kell alkotóerőit, ismerni növényeinek és mikróbáinak életét ugyanolyan matematikai pontossággal, ahogyan az ember életét igyekszünk megis-

merni. Mindezt azért szükséges megismerni, hogy értsük és érezzük: a föld a miénk, nemcsak úgy, ahogyan mi, emberek rajta élünk, hanem úgy is, ahogyan abból mi megteremtődünk és ahonnan megtanulhattuk és most is tanuljuk megszerezni, megteremteni mindazt, amire szükségünk van az élet és a társadalmi lét új formáinak megvalósítására.

A konismereti kutatás nagy ügy. Nagy örömmel figyelem fejlődésének folyamatát, amelyet a forradalom által ébresztett energia indított mozgásba. A Novgorod, Rjazány, Járosláv tájkatatói által végzett munkát már jelentősnek ismerhetjük el.

Ezen munka nemcsak az ország gazdagításához vezető utakat mutatja, hanem - mint, minden észszerű tevékenység - morális kielégülést nyújt, elősegíti emberi méltóságunk érzésének lehető leggyorsabb növekedését, értelmünk alkotó erejének hitével vértéz fel bennünket.

Az égre sem árt fel-felnézni. Természetesen nem azért, hogy ott keressünk olyasvalakit, aki erősebb, okosabb, szebb az embernél, hanem azért, mert onnan érkeznek a hihetetlen tulajdonságokkal rendelkező kozmikus erők, ahogyan ezt a tudomány emberei állítják. Ha ezen sugarak birtokában leszünk, csakugy, ahogyan urrá lettünk az elektromos energián, akkor - a tudomány tanítása szerint - az valóban csodálatos lesz.

Igen erősen hiszem az emberi értelem és képzelőerő által létrehozott csodákat. Más csodát nem ismerek.

Szeretnék Önöknek szellemi frisseséget és sok munkasikert kívánni. És szeretném megmondani, hogy a Szovjetunióban minden munka most állami, történelmi jelentőségű tevékenység lett.

Szorrento, 1927.X.10.

Minden jót.

A. Peskov

A Gorkij évforduló alkalmából úgy hisszük indokolt e dokumentum bemutatása.

Gerelyes Ede

## A munkáshagyományok gyűjtéséről\*

Napjainkban mind többet hallunk a honismeretről, a honismereti munkáról, mint a hazafias nevelés egyik hasznos eszközéről, népművelési formájáról. Ortutay Gyula akadémikus, a TIT elnöke a Hazafias Népfrent országos kongresszusán azt fejtegette, hogy a honismereti munka elválaszthatatlan a néprajztól, a néprajzi kutatások tudományos és társadalmi hasznától. „Aki a honismereti gyűjtés során nem látja meg egy ácszszeke nyelén az elődök munkáját, - mondotta - aki nem tudja, hogy a városokat, kastélyokat, parasztházakat munkás és paraszt mesteremberek teremtették meg, mint minden értéket ezen a világon, - az sem a néprajznak, sem a honismereti munkának lényegét nem érti.” (Idegenforgalom 1968 jun.) A munka és a munkásosztály társadalmi szerepe nem mindig volt ily természetes és előkelő, - még a legutóbbi években sem. Nagy Dezső hasznos módszertani segédletének megjelenése alkalmával ezért kell erről is bővebben megemlékeznünk. A történelmi folyamat felidézése és rögzítése a jövő számára is figyelembe veendő tanulságokat ígér.

Nemcsak hazánkban, más országokban is nehezen alakultak ki a munkáshagyományok gyűjtésének és tudományos feldolgozásának a társadalmi feltételei. A felszabadulás előtt a polgári történetírás, a néprajz, a tudományos közvélemény az osztályharcokkal nem foglalkozott, sőt minden törekvése arra irányult, hogy ezek emlékét teljesen befedje az idő. Az osztálytársadalmakban a számbelileg rohamosan növekvő munkásságnak törvényes lehetősége sem volt arra, hogy a kor tudományos színvonalán foglalkozzék saját emberi-társadalmi problémáival és azok megoldásának tudományos lehetőségeivel. A munkásosztály elsőrendű feladatként politikai tudatának

---

\* Nagy Dezső: Honismeret és munkáshagyomány. Tematikai segédlet a krónikairáshoz. (Honismereti Utmutató Szakkörvezetők számára; 7. füzet.) Bp. 1968. 70 p. című, a Népművelési Intézet kiadásában megjelent munkája kapcsán.

fejlesztésével és önképzéssel foglalkozott. E körülmények következtében a munkásság hagyománykincse - az uralkodóosztályokéhoz viszonyítva - forma tekintetében egyoldaluvá, szegényessé, elmaradottá vált, míg a parasztság a sok évezredek formákat természetesen használva, sok tekintetben tökéletesebben fejezte ki emberi vágyait, mint a polgári korszak divatoknak behódoló munkásművészete. Ez a körülmény nem jelenti azt, hogy a munkásosztálynak ekkor még nem voltak vágyai, mély humánuról tanuskodó értékes hagyományai, amelyek akkor is, ma is a munkásosztály jövőjét, a szocializmus építését szolgálták, csupán azt, hogy a munkásosztály öntudata, fejlődése és fejlettsége nem érte el a korszerű gazdasági és társadalmi lehetőségek szintjét.

Amióta azonban a világ egyhatodán a munkásosztály kezébe került a hatalom, a történetírásban is központi helyet kapott a dolgozó nép múltjának, történetének, életmódjának, szokásainak, élete teljességének, - nem utolsó sorban politikai mozgalmainak és ezek hatásának tudományos vizsgálata. Ha a munkáshagyományokat a társadalom fejlődése szempontjából korszerűen akarjuk értékelni, elsősorban azt kell szem előtt tartanunk, hogy a munkásosztály a kapitalizmusban a termelési eszközök tulajdonából kizárt pária, proletár, munkaerejének eladásából élő, teljesen elnyomott és mértéktelenül kizsákmányolt társadalmi osztály volt, amely e rettenetes elnyomás idején is önálló gazdasági és művelődési intézmények létesítésére törekedett, - míg most a termelési eszközöket társadalmi tulajdonban tartó osztály, a szocializmus építésének vezetője. Hangsúlyozzuk, hogy ez csupán a felszabadulás óta van így. Ezért a közgondolkodásban a munkáshagyományok haladó osztálytársadalmi funkcióit elnyomja a volt uralkodóosztályok kulturális hagyományainak a mindennapi élet rendszerébe hosszabb időn át szervesen beépült hagyományrendszere. Mivel a magyar munkásosztály kulturális múltja különben sem tekinthet vissza évszázadokra, az osztálytársadalmak vérgőzös hatalmi harcai miatt, a munkáshagyományok humánurát, az ősközösség nagy emberformáló évezredekbe visszanyúló gyökereit meg kell tisztitanunk az osztálytársadalmak története során kialakult torzulásoktól. Nem annyira a régmúlt, mint inkább a közelmúlt hagyományainak korszerű elemzése napjaink elsőrendű tudományos problémája azokban a szaktudományokban, amelyek ezekkel valamilyen kapcsolatban vannak.



1950-ben az ELTE Folklór Tanszékén kezdte meg uttörő munkáját a Munkásfolklór Munkaközösség. Tagjai ekkor úgy vélték, hogy az új történelmi helyzetben a néprajz nem töltheti be tudományos hivatását, ha a dolgozó nép osztályainak és rétegeinek vizsgálatát továbbra is leszűkíti a parasztság körében teendő megfigyelésekre. A munkaközösség feladatának tekintette a néprajz hagyományos, és majd egy évszázad során jól bevált kutatási módszereivel a munkásosztály kialakulására, életmódjára, szokásaira, hagyományaira vonatkozó emléktanyag összegyűjtését is. Ugy gondolták, hogy az összegyűjtött anyag közlöinek szemléletén át a munkásosztály hagyományozódási folyamata is kibontakozik. Fontosnak tartották a mesék, dalok, mondák és emlékezők precíz feljegyzését, ezek hordozóinak és közösségüknek aprólékos leírásával együtt. Nem a megmerevedett paraszti hagyományanyagot kísérelték meg muzeális kincssé változtatni, hanem a hagyományozás folyamatában szerették volna figyelemmel kísérni a közösség alkotó tevékenységét és alkotásait.

Ennek a munkaközösségnek öt tagja volt. Vezetője Ortutay Gyula, aki a munkáshagyományok kutatásának elvi alapjait igyekezett megteremteni. Mellette Dégh Linda az egyéniségkutatás és a mesefilológia metodikáját igyekezett alkalmazni a munkáshagyományokra az első munkás-hagyománygyűjtési utmutató megszerkesztése alkalmával, - Dömötör Tekla a bányász-hagyományok és a munkásszínjátszás múltjának feltárása terén kísérletezett szép reményekre jogosító művekkel, - Katona Imre a munkásság és a parasztság között átmeneti rétegeként kezelhető kubikusok monografikus feldolgozására használt fel jelentős energiát, - Nagy Dezső az agrármozgalmak folklórja, a munkásmozgalmak helytörténeti anyaga és bibliográfiája terén végzett jelentős munkát.

Az első tanulmányok a szakfolyóiratokban és egyebütt a Munkásfolklór Munkaközösség eredményeiként láttak napvilágot. A munkaközösség azonban fokozatosan atomizálódott, mert a feltárt eredmények nem jártak azzal az elismeréssel, amit áldozatos kutatói tevékenységük nyomán joggal vártak. Egyfelől az így összegyűjt anyagot a tudományos közvélemény hazánkban gyökértelen ballaszt-nak, idegen népek idegen szellemiségű alkotásainak és ezek erőszakolt átültetésének, szocdem. fűzfapoézisnek minősítette, -

másfelől szertelenül eltulozták ezek társadalmi jelentőségét. Mivel a munkáshagyományok kutatásának nem volt kedvező a társadalmi visszhangja, a munkaközösség egyes tagjai felhagytak a közös kutatásokkal és inkább egyéni kedvtelésként folytatták kutatásaikat. Születtek ugyan művek, de a munkáshagyományok szervezett feltárása jelentősen elmaradt a Szovjetunió és a népi demokráciák vaskos kötetekben kibocsátott publikációi mögött.

1961-ben a MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya tűzte napirendre a munkáshagyománygyűjtés kérdését, azonban a problémát jelentősen leszűkítve tárgyalta. A prágai tanácskozáson ui. megszületett a Nemzetközi Munkásdalbizottság, s magyar szekciója számára helyet kellett keresni. Azért az 1950-ben megalakult Munkásfolklor Munkaközösség tagjai közé bevették Szatmári Antalt, Maróthy Jánost, Pálinkás Józsefet és néhány vidéki kutatót, s létrehozták a Néprajzi Főbizottság mellett működő Munkásdalkutató Bizottságot. Ez a fordulat újra megteremtette a gyűjtés egyelőre szűk szervezeti kereteit. A Bizottság kiadta a magyar nyelvű szakirodalom bibliográfiáját, készül a nemzetközi szakirodalom bibliográfiája. Munkában van az eddig gyűjtött anyag országos felmérése, megindult az archivális kutatómunka. A gyűjtéseket értékelik, publikálják, tartják a kapcsolatot a hazai és a külföldi tudományos intézetekkel. A közeljövőben kerül kiadásra két kötetben az Akadémiai Kiadónál a munkásdalananyag korpusza.

A néprajz az egyes embercsoportok kulturális javainak egybetartozását a közös nyelv, a közös eredettudat, a közösségi összetartozás tudata és a kultúra, vagyis a művelődés és a műveltség hasonlósága alapján állapítja meg. A magyar nyelven beszélő kiscsoportok eredettudata napjainkban nem meghatározó erejű társadalmi tényező: semmivel sem növeli a közösségi összetartozás tudatát az a körülmény, hogy ki milyen származású. A család gazdasági struktúrája legfeljebb a nagyszülőkhöz visszatekintve képes aktív erőt kifejteni a családi kötelezettségek fenntartása érdekében. Sokkal döntőbb tényező a közös anyanyelvet használó kisebb és nagyobb csoportok összetartozásának tudata, azonban szerintünk ez nem annyira a közös származás érzelmi alapja, mint a közös közlési eszközzel rendelkező egyének összetartozásának tudatosulása a termelő munka során. A társadalmi kiscsoportok kialakulásában a

kultúra hasonlósága a nyelvénél is jelentősebb mozgósító és összetartó erő. A mindennapi életmód hagyományos viselkedési formái egyénenként oly jelentős képzettársításokat váltanak ki, amelyek elősegítik, hogy a társadalom általános értékei hagyományokká, tudatalatti ismeretté, empiriát helyettesítő jelzéseké váljanak a társadalmi gyakorlatban. A csoportközösségek azért nem gyengítik a társadalmi folyamat dinamikáját, mert lépcsőfokokat képeznek az egyéni különbségek társadalmi érvényesülésében. A mindennapi élet vulgáris perifériáin gyakori a korszerűsített folklór, az ősközösségi mitikus empiria természeti ártalmait is jelző, de korszerűsített tartalommal telített formakincse. A tömegkultúra alantasabb szórakoztató tartalmai napjainkban is meseszerűek: a népmese modern változata közvetlen folytatásainak látszanak, pedig ujjáalkotások, - amint ezt Ortutay Gyula közel negyven évvel ezelőtt is hirdette.

A felszabadulás óta eltelt időszakban népünk mindennapi élete lényegesen átalakult. A népi hagyományanyag gyűjtésének a feltételei is alaposan megváltoztak és mind a helytörténeti adatgyűjtők, mind a néprajzi kutatók nap nap után tapasztalhatják, hogy a vizsgálódásaikhoz szükséges anyagok jellege is más, mint az elmúlt évtizedekben, vagy éppen az elmúlt években. A hagyományozódás nem az az ösztönösen alakuló folyamat, ami a múltban volt, hanem valami egészen új jellegű társadalmi mozgás, amelynek törvényszerűségeit is sokkal világosabban kell látnunk, mint a polgári tudomány, mert gondozására is szükség van. Ennek felismerése hozta létre a honismereti mozgalmat, amely igyekszik megteremteti ezt az együttműködést részben a társadalom egyes rétegei, részben az egyes szaktudományok között. Erre azért is szükség van, hogy egyrészt a hagyományok kialakulásának folyamatáról hiteles adatok álljanak a néprajz rendelkezésére, másrészt a tudatosság gyors előretörése ne senyvesse el a kisközösségek fenntartásához szükséges egyéni célokat és törekvéseket, hogy ne száradjanak el a társadalom túlzó gondoskodása következtében az emberi együttélés természeti feltételei. Ezért a honismereti munka elválaszthatatlan a néprajzi, a helytörténeti, a régészeti, az irodalomtörténeti kutató munkától, a környezet különböző adottságainak és jelenségeinek társadalmi hasznosításától. Aki nem tudja, hogy minden értéket, így a tudományt is, a munka teremtett meg, nem tudja he-

lyesen magyarázni a társadalmi jelenségeket. A honismereti mozgalom egyik hiányossága, hogy ezideig a munkásmozgalmi és a munkáshagyományokkal nem jelentőségüknek megfelelő mértékben foglalkozott.

Nagy Dezső, a Munkásmozgalmi Múzeum munkatársa vállalkozott arra a feladatra, hogy - különösen a modern krónikairók számára - tematikai összefoglalást készít a munkáshagyományokról. Utmutatójában elemezi a munkásosztály hagyományainak kialakulását, részletebben is szól a parasztság és a munkásság hagyományai között kialakult átmeneti rétegekről, röviden ismerteti és példákkal bemutatja a munkásmozgalom hagyományanyagát, tárgyi emlékeit és szellemi hagyományait, a munkásegyleteket és szervezkedési hagyományait. Csak röviden utal a krónikairó körökben folyó munkamódszereiről, mert erről Jánosi Ferenc tollából külön füzet látott napvilágot.

A munkásmozgalmak jellemzője volt a kezdetek kezdetén is a művelődésre való törekvés, a korszerű tudományos ismeretek elsajátításának olthatatlan vágya. A munkásmozgalom szervezkedési hagyományai az egyesületi oktatás, az alkoholizmus elleni küzdelem, a takarékoságra való szervezethezesség kereteinek kialakításával próbálkoztak a legnehezebb feltételek között is. A hangszeres zenélés, a zenekarok, a dalegyletek, a munkásszínjátszás, a munkás-sport, a gyermekbarát mozgalom, az olvasókörök és a munkáskönyvtárak olyan társadalmi lehetőségeket valósítottak meg az osztálytársadalmak nyújtotta szűk keretek között, amelyek a műveltség össztársadalmi igényével jelentkeztek csirájukban is. A munkásmozgalom politikai céljait segítő szervezetek, - a pártélet, a szakszervezet, a nőmunkás és az ifjúsági munkásmozgalom, a rendfenntartó és a harci szervezetek, - az elnyomatás körülményei között is az egész társadalom, a dolgozó emberiség szolgálatának igényével alakultak meg.

Ha a parasztság és a munkásság között található átmeneti rétegek, - a kubikosok, az arató és cséplő munkások, a summások, a vándormunkások, a cselédek és a háztartási alkalmazottak alapvető jellegzetességét próbáljuk meghatározni, két tényezőre kell elsősorban gondolnunk. Az egyik alapvető körülmény, hogy alkalmi munká-

ból éltek, s így munkára való alkalmazásuk jellege révén nem kerülhettek egyformán közel az ipari munkássághoz, amely ezeit a munkásosztály gerince volt, vagy munkaadók egyenesen meggátolták az ipari munka feltételeinek kialakulását szakmáikban. A másik fontos körülmény az volt, hogy termelő tevékenységük nemcsak alkalmi, kiegészítő jellegű volt a munkaadónál, hanem a szakmunkás tevékenységeinek is csupán kiszolgálói voltak, semmilyen irányító szerepük nem volt a termelésben. A házicseléd megmaradt a feudális rendszerre jellemző nagycsaládi szervezet keretei között a vezetőket kiszolgáló személynek, személyzetnek, akit azonban bármikor elbocsáthattak a szolgálatból, nem voltak kötelesek szolgáltatataiért élete végéig olyan időszakban is eltartani, amikor munkaereje csökkent. A polgárosodás előnyeit leginkább ezekkel a rétegekkel, a falusi és a városi szegénységgel fizettették meg az uralkodóosztályok oly módon, hogy a kizsákmányolást a végsőkig fokozták. A munkásosztály kialakulási korszakát az agrármozgalmak elkeseredett bérharcai tették az uralkodóosztály számára szinte elviselhetetlenné, mert az elnyomorodás, az elszegényedés, a nyomor feszítőereje leginkább innen tört a felszínre. Az uralkodóosztály az elnyomorodást ezeknek a rétegeknek a műveletlenségével, a termelő munkában való alkalmatlanságával indokolta, - ugyanakkor igyekezett a tudást monopolizálni, egyes rétegek kiváltóságává fejleszteni.

A szocialista munkásmozgalmak, a kiegyezés körüli időkben alakították meg az első politikai tömegszervezeteket, amelyeket igen korán át kellett alakítaniok művelődési körökké, olvasókörökké, mert a nyílt politikai szervezkedést az uralkodóosztály igyekezett minden eszközzel meggátolni. A munkásosztály hagyományainak kialakulását az uralkodóosztály nem támogatta, inkább igyekezett elsekélyesíteni azokat. A munkásmozgalom tárgyi emlékei és szellemi hagyományai egyaránt azt mutatják, hogy a forradalmasító és haladó formák csak nagy harcok árán érvényesülhettek. Mivel a munkásosztály nehezen tudott megfelelő anyagi alapot teremteni közintézményei működtetéséhez, igen gyakran adminisztratív eszközökkel sem kellett megsemmisítenie az uralkodóosztálynak az előremutató kezdeményezéseket. Itt elegendő csupán a munkáshigiéne, a munkásegészségügy elleni mesterkedésekre utalnunk.

A munkásosztály hagyományainak közös jellemzője, hogy nemcsak a világgép, hanem a világnézet kialakítását is szolgálják. Minden ember természetes törekvése, hogy igyekszik meghatározni helyét és helyzetét a világban. Ez azonban nagyon bonyolult folyamat. A helymegtalálás egyik feltétele a konkrét természeti és társadalmi környezethez való viszony kialakítása. A világgép az emberrel együtt alakul ki, egész sereg tapasztalati ismeretre épül, amig tudatosá, amig a fogalommal kifejezhető életviszonyná alakul. Az empiria jellegzetessége, hogy észlelés, hit, érzelem, képzelet és maga a megismerés, - mint a fogalom fiziológiai és pszichológiai bázisa, - tagolatlan egységben jelenik meg az egyéni tudatban, az emberi agyban. A szubjektum azonban az objektív feltételeknek is megjelenési formája. Ha az agyban nem keletkeznek oly egyszerű, motorikus jellegű belső információk, reflexek, akciók, amelyek az egyéni tudatot mozgósítják a közéleti funkciók kiteljesítésére, a tudományos ismeretek nem válhatnak az egyén számára érzékelhető jelenségekké. A műveletlen ember nem képes korszerűen megértetni tapasztalatait másokkal és így egyszerűen elzárja magát a tudás társadalmi forrásaitól.

Balassa Iván, a Mezőgazdasági Múzeum főigazgatóhelyettese arra hívja fel a közfigyelmet, hogy „a dolgozó tömegek régi mindennapi életének vizsgálata, az osztályok és a rétegek közötti különbségek érzékeltetése, a politikai történelem mögött meghúzódó kevésbé ismert kulturális kérdések feltárása és széleskörű megismertetése a néprajztudományra vár.” (Néprajzi Tájékoztató 1968. 1, 10. p.) Igazat adunk abban is véleményének, hogy ezek a kérdések a felszabadulás óta várják a néprajzi kutatók behatolását a mindennapi élet sokszor áthatolhatatlan dzsungelnek látszó rengetegébe. Dankó Imre, a pécsi Janus Pannonius Múzeum főigazgatója is arra figyelmeztet újabban (Pécsi Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1966. 65-74. p.), hogy a termelészövetkezetekben folyó paraszti élet gyors ütemű fejlődése az eddigieknél magasabb szintű, fejlettebb kutatási módszert alkalmazó néprajzi elemzést igényel. A termelészövetkezetek gazdasági kérdéseinek kutatásától messze elmaradnak a néprajzi kutatások. A termelészövetkezeti paraszti életmód kutatásánál, bár most is főként szóbeli közlések és megfigyelések segítségével végezhető, a munkáshagyományokkal kapcsolatos problémák is jelentkeznek, ezektől eltérő színezettel.

Ezért a feudális hagyományrendszert konzerváló polgári világkép alapján kialakult etnográfia leghaladóbb gondolkodású tudósai is értetlenül állanak a szocialista életmód jelenségei előtt. A gyakorlat máris létrehozta azokat a hagyományokat, amelyeknek létével a polgári gondolkodásmód természetesen nem számol.

A termelőszövetkezeti parasztság életmódja szervezettség tekintetében a munkásosztály humánus hagyományait kezdi érvényesíteni, míg a munkásosztály mindennapjai telítődnek azokkal az empirikus ismeretekkel, amelyek hagyományos rendszerében a hiedelmeknek is jelentős társadalmi funkciója van. A termelőszövetkezet sokkal inkább gyakorol ma is közvetlenül hatást a hozzátartozók életének kialakítására, mint a szocialista gyár, vagy az ipari üzem, ahol a közösségi ügyek intézésére a hagyományos munkásszervezeteket létesítik ma is. Dankó szerint a termelőszövetkezet szocialista jellegére döntő hatást gyakorol az a körülmény, hogy voltak-e a termelőszövetkezetnek az alakulás előtt hagyományosan közös gazdálkodási formái és termelő szövetkezései. Minden termelőszövetkezetnek egyedi története, fejlődésének sajátos menete van, mert sokféle paraszti réteg ötvöződik benne a munkásosztály szövetségésévé. A paraszti tudatformák viszont nemcsak a földtulajdonban, hanem a kiscsoportok természetes hagyományrendszerében is gyökereznek. Az új csoportok, a termelőszövetkezetek életmódját a hagyományrendszerhez, a szocialista termelési viszonyokhoz és a művelődéshez való sokféle viszonyulás jellemzi. A néprajzi kutatások feladata a változatok kialakulásának rendszerét, törvényszerűségeit feltárni, hogy az új viszonyulások még tudatosabbak és sikeresebbek legyenek, mint eddig voltak.

Dankó Imre a termelőszövetkezeti parasztság, - mezőgazdasági munkásságnak is joggal nevezhetnénk, - életmódjának néhány fontos csomópontjára is rámutat. Ezek dialektikusan függenek össze a munkásosztály Nagy Dezső által vázlatosan bemutatott hagyományrendszerével. Ilyen jellegzetességek:

- a társadalmi szervezettség erősödése,
- a család gazdasági szervezetének felbomlása
- (okok: a nők és a gyermekek külön jövedelme)

- a tudományos szakismeretek növekedése, a paraszti munka szakosodása, munkás jellegének kialakulása, a szakmunkásság kialakulása termelőszövetkezeti keretek között,
  - a sokoldalúság továbbélése a háztáji és az egyéni gazdaságban,
- a termelőszövetkezet és a tag jogi helyzete,
  - a tag és a családtag jogi helyzete,
- a tőkeképződés megszűnése, a csak termelő jelleg elhalása,
  - a termelő és egyuttal fogyasztó réteg kialakulása,
- az iskolázás, a műveltségben való részesülés utáni vágy kielégítetlensége,
  - a civilizáció, az eszközműveltség rohamos terjedése,
  - a két oldal egymáshoz való új viszonya,
- a munkásság - parasztság - értelmiség átrétegződésének egyéni, családi és tömegpszichikai okai és következményei,
  - az egyéni pszichikum és a szociálpszichológia,
  - a differenciáció és az integráció gyakorlati kérdései.

Látjuk, hogy a termelőszövetkezetek társadalmi jelentőségét több társadalmi, gazdasági, termelési, művelődési tényező egyidejű megjelenése és alakító hatása fokozza. Ilyenek: a termelési eszközök, szerszámok, gépek változásai, új állatfajták megjelenése, új növényfajták elterjedése, feldolgozó üzemek létesítése, járulékos-javító üzemek (kovács, asztalos, ács, szij-, kötélgyártó, stb./ működése, szövetkezeti piacozás, egyéni vásárolás, tagoknak természetbeni juttatásai, az új építkezések igényei, a lakáskultúra, a ruházatkódás, a nép- és tájnyelv alakulása, régi és új közösségi folklóralkalmak (névadás, házasságkötés, temetés). Nap nap után termeli a termelőszövetkezeti élet azokat a létesítményeket, amelyek a munkásosztály leghaladóbb hagyományait igyekeznek korszerű formákba önteni a hagyományos formák felhasználásával és segítségével. Milliós és milliós kísérletnek, nagyszerű emberi erőfeszítéseknek vagyunk szinte állandó tanúi.

Véleményünk szerint ezek a nagyszerű kísérletek nemcsak a termelőszövetkezeti parasztságot jellemzik, hanem jelzik a munkásosz-



tály haladó hagyományainak kiteljesedési folyamatát is. A munkásosztály hagyományai nem önmagukból születtek, nem a semmiből lettek, hanem egyrészt azokból az értékekből, amelyeket a munkásosztály kizsákmányoltsága korszakában legalább csiraként létrehozott, másrészt összemberi értékek birtokbavétele és ujjaalkotása jellemzi a születő szocialista kulturát. Nagy Dezső tematikai jegyzéke azért is értékes, mert nemcsak a munkáshagyományok és emlékek anyagát kísérel meg rendszerré formálni, hanem a tudomány - különösen az etnográfia, a néprajztudomány számára is bemutatja azokat a munkáshagyományokat, amelyek napjainkban nőnek nélkülözhetetlen társadalmi intézményekké. A honismereti mozgalom a helytörténeti-néprajzi adatgyűjtés során a társadalom minden rétegében fokozatosan tudatosítja azoknak az intézményeknek történetiségét, a hagyományokban gyökerező erejét, mozgósító hatását, amelyek az osztálytársadalmakban nem fejlődhetnek, nem szolgálhatták az összemberi fejlődés és haladás magasztos eszméjét.

Nagy Dezső tematikai jegyzéke messze meghaladja azt a célt, amiért szerzője megalkotta. Értékes módszertani utmutató nemcsak a honismereti aktívák és a hivatásos népművelők számára, hanem forradalmasíthatja a magyar néprajz tudományát is. Nagy Dezső olyan művet tett le a közvélemény olvasótermének asztalára, amellyel legalább oly sokoldaluan kell foglalkoznunk, amilyen sokágu a honismereti munka és a szocialista fejlődés irányvonala. Az igénytelennek látszó módszertani segédeszköz tanulmányozása a hazaszeretet érzését is fokozza bennünk: a munkásosztály szeretete nélkül a hazaszeretet talmi csillogás, bizonytalanul imbolygó lidércfény az osztályharc félelmetes éjszakájában.

Dömötör Sándor

## A Honismereti Mozgalom és a múzeumok együttműködése Tolna megyében

A Honismereti Mozgalom gondolata nem mai keletű, azonban máig sem áll rendelkezésünkre olyan szakmunka, amely kimerítően tisztázná szerepét és lehetőségeit. Célkitűzései jórészt közel állnak a muzeumi munka társadalmasítható feladataihoz, s nyilván ennek köszönhető, hogy a Mozgalom tevékenységében sok muzeum is érdekeltnek érzi magát. Egységes muzeumi felfogásról és módszerről szintén nincs tudomásom, s ezért talán nem haszontalan, ha röviden ismertetem a muzeumi szervezet és a Mozgalom kapcsolatainak alakulását Tolna-megyében.

A Honismereti Mozgalom munkájának szakmai segítségét muzeumi szervezetünk intézményi feladatként kezeli. Szakirányítását a megyében lényegében mi végezzük. E tevékenységünk kiterjed a szakkörvezetők képzésére, szakkörök szervezésére, működésük felügyeletére, programjuk kialakítására.

Az illetékes állami szervek és a KISZ Megyei Bizottságával való együttműködésben indítottuk meg a szakkörvezetők képzését, és az ifjúság szakmai felkészítését a honismereti munkára. A megyei szakkörvezetők részére 1967 júliusában Dombóváron rendeztünk tanfolyamot, s ezt - most már országos rendezvényként - 1968 júliusában Balatonbogláron megismételtük. E tanfolyamok közelebbi célja olyan ismeretek átadása volt, amely az általános műveltségi szinten tulmenő, tehát szakmaibb jellegű felkészültséget adott a szakkörök vezetését ellátó vagy arra készülő tanárok számára.

A szakkörök tagsága - az ifjúság - részére 1967 július-augusztus havában Sióagárdon és 1968 augusztus havában Dombóváron egy-egy Megyei Honismereti Tábort, míg 1968. júliusában Tamásiban egy Országos Honismereti Tábort rendeztünk.

A szakkörök megszervezése terén a megyében az első lépés olyan szakkörök kialakítása volt, amelyek munkája túlnő az általánosan ismert és a korábbiak során már létrehozott történelmi szakkörök keretein. Szakmai elgondolásunk alapja az volt, hogy a honismereti munka nem egyenlő csupán a történelmi vagy helytörténeti ismeretek fejlesztésével, hanem a lakóhely és környezetére vonatkozó minden lényeges ismeretre kiterjeszti figyelmét.

Az átalakult és ma is működő szakkörök tevékenységét sűrűn ellenőrizzük, előadásokkal, foglalkozások levezetésével folyamatosan segítjük. A jelenleg kiépített szakköri rendszer tevékenységét jórészt meghatározza muzeumunk szakmai profilja, hiszen intézményünk régészeti néprajzi és legújabbkor-történeti kutatásokkal foglalkozik. Világos azonban, hogy olyan helyeken, ahol más tudományágakat is be tudnak kapcsolni, még szélesebb alapokra lehet helyezni a mozgalom tevékenységét.

Szakköreink munkaterületei egyébként igen változatosak. Foglalkozásukban szerepel a földrajzi helynevek gyűjtése, a rendszeres leletbejelentő szolgálat a népi építészeti emlékek figyelemmel kísérése, a néprajzi hagyományok gyűjtése, és széleskörű vizsgálódást folytatnak az 1917-19-es, valamint az 1945-ös évfordulók-kal kapcsolatos emlékananyag felkutatására.

Tárgyi anyag gyűjtését a szakkörök csak muzeológus jelenlétében végzik. Ha a gyűjtött muzeális tárgyra a muzeum nem tart igényt, és ha az illetékes iskola igazgatója helységet és zárható szekrényeket biztosít elhelyezéséhez, az anyagot iskolai gyűjtemény létesítése céljából átengedjük. Az így kialakuló iskolai gyűjtemények nyilvántartása a Balogh Ádám Muzeum által hitelesített leltárkönyvekben történik.

Táboraink sora - mint előbb már említettem - 1967 júliusában indult meg a KISZ Megyei Bizottságával együttes szervezésünkben Sióágárdon. Az ifjuság romantikus hajlamait is figyelembe vevő táborozás főfeladata Sióágárd árpádkori történetének régészeti módszerekkel történő vizsgálata volt, de e feladat végzése közben alkalom nyílt itt egyéb, pl. legújabbkori történeti vizsgálatok folytatására is.

A Tábor igen eredményes volt. Feltártuk a veszélyeztetett árpád-kori település kisméretű, egyhajós, félköríves apszissal záródó, románkori templomát, a templom körüli temető néhány sírját, valamint a telep területéről három házat, kemencékkel, szemétdödrökkel. A muzeum több ezer tárggyal gyarapodott.

Ennek az akciónak a sikere nyomán kérte fel a KISZ Központi Bizottsága a megyei szerveket, hogy szervezzék meg a tamási Országos Honismereti Tábort. A KISZ Megyei Bizottsága a Balogh Ádám Muzeum muzeológusait bizta meg a tudományos programtervezet elkészítésével.

1968 februárjában folytattuk le a tervezet vitáját a KISZ Központi Bizottságán. A vitában neves szakemberek (Bencze László, Székely György, Balassa Iván, Morvai Péter, Végh József, stb.) vettek részt és az végül is a tervezet elfogadásával végződött.

A tamási Országos Honismereti Táborban - melynek parancsnoka Rosner Gyula volt - a munka három szekcióban folyt. Mindegyik szekció élén egy-egy muzeológus állott, s ezek munkáját további két-két muzeológus segítette.

A r é g é s z e t i s z e k c i ó t Rosner Gyula muzeológus (Szekszárd) vezette, munkatársai Dr. Mesterházi Károly (Debrecen) és Vissy Zsolt (Dunaujváros) muzeológusok voltak. A n é p r a j z i s z e k c i ó vezetője Égető Melinda muzeológus (Szekszárd) volt, munkatársaiként Szacs vay Éva (Budapest) és Bá r t h J á n o s (Kiskunhalas) muzeológusok működtek közre. A l e g u j a b b k o r t ö r t é n e t i szekció Albeker Mária muzeológus (Szekszárd) vezetése mellett működött, aki Kovács János (Balassagyarmat) és Salamon Konrád (Dunaujváros) segítségével látta el feladatát.

A pedagógiai munkát öt pedagógus végezte. A táborozásban 147 fiatal vett részt. Foglalkoztatásuk részben manuális természetű volt, részben előadások és gyakorlatok keretében ismerkedés a szakmai alapfogalmakkal.

A táborozás sikere indokolja, hogy az előadások témarendjéről is adjak tájékoztatást. Ez a következő volt:

### Régészeti szekció

1. Dr. Torma István (tud. kutató - MTA Régészeti Kutató Intézete): A topográfiai munka, mint a régészeti kutatás fontos területe.
2. Vissy Zsolt: Pannónia története a régészeti kutatás tükrében.
3. Rosner Gyula: A Kárpátmedence története a népvándorlás korában.
4. Dr. Mesterházi Károly: A magyarság honfoglalása és az Árpádkor.
5. Dr. Székely György (tanszékvezető egyet. tanár - ELTE): A magyarok és Európa népei a középkorban.

### Néprajzi szekció

1. Morvai Péter (oszt. vez. h. - Néprajzi Múzeum): Honismeret és a néprajz kutatás.
2. Dr. Végh József (kutató - MTA Nyelvtudományi Intézete): A földrajzi helynév gyűjtés.
3. Dr. Andrásfalvy Bertalan (kutató - MTA Dunántúli Kutató Intézet): Tolna megye néprajza.
4. Sebestyén Ádám (földmives - Kakasd): A bukovinai székelység önkéntes néprajzi kutatása.
5. Pesovár Ferenc (muzeológus - István Király Múzeum): A magyar népzene és néptánc kutatása.
6. Égető Melinda: A magyar néprajzi atlasz.
7. Bárány János: A népi gazdálkodás.
8. Szacsavay Éva: A néprajzi gyűjtés rendszerezésének módszerei.

### Legújabbkor-történeti szekció

1. Dr. Puskás Attila (megyei levéltári igazgató - Szekszárd): Az 1917-19-es események Tolna megyében.
2. Kovács János: A krónikairás problémái.
3. Salamon Konrád: A szociológia, mint a történettudomány kutatási eszköze.
4. Albeker Mária: A veterán-kutatás módszerei.
5. Nagy Dezső (csoportvezető - Munkásmozgalmi Múzeum): A munkásfolklor.

A fenti, a különböző szekciók részére szóló speciális előadásokon kívül az egész tábor számára rendeztük meg a következő előadásokat:

1. Kárpáti Sándor (a KISZ Központi Bizottsága titkára): A kommunista hazafiság és a Honismereti Mozgalom.
2. Dr. Novák József (főelőadó - Népművelési Intézet): A Honismereti Mozgalom időszerű kérdései.
3. Berecz Géza (osztályvezető - Országos Műemléki Felügyelőség): A magyar műemlékvédelem.

E programból is látszik, hogy a tábor munkája három nagy csoportban folyt. Így minden szekció meglehetősen különálló életet élt, de ez természetesen nem jelentette azt, hogy elszigetelődtek egymástól.

Nem céloim a szekciók működésének részletes ismertetése, de futó tájékoztatásul talán elegendő is, ha közlünk az egyik szervezetéről, napirendjéről és eredményeiről ejtek néhány szót.

A r é g é s z e t i s z e k c i ó a délelőttiök folyamán manuális tevékenységet folytatott. Ez a foglalkozás nem korlátozódott az ásatás fizikai munkájára, mert a résztvevőket igyekeztünk a régészeti terepmunka minden fázisába bevonni.

A szekció tagjait négy brigádba osztottuk. Minden brigádnak volt brigádvezetője, és az egész szekciónak egy ifjusági vezetője. A brigádok a feladatokat meghatározott időtartamban, egymást felváltva végezték.

A munka megindulásánál Dr. Torma István kutató vezetésével terepbejárást rendeztünk. Ezt azért láttuk szükségesnek, mert a résztvevőknek el kellett sajátítaniuk a régészeti lelőhelyek felkutatásának módszerét is. Itt nyílt alkalom arra is, hogy a fiatalokkal megértessük: nem a magángyűjtemények kialakítására kell törekedni, hanem a tudomány segítése a feladat, hiszen a Mozgalom célja is ez. A terepbejáráson megtanulták a lelőhely felkutatását, bemérését, a leletek csomagolását és a muzeumba szállításra való előkészítését.

Az ásatásokon való részvételük során a fiatalok saját munkájuk gyümölcsként láthatták a történelem egy olyan korszaka vizsgálati anyagának felszínre kerülését, amely csak a régészet segítségével kutatható. Egy avar temető feltárását végeztük el. Igyekezettük minden területen fel tudtuk használni és fel is használtuk. A sírbontás teljesen szakmai jellegű munkafolyamatát ugyan a muzeológus végezte, de a sírok rajzolásánál, a méréseknél, a térképezésnél, a theodolit használatánál felügyelet mellett nagyszerű munkatársaknak bizonyultak. A munkát nagyon komolyan és éretten fogták fel s így ténylegesen emberközelbe került hozzájuk a történelem.

Ugy véljük ezzel a táborral nem keltettünk hamis illuziókat a fiatalokban.

Nem érdektelen megemlítenem, hogy a fiatalok mintegy 120 tárgyat és kb. 10.000 cédulázott adatot gyűjtöttek össze s ezzel jelentős segítséget nyújtottak az amugy is kis létszámmal működő megyei muzeumi szervezetnek.

Három tábor után, tehát hat hét munkáját szemlélve bizonyosságát látjuk annak, hogy a Mozgalom komoly lehetőségeket rejt magában. Kár, hogy nincs olyan fórum, ahol tapasztalatainkat, elképzeléseinket és érveinket nyílt vita során ismertethetnénk. Talán egy-egy szakmai-ideológiai továbbképzés alkalma kapcsán vethetünk majd fel néhány gondolatot. Jó lenne az egyetemről kikerülő fiatal szakembereket is tájékoztatni ezekről a tapasztalatokról, akik figyelmét talán a kötelező pedagógiai gyakorlat keretén belül lehetne a honismereti szakköri munka fontosságára, lehetőségeire felhívni.

Rosner Gyula

## Kiállításrendezés, tárlatvezetés

Örömmel tettem eleget a Szerkesztőbizottság felkérésének, hogy gondolataimmal vegyek részt László Gyula: Muzeumrendezés és köznevelés c. értekezésének vitájában. Szeretném előljáróban kijelenteni, hogy a cikk mondanivalójával nincs szándékomban vitázni, mert az ott felvetett kérdésekkel, gondolatokkal lényegében egyet-értek. A szakemberek mind nagyobb körét megmozgató témába inkább úgy kívánok bekapcsolódní, hogy néhány érintett területet kissé bővebben elemzek. Olyan érzésem van, hogy az itt kifejtett gondolataimra reflexiókat kapok, hisz mindenki által ismert kérdéseket taglalok. Nem új, amit mondok, hiszen a második világháború pusztításai után újjárendezett muzeumaink kiállításai ma már világviszonylatban a legjobbak közé tartoznak, s bennük a tudományos, a művészi és a technikai rendezésnek annyi változatát, jól sikerült kombinációit láthattuk, hogy merőben újat adni teljesíthetetlen kívánság lenne.

László Gyula a témát sokoldaluan, színesen ábrázolta. Keresve sem lehet nála alkalmasabb szakembert találni e kérdés összegezésére, hisz a felszabadulás utáni első, irányt mutató lépéseket mind tudományos, mind művészi vonatkozásban ő tette meg a kiállításrendezések területén. Szerencsésen találkozik benne a gyakorlati az elméletivel, s a kiváló szakember az alkotó művésszel. Őszintén bevallom, hogy amit megfogalmaztam, jórészt tőle hallottam, tanultam, s csak kisebb részben merítettem a nemzetközi szakirodalomból, saját tapasztalataimból és tanulmányutjaimból.

Mondanivalómat azért gondolom mégis részleteiben kifejteni, mert tapasztalatból úgy látom, hogy a muzeológusok közül még nagyon kevesen foglalkoznak a kiállításrendezés módszertanával. Ne csak a művészi és technikai rendező, hanem maga a muzeológus is foglalkozzék ezekkel a kérdésekkel és legyen alkotó részese a művé-



szi terveknek is. - Azt is el kell mondanom, hatással van rám a Neuchatel-i Jean Gabus tervezési és kivitelezési elgondolása is, melyet tartalmában és formájában sok tekintetben követendőnek tartok.

Néhány olyan kérdést kívánok kifejtetni, melynek művészi és technikai problematikáját az 1962-ben elkészített győri állandó kiállításnál izleltem meg alaposabban, s azóta mindinkább hajlok afele, hogy a kiállításrendezés a tudományos és a művészi munka szétválaszthatatlan egysége. A tudományos tartalom egyenes arányban áll a művészi színvonallal.

A Muzeumi Közlemények lapjain már jónéhány kiállításismertetés és kiállítással kapcsolatos eszmefuttatás jelent meg, s ezekben sok olyan kérdéstről volt szó, melyet én is érinteni fogok. Nem ismétlésnek szánom ezeket a részleteket, hanem mondanivalóm folyamata miatt vagyok kénytelen velük foglalkozni.

#### A kiállításrendezés és rendezés

A kiállításrendezés elmélyült tudományos tervezésen, művészi szerkesztésen, komponáláson alapszik. Nagyon hasonlít a belsőépítész és képzőművész közös munkájához. A forgatókönyv elkészítése, a technikai és művészi tervek összeállítása általában a következő adottságokkal és feltételekkel van szoros kapcsolatban:

- 1./ a kiállítás témája, mondanivalója és az ehhez rendelkezésre álló muzeumi műtárgyállomány
- 2./ a rendelkezésre álló helyiség, termék vagy egész épület
- 3./ a pénzügyi keret nagysága
- 4./ a tervezésre és a kivitelezésre beállítható tudományos, művészi és technikai személyzet.

Általában tématerv szokta megelőzni a forgatókönyvet, melyben a kiállítás célját, rövid tartalmát, elhelyezését, nagyságát és a megnyitás tervezett idejét szokták vázlatosan leírni. Ezt követi a forgatókönyv, melyet tulajdonképpen a rendező muzeológusnak (vagy rendező muzeológuscsoportnak) a művészi tervezővel és a

technikai kivitelezővel igen gondos, elmélyült munkával, együtt kellene kidolgozni. Sajnos ez szinte a legritkább eset, s ennek a gyakorlatban sokszor megoldhatatlan akadályai vannak. Ennek ellenére mégis csak az együttes tervezést helyeselhetjük, mert ez biztosítja a jó színvonalat. A silány kiállítás a rendező képzetlenségéről és hozzá nem értéséről árulkodik a látogatók ezrei előtt.

Állandó kiállításaink általában nagyobb időközökben kerülnek újjárendezésre, ezért a tervezésnél kb. 10 éves fennállásra feltétlenül számítani kell, tehát úgy kell megrendezni, hogy sem tudományos szerkezetében, sem technikai és művészi kivitelében ne avuljon el előbb. Számos jól sikerült állandó kiállításunkról nyugodtan állithatjuk, hogy kiállták a kritikát, újjárendezésüket sokszor csak a berendezés technikai elhasználódása tette szükségessé, és kisebb mértékben az újabb szakmai eredmény vagy anyaggyarapodás.

Minden kiállításban egyéni jellegzetesség domborodik ki, és ez az, ami vonzóvá is teszi, mert „ezt másutt nem lehet megnézni”. Ez az egyéni - ami megkülönbözteti a többitől - a kisebb rész, ami főleg a mondanivalóban jelentkezik. A legtöbb közös vonás a tervezésben és a rendezésben van. Ezekről szeretném gondolataimat elmondani.

A tervezés és a rendezés során általában a következő feladatok előtt áll a muzeológus, a művészi és technikai tervező:

- 1./ a muzeum rendezésére vagy a kiállítás kivitelezésére szolgáló terület helyes felhasználása, megfelelő igénybevétele
- 2./ a berendezés (vitrin, tároló paraván, tabló, posztamens, konzol stb.) formai megtervezése, topográfiai elhelyezése, színezése és megvilágítása
- 3./ a muzeumi műtárgyak (régészeti, történeti, néprajzi, képző- és iparművészeti, természettudományi stb.) elhelyezése
- 4./ szemléltető eszközök (feliratok, grafika, rajz, térkép, fotó, irat, film, magnetofon, elektromos berendezések stb.).

## A terület és a berendezés

A terület lényegében meghatározza a lehetőségeket, tehát ezzel az adottsággal, mint megváltoztathatatlanul számolni kell. Muzeumi és kiállítási épületeink döntő többsége régi, nem muzeumi célra épült, de a muzeumi célra épültek sem felelnek meg a modern kiállításrendezési elveknek. A falak, a nyílásszerkezetek, a belső építészeti struktúra adott, legfeljebb csak részleteket lehet eltakarni. Az ilyen muzeumépületet nagyon találóan *s t a t i k u s m u z e u m*-nak is nevezi a szakirodalom, szemben a *d i n a m i k u s m u z e u m*-mal, mely a modern muzeológiai és kiállítási igényeknek megfelelően épült, belső tereosztása dinamikus, tehát több dimenzióban nagy lehetőségek vannak a szükséges alakú és nagyságú területek elhatárolására, kialakítására. Ez az épülettípus az ideális, ez a muzeumi fejlődés jövője. Jelenleg ilyen muzeum világszerte is kevés van, de a meglévők eddig nem tapasztalt lehetőségeket nyújtanak.

Hazai muzeumaink többsége - néhány jó példától eltekintve - barokk, copf, klasszicista, romantikus, eklektikus vagy szecessziós épületekben van elhelyezve, s ezek belső terveivel kell számolnunk. E helyzet éppenséggel nem mondható rossznak - noha korlátozza a lehetőségeket -, mert a belső építészeti szerkezet harmonikus egész lehet alkotó a berendezéssel. A tér alaprajzi elrendezése tulajdonképpen a kiállításrendezés első mozzanata. Ekkor kell a várható látogatási létszám (egyéni látogatók forgalma, csoportos látogatások) figyelembevételével a közlekedési utakat, és nagyjából a butorzat helyét is kijelölni. Természetesen itt gondolni kell a tűzrendészeti előírásokra, az esetleges riasztóberendezésekre, és arra, hogy mind a látogató, mind a teremőr számára könnyen áttekinthető legyen. Kerülni kell a holttereket és zugokat.

A butorzatot úgy kell elhelyezni, hogy a tudományos mondanivaló érthetőségét segítse, hatását fokozza. A tér berendezésénél az ajtón belépő látogató szemével kell felmérni a teret. Első pillantásra tudja meg a látogató, hová lépett be, mit láthat és milyen utvonalon kell bejárnia a kiállítást. Ugyancsak a látogató szempontjából kell egyes nagyobb részleteket, végül egyes vitrineket, táblákat, tárlókat stb. úgy elhelyezni, hogy azok részle-

tükben, közelről szemlélve is megfeleljenek. Ezt az összhangot a képzőművészetben évezredek óta használt a r a n y m e t s z é s szabályainak alkalmazásával lehet elérni. Le Corbusier az emberi test arányaiból megszerkesztett m o d u l o r -ját Jean Gabus melegen ajánlja a kiállítási terek topográfiai berendezéséhez. E művészi térkiképzést sok esetben gátolják az építészeti adottságok, de még így is alkalmazható. Pl. egy interieur-kialakításnál a tárgyak egymáshoz való arányos távolságát több dimenzióban ki lehet számítani.

A tér kialakításában tehát az legyen a cél, hogy a terem alaprajzi elrendezése a messziről való rálátással összhangban legyen, egyes részletek közti összefüggésében és egyedi tárgyaiban is művészi, mérhető harmóniát mutasson. Ne az esetlegesség, a helyszíni ide-oda tologatás legyen a térelrendezés alapja, mert az sem szakmailag, sem művészileg nem lesz jó, és a látogatók tetszését sem nyerjük el vele.

A kiállítás berendezését (butorzatát) egységes művészi elgondolás alapján kell megtervezni, és összhangot kell teremteni az épületbelső szerkezetével, de figyelembe kell venni a muzeumi műtárgy jellegét is. Törekedni kell a változatosságra. Azonos vitrinek hosszú sora unalmas, de ha ritmust fejeznek ki, akkor élénkitőleg hatnak. A hátterek, tablók ügyes váltakozása serkenti a látogatót, de ezt sem szabad túlzásba vinni, mert akkor nyugtalanságot váltanak ki.

#### A muzeumi műtárgyak, segédletek elhelyezése (komponálás)

A vitrin- és tárlóbelső, valamint tablók berendezésénél, megkomponálásánál először az oda elhelyezendő tárgyak térbeli összhangját kell megteremteni, majd a hátterek színeit és a megvilágítást kiválasztani. A tárgyakat minden esetben „térben” kell elhelyezni, tehát a komponálást három dimenzióban kell végezni és érvényesíteni kell az arányosságot. Ez azért fontos, mert az összhangítás másképp nem lesz művészi. Gondosan mérlegelni kell, hogy nagy tárgy mellé mikor kerülhet kicsi és az ezek közötti távolság mekkora lehet. A vitrinbelső rendezésénél ujabban - néhány esetben -

indokolatlan zsufolttsággal is találkozunk, mely annak bizonyítéka, hogy a szakmai rendező nem ura a helyzetnek, nem tudja áttekinteni anyagának lényegét, nem tudja abból a jelentőset kiválasztani. A pszichológiai hatás ennek egyenes következménye: a látogató megretten az összehalmozott anyagtól, mely érdeklődését lecsökkenti, az áttekinthetetlenség miatt nem foglalkozik vele behatóan.

Itt ki kell térnem az üzletek kirakatrendezésénél évtizedek óta alkalmazott helyes elgondolásra: a ruházkodás vagy a lakberendezés körébe tartozó árucikkeket mindig lazán, levegősen állítják ki, hogy egyediségüket, értéküket ezáltal is kihangsúlyozzák. A kirakatban „térben” elhelyezett és jó színhatású néhány kabát, helyesen megvilágítva, önmagában is azt a benyomást kelti, hogy értékes darabok. Ellenben ha ugyanazokat a kabátokat tömegesen, esetleg vállfákra akasztva, dömpingben állítják ki, azonnal a bővli, az értéktelen, a végkiárusításra szánt áru benyomását és hangulatát kelti. Ösztönös igényünk ezzel szemben, hogy ugyanakkor pedig az élelmiszerüzletek kirakatait mindig áruval megtömve kívánjuk látni. Az önnfenntartás sugallja ezt. - Azt hiszem, ezzel a két hasonlattal kifejeztem mondanivalóm lényegét. A muzeumi kiállításnak az emberek szellemi igényeit kell kielégíteni, tehát a rendezésben olyan módszerekhez kell folyamodnunk, melyek ennek szolgálatában állnak.

A vonalaknak, a sávoknak vagy talán helyesebben az esztétikai vonalvezetésnek közismerten olyan pszichológiai jelentősége van, melynek hatását évezredek tapasztalatok bizonyítják. A vízszintes vonalak a nyugalmat, a higgadtságot, a megbízhatóságot, a biztonságot, a világos fogalmazást, a közérthetőséget fejezik ki. Gondoljunk csak az építészetben a görög templomok nyugodt vonalú architrávjaira, vagy a mykenei kupolasírok bejáratait lezáró súlyos kögerendázat biztonságot keltő hatására. A függőleges vonalak nemes méltóságot, komolyságot, bizonyos fokú eleganciát, de ugyanakkor dinamikát is fejeznek ki. Ezt sugározza a görög és a római oszloprend, mely nemcsak ünnepélyességében lenyűgöző, hanem kifejezi azt az erőt is, amellyel könnyedén hordja a rajta nyugvó terhet. A ferde vonalak mozgalmasságot, változékonyságot, meglepetést jelentenek. A funkciókat bemutató tárgyak, vagy pl. fegy-

verek háborus jelentősége fejezhető ki a ferde elhelyezéssel, de így ábrázolható a mozgalmas élet is.

A delphoi és az athéni Akropolis-i muzeumban a vízszintes és függőleges vonalak pszichológiai hatása megdöbbentő erővel érvényesül az épületek architráv maradványainak teljes teremhosszban, néha egész körben, színes márvány talapzaton történt elhelyezése. A függőleges, ünnepélyes hatást az Akropolis-i muzeum koré és kuros szobrainak ritmikus sora fejezi ki, vagy a legklasszikusabb példa: az Erechteion kariatidái. Ezt a lüktető életritmust termen belül azonos méretű vitrinek szabályos távközökben történő elhelyezésével is ki lehet fejezni.

Vitrinen belül is megvalósíthatjuk ezt a rendezési elvet, amikor a mondanivaló ezt kívánja. Pl. a magyar államalapítással járó rend megszilárdulását a vitrinben a függőlegesen állított fegyverek, jogar, jelvények sora hatásosan szimbolizálja, ugyanakkor pl. a Dózsa-féle parasztforradalom ábrázolására vagy más háborus események kifejezésére a fegyverek ferde, támadó helyzetben történő elhelyezése lelki emóciókat vált ki a látogatóban. Ezek a hatások jelentősen fokozhatók színek és fények megfelelő alkalmazásával.

### Színek alkalmazása

Az egyik leglényegesebb és legkomolyabb kérdés. A szakemberek sokáig nagyon óvatosan és indokolatlan idegenkedéssel kezelték a színeket. Alkalmazásuk szabályait sok évezredes tapasztalat alakította ki, s ezeket a modern művészet továbbfejlesztette. Muzeumi helyzetünk mértéktartásra és csak alaposan kiforrott eredmények felhasználásával kötelez bennünket

A színek pszichikai hatása közismert, így pl. egyes munkahelyeken tudatosan megválasztott színharmóniával fokozzák a munkakedvet. Szanatóriumokban ugyanakkor nyugtató behatásokra törekednek a betegek érdekében. A kiállításokon is ki kell aknáznunk e lehetőségeket, hogy célunknak megfelelően hassunk a látogató érzelmeire.

Első lépés a terem színének - vagy színeinek - helyes megválasztása. Ez összefügg a berendezés, a butorzat színhatásával, a térben elhelyezett anyag színével és tartalmi mondanivalójával. Az összhangot meg kell teremteni. Ezután következik a vitrinhátterek, paravánok, tablók színének egyenkénti megválasztása és beillesztése a terem összhangjába. Az egyes tárgyak kiemelésére, hangsúlyozására a háttérben színfoltot, sávot alkalmazhatunk.

A spektrumot meleg (vörös, narancs, sárga) vagyis ösztönző hatású és hideg (zöld, kék ibolya) vagyis pihentető, nyugtató színekre is fel szokták osztani. A meleg tónusokat aktív, a hidegeket passzív színeknek is tekintik, pozitív és negatív színekről is beszélnek. A meleg színek egyensúlyát az élénk sárga, a hidegekéét a kék képviseli. A színek ritmust is kifejezhetnek, velük szinte elő lehet idézni a látogatók sodródását egyik vitrintől a másikig.

Ujabban nagyon szívesen alkalmazzák a sötét, gyakran fekete hátteret, mert ezen ki lehet emelni a színeket és a szürke valamennyi árnyalatát. Színekkel a tér növelésének hatását is elérhetjük, sőt a magyarázó szövegek mondanivalóját is bővíthetjük.

### Megvilágítás, fények

A fények helyes alkalmazásával - a színekhez hasonlóan - jelentős érzelmi effektust válthatunk ki a látogatókból. A kiállítás különben is csak akkor érvényesül jól, ha megvilágítását helyesen oldották meg. Nem is olyan régen még az ablakokon, esetleg a mennyezeten át bejövő természetes fény adta a megvilágítást, sötétedéskor pedig a konvencionálisan elhelyezett fényforrások. Általában a lakó- és a munkaszoba megvilágításának szokott módja érvényesült. A vitrinek, tablók, felületek, tárgyak, részletek egyedi, modern megvilágítása csupán az utóbbi két évtizedben kezdett elterjedni vidéken is. A tapasztalat azt mutatja, hogy a mesterséges és a természetes fény együttes alkalmazása többnyire nem szerencsés megoldás.

A kiállítások megvilágításának meg kell közelítenie a természetes fényforrás ablakon át bejövő fényerejét. A látogatók nagyobb szá-

zaléka nappal nézi meg a muzeumokat, tehát a szem az utca fényerősségéhez szokva a muzeumba lépés után is hasonló fényerőt kíván, különben hunyorog, nehezen tájékozódik s ez deprimáló hatással van rá. Az újabb rendezésű, elfüggönyözött ablaku, mesterséges világítású kiállításainknak is a gyenge megvilágítás, az irányított fények bátortalan és csekély alkalmazása a hibájuk. Arra kell törekednünk, hogy a fénnel felkeltsük a látogató figyelmét, érzelmileg megnyerjük és serkentsük a további érdeklődésre.

A terem összvilágítása akkor helyes, ha nincs árnyékban egyetlen kiállítási objektum sem. Ennek érdekében szakítani kell a hagyományos fényforráshelyekkel és a lámpát ott kell elhelyezni, ahol szükség van rá. Megvilágításra általában a fénycsövek és az izzólámpák különböző változatait használjuk. A háttérrel legmegfelelőbbben a fénycső szórt fénye világítja meg s lehetőleg a sárgás, a meleg árnyalatot kell kiválasztani, mert a hideg fény negatív érzelmi hatást vált ki. Jó a két fény keverése a meleg javára. Ugyancsak fénycsövet alkalmazunk a vitrinbelső rejtett megvilágítására, de nagyon jók a sorban elhelyezett különleges, szórtfényű izzólámpák is. Nagy felület, falikép, szőnyeg megvilágítására egyenletesen elosztott fényt adó fényoszóró alkalmas. A kisebb részleteket vagy egyedi tárgyakat izzólámpából eredő fényfolttal világíthatjuk meg, tölcserés, cilinderes irányítással, így a tárgy kiemelkedik a környezetből és felületi texturája pregnáns lesz.

Kiállításainkon a vitrinek aránylag jó belső megvilágításuak, ugyanakkor mellettük a falon, a vitrinhez tartozó szöveg csak természetes (ablakközben, árnyékban is van!) vagy csak mennyezeti fényt kap. A látogató alig veszi észre, és nem olvassa el, szemét a megvilágított vitrin látványa vonzza. Helytelen tehát vitrinszegélyen, tablón, vagy teremben bárhol úgy alkalmazni feliratot, hogy az nem részesül megfelelő világításban.

### A feliratok

A feliratoknak csupán tipográfiai kérdésével kívánok foglalkozni, mert bennük is érvényesül a művészi elrendezés és az esztétikai hatás. A szöveget a látogató igyekszik minél hamarabb elolvasni,



ezért áttekinthetőnek, és témák szerint tagoltnak kell lennie. Azonos kiállításon, vagy termen belül csak egyféle betűtípust tanácsos használni, a szükség szerint 3-4 méretben. A betűk alakjának lélektani hatása van az olvasóra, ezért is használ a tudományos világ, a művészet, a kereskedelem stb. különböző típusokat, így a kiállítások témája is megszabja, hogy milyen betűtípust alkalmazzunk.

Legelterjedtebb az a n t i q u a, különböző változatokban, ez nagyon elegáns, világos, könnyen olvasható és közismert. Régészeti és történeti kiállításoknál ez ajánlható legjobban. A g r o t e s z k betű kitűnően érvényesül néprajzi és modern művészeti kiállításokon, különösen ha változataikat hozzáértéssel alkalmazzuk. Igen elterjedtek és könnyen olvashatók a g r o t e s z k és az a n t i q u a kombinációjából képzett un. t a l p a s -betűk, ezek erőteljes hatásuk és tárgyilagosságot fejeznek ki, különösen természettudományi kiállításoknál és műszaki muzeumokban alkalmazzák. Szépek az említett betűk kurzív változatai is, azonban ezt nem szabad keverni az álló tipussal, mert esztétikailag megbontja a feliratokban uralkodó vízszintes és függőleges vonalak törvényszerűségét.

Modern kiállításokon világszerte elterjedt a fehér betű fekete alapon. Ebben az esetben színeket alkalmazni nem szabad, ez el lenne mond a fehér-fekete között uralkodó, kissé hideg, de komoly és ünnepélyes hatásnak. Fordítva már nem mindig ajánlatos ez a megoldás, mert fehér alapon a fekete betű csak akkor érvényesül művészien, ha festett, anyagszerű lapra írjuk. Ebben az esetben a primer színek megfelelő tónusban nagyon óvatosan alkalmazhatók egyes szavak kiemelésére. Okker, szürke vagy kék alapon a fekete betű elegáns: a meleg alap rokonszenvet vált ki, a szürke és a kék ünnepélyes komolyságot sugároz. Okker alapon a barna is nagyon hatásos, kissé bizalmas jellegű; itt a piros ugyancsak kiemelésre használható.

A feliratok esztétikai elrendezésénél általában nagyon tanácsos felhasználni a nyomdai tipográfia szabályait. Esztétikai szempontból nem alkalmazunk bekezdéseket, a tükörkép legyen azonos az un. t o m p a s z e d é s -sel. Azonos betűtípusból iniciálé

is alkalmazható, de mindig legyen mentes a diszitéstől, ez legfeljebb hasonló témájú kiállítás esetében, óvatos mértéktartással, indokolt. A külön mondanivalót nagyobb sorközzel választjuk el, hogy a felirat jól tagolt, könnyen áttekinthető legyen, és a szemlélőre jó esztétikai hatást gyakoroljon.

Az egyes tárgyak rövidebb vagy hosszabb feliratai is a már ismerttetett elvek szellemében készüljenek. Arra mindig ügyelni kell, hogy a feliratok a tárgyak mellett csak alárendelt szerepet játszanak és ennek megfelelően azokat szerényen, de jól láthatóan kell elhelyezni. A vitrinbelső vagy tárló megkomponálásánál a tárgyakkal együtt a feliratok helyét is ki kell jelölnünk és figyelembe kell vennünk az összkép kialakításánál az arany metszés szabályait. Ugyancsak ügyelni kell arra, hogy a feliratok mindig vízszintesen legyenek elhelyezve, mert a vízszintes vonalaknak itt az a pszichológiai hatása, hogy amit állítunk, az valóban úgy van. A ferde szövegsor a bizonytalanság, a labilitás érzését váltja ki, a függőleges pedig a figyelemfelhívás dinamikáját kelti. Mindkettő jól alkalmazható viszont plakátoknál és különös mondanivalóju tablónál.

A betűket írhatjuk nyújtott vagy szélesített formában is. Az előbbi kissé hűvös eleganciát, tartózkodást, ünnepélyességet fejez ki, míg az utóbbinak az érzelmi hatása erőteljességet, stabilitást jelent, de ezzel vigyázni kell, mert a vízszintes irányban történő tágulás növeli a sorokat, ez pedig az áttekinthetőség rovására megy. A betűk ne legyenek zsufoltak, a sorközök távoliséga ritmust fejezzen ki. Helytelen az a felfogás, hogy a tömött betűk és sorok tükörképe jó folthatásu, ezért esztétikailag alkalmazható. Ha a mellékes cél a közérthetőség rovására megy, feltétlenül káros, s akkor más szabályt kell alkalmaznunk.

Gyakori a terem, vitrin és tábló címfeliratainál a fém-, üveg-, plexi-, kerámia-, fa-, papír- és műanyagbetű használata. Ezeket csak akkor használjuk, ha típusuk megfelel a kiállításban alkalmazott betűtípusnak, színük pedig beleilleszkedik az egységes színharmóniába. Nem szabad, hogy a címfeliratok külön éljenek, ezt eltérő nyersanyaguk, színük, formájuk azonnal elárulja. Helytelen például a terem jelzésére vagy a vitrinhomlokzat szegélyére

idegen anyagu, erős ellentétes kifejező típusu betűt alkalmazni. A kiemelést mérettel, színnel, megvilágítással vagy ezek kombinációjával kell megoldani. Legtöbbször a kereskedelemben kapható sablonbetűket szokták erre a célra felhasználni, az ilyen esetben e tipushoz kell alkalmazni az egész kiállítás valamennyi feliratának betűtípusát is.

A feliratok készülhetnek nyomdai úton, fotó eljárással, vagy ami a legszebb és pszichológiailag leghatásosabb: kézzel írva, vagy festve. Valamennyi módszer jó, de egy kiállításon belül ne keverjük.

### A tárlatvezetés

A muzeumlátogatókkal kapcsolatos problémák állandó témát jelentenek, mert az igények növekedésével a követelmények is emelkednek, s ezt nem lehet mindig kielégíteni. Nézzük az adott helyzetet. Elkészül a sok gonddal tervezett, nagy anyagi befektetésekkel kivitelezett állandó kiállítás, mely 8-10 évig hivatott kulturális és köznevelő feladatát betölteni. A kiállításban az értékek őrzésére és a muzeumi rend fenntartására teremőröket alkalmazunk. Szakszerű tárlatvezetést azonban már nem tudunk minden látogatónak adni, ezért többségük csak a teremőrrel lehet személyes kapcsolatban. Ez azt jelenti, hogy az egyéni és a csoportos látogatók nagy része csak a kiállításra van utalva, tehát a muzeum aktív köznevelést közvetlenül csak kis mértékben folytat. Az átlagos műveltségű (az általános iskola 8 osztálya) ember még az ő szellemi befogadóképességének figyelembevételével készített kiállításon is bizonyos mértékben irányításra, vezetésre szorul.

Legyen szabad javaslatot tennem legalább a nagyobb muzeumok tárlatvezetésének megoldására. Távlati tervben kellene tárlatvezető státuszokat biztosítani, s ezeket érettségizett, idegen nyelvtudással rendelkező, s általában a humán tudományok iránt különösen érdeklődő személyekkel betölteni. A felvétel előtt a régészetben, történelemben, helytörténetben, művészettörténetben és a természettudományban általános szinten el kell sajátítani azokat az ismereteket, melyek a muzeum állandó kiállításának szakszerű ve-

zetéséhez elengedhetetlenül szükségesek. Néhány évi gyakorlat és további irányított önképzés után tökéletes tárlatvezetővé fejlődhetnek, s gyakorlattal a középiskolai csoportos látogatások speciális vezetésére alkalmasak lesznek. Rendkívül nagyforgalmu vidéki s a fővárosi muzeumokban természetesen több tárlatvezető beállítása szükséges.

A fenti javaslat megvalósítása egyelőre gazdasági nehézségekbe ütközik, bevezetése szükséges ugyan, de pillanatnyilag nem oldható meg. Átmeneti megoldást is ajánlhatnék, melyre azt hiszem, az ország szinte valamennyi muzeumában már volt és van is példa. Olyan teremőri személyzetet kell kialakítani, főleg nyugdíjasokból, akik iskolai végzettségüknél, idegen nyelvtudásuknál fogva, felemelt fizetés mellett a tárlatvezetést is el tudják látni, ezenkívül módjukban van az egyéni látogatókkal is foglalkozni.

Szeretném még elmondani tapasztalataim és a szakirodalom alapján alkotott véleményemet az elektromos berendezések alkalmazásáról. A termenként felszerelt, gombnyomásra működő hangszórok magnetofonnal összekötve, vagy a helyszínen kezelt magnetofon, a minden látogatónak kiadott váll-táskás miniatűr magnetofon kis rádióvevővel, esetleg adó-vevő mikroberendezések, melyek ma már ezrével használatosak a világ nagy, főleg technikai muzeumaiban, nem nyújtják azt az élményt, mint az élő tárlatvezetés. Az adó-vevő berendezéseket kivéve, nincs lehetősége a látogatónak kérdezni, felmerült problémáját megbeszélni, vagy részletkérdésről tájékozódni, amit az élő vezetésnél megtehet. A gépi vezetés megközelítően sem érhet el olyan pszichológiai effektust, mint amit a személyes kapcsolat hoz létre.

Távolról sem vagyok a technikai berendezések ellenzője, inkább azt mondanám, túl vagyok azok csodálatán, ismerem gyengéiket és többre értékelem az ember nyújtotta személyes közlést, mely jelen körülmények között jóval olcsóbb is. Egyik svájci muzeum statisztikai adatai szerint a megkérdezett látogatók 90 %-a személyes vezetést igényelt, és csak 10 %-a érte be a gépi berendezések nyújtotta ismeretközléssel.

Uzsoki András

## A műemlékvédelem néhány kérdéséről

A műemlékvédelem egyik sajátos, állandóan visszatérő és sokat vitatott kérdése a történeti emléanyag, a műemlék - az elmúlt korok művészeti értékei, emlékei - és a társadalom - a hétköznapi ember - kölcsönös kapcsolata, egymással szemben pozitív - megértő- vagy negatív - ellentétes - magatartása.

Ez a kölcsönös kapcsolat elsősorban a társadalom és a műemlékvédelem közös, s egyre nagyobb mértékben jelentkező történeti szemléletében és a művelődési igényekben jelentkezik. Mindennapi életünkben ugyanis számtalanszor élünk azzal a jogos, vagy jogosnak vélt követelménnyel, hogy a személy szerint közelebbről, vagy jobban ismert történeti emléanyag - műemlék - megmentése társadalmi - közösségi -, tehát végső soron állami feladat. Sokszor azonban azzal a be nem vallott, bár nagyon is tudatos elgondolással jelentkezőnk, amely a pusztuló, a helyreállításra szoruló műemlék megmentését a közösség, a társadalom közvetlen és tevékeny közreműködése és anyagi hozzájárulása nélkül igényli, s nem ismeri, vagy nem veszi figyelembe a műemlékvédelem tervszerű kötelezettségeit, a jelentősebb vagy nagyobb igényű feladatokat, a folyamatos lehetőségeket, s nem utolsó sorban a gazdasági adottságok könnyörtelen és szinte minden esetben szűk kereteit.

A hétköznapi - a kisvárosi, a falusi - ember, legyünk őszinték, sok esetben értelmetlenül áll egy-egy műemlék előtt, mert számára vagy ismeretlen, vagy kevésbé érthető értékeket foglal magában. Elsősorban a nagyvonalú, a monumentális emlék, a romantikus jellegű, festői, s általában bizonytalan esztétikai értékű és jellegű emléanyag ragadja meg a képzeletét.

A közismert és népszerű történeti alkotások mellett, elsősorban az egyházi jellegű emléanyag, valamint a romantikus emlékeket felidéző várépitkezés vonzza az érdeklődőket. A csodálatos eszter-

gomi Várhegy egyházi épületeinek és kincseinek műemlék-együttese, a visegrádi vár- és palotaegyüttes nagyvonalúsága, a nagyvázsonyi Kinizsi vár szakmai és közönség sikere, a siklói vár sokféle rendeltetésű kitűnő hasznosítása, Eger városa s az egri vár, Kőszeg sajátos szépsége, elapadhatatlan varázsa, a fertői Eszterházy kastély, Fellner Jakab egri és veszprémi palotái, a székesfehérvári, a győri utcaképek és műemléki együttesek, kis paloták és polgári lakóházak - sorolhatnám szinte végtelenül - mind valamennyi a műemlékvédelem kiváló szakmai és gyakorlati eredményeit bizonyítja. Ez a sajátos értéktöbblet, a műemlékek hasznosításának ugrásszerűen emelkedő növelése kölcsönös kapcsolatban áll egymással. Egyrészt megmenti, tovább örökíti műemlékeket a mai ember, a jövő generáció számára, másrészt jelentős építészeti értéktöbbletet is termel, s végül a köznevelés még eléggé fel nem mérhető, magasszintű fejlesztését is szolgálja. A hétköznapi ember általában hajlandó a tulzó vagy a lekicsinylő értékelésre.

A már közismert és népszerűvé vált, s az idegenforgalom keretében is szereplő, s közvetlenül is gazdaságosnak minősülő emléktárgy tehát általában nagyobb tiszteletben részesül. Ez természetes is, hiszen a már ismert, a közvetlenül és általánosan is elérhető, s a táji és történeti környezetben álló s esztétikailag is jelentős műemlék népszerűsége vitathatatlan. Ez a szemlélet, amely elsősorban a hétköznapi ember közvetlen anyagiasságát, helyesebben a viszonylagos tárgyilagosságát jelzi, részben a gyakorlati élet követelményeit és hasznosságát is bizonyítja.

Társadalmunk igénye tehát sokoldalú, s nem egyenletes, tele van ellentmondásokkal. Mindaz, ami a szakemberek számára általában egyértelmű, vagy komoly előtanulmányok, viták, részletes helyreállítási tervek alapján végső soron megvalósul, a helyreállítási munkák befejezésekor - a műemlékvédelemnek kizárólag ebben a fázisában - kerül a nyilvánosságra. A közönség véleménye és ítélete is akkor alakulhat ki. A hétköznapi ember véleménye azonban általában azzal a súlyos megterheléssel jelentkezik, hogy az előzmények: a műemléki vizsgálatok, a történeti, művészeti és építészeti adottságok, a helyreállítási munkálatok számára sok esetben szinte teljesen ismeretlenek.

Mi az oka hát, hogy az emlékanyag, a műemlékvédelem újabb és újabb eredményei sok esetben csak lassan, tempósan, a terephódítás sajátos és sorozatos megtorpanásával válnak általános és vitathatatlan értékünké, közkinccsé s ezáltal a nagyvilág sajátos és jelentős - mert hazai, mert helyi és egyedi - emlékévé is.

Mi az oka a sokszor kirobbanó, váratlan elismerésnek, máskor a sok botladozásnak és megtorpanásnak? Mi volt az oka annak, hogy sikerült, s mi volt annak, hogy nem, vagy nem olyan mértékben, amint az a műemlék jellegéből és értékéből joggal várható volt.

Az általános és a szakmai műveltség hiányosságai, a műemlékvédelem sajátos feladatainak a nem ismerése vagy lebecsülése, mind hozzájárulhatnak ahhoz, hogy társadalmunk - talán úgy is megfogalmazhatnám: a mai nemzedék nagyrésze - sokszor értelmetlen közönnyel tekinti a műemlékvédelem kiváló eredményeit.

Mi hiányzik hát? Mit mulasztunk? Mi lenne a teendő?

Lakóhelyeink, városaink és falvaink műemlékeinek a közvetlen és teljes ismerete nélkül semmiféle hiányt és elmaradt teendőt nem kérhetünk számon. Elsősorban a saját lakóhelyeink műemléki anyagát kell megismernünk, Ismernünk kell értékeiket, sajátosságait, s egyidejűleg tudnunk kell a panaszait: helytelen felhasználását, romlékonyságát, a helyreállítás igényét, s a helyreállítás költségeinek a megfelelő biztosítását is meg kell keresnünk.

Mindez sokoldalú feladat, kollektív munka. Ez jellemzi különben az egész műemlékvédelmet. S ez biztosítja az eredményes munkát is, a közös szakmai és társadalmi együttműködést.

A műemléki bizottságok, és elsősorban a műemléki albizottságok szerepe rendkívül jelentős. Az Országos Műemléki Felügyelőség munkáját, az állandó és rendszeres, s felelősségteljes felügyeleti jogot és kötelezettséget, elsősorban a helyi szervei: a helyi tanács és az ezekben a feladatokban vele szoros egységben működő helyi műemléki albizottságok közös munkássága biztosítja. Ehhez a közös munkához azonban a helyi műemléki anyag teljes és részleges, szakszerű ismerete szükséges. Számos jó és talán még több

rossz példát említhetünk. A jó példák, amint ezt az életünkben már megszoktuk, szinte természetesnek tűnnek, különösen ha a saját munkánkat említhetjük. A rossz példák azonban, amelyek sajnos gyakoribbak, nem minden esetben a helyi szervek járatlanságát, vagy tájékozatlanságát bizonyítják. A közvetlen felügyeleti szervek, a helyi szakintézmények, a múzeumok más irányu, sokszor tulzolt ügyviteli elfoglaltsága vagy más szemléletű érdeklődése, esetleg egy jogosnak is tartott idegenforgalmi kötelezettsége, nem egy esetben jelentős műemlékek pusztulását, lebontását is okozhatja, s elősegíti. Különösen gyakori ez a kevésbé megfelelő tájékozottság, a néprajzi jellegű műemlékeinknél. Egy-egy régi típusu, jellegzetes, az egykori paraszti életformára jellemző, kevésbé tetszetős parasztház, gazdasági épület megtartása, megmentése, műemléki helyreállítása már eleve akadályokba ütközik. Egyik falunkban egy archaikus megjelenésű egykori pásztorház ugyanis - a helyi tanácsi vezetők szemében - „szégyelni való szégyenség” jele, s nem illik bele a lassanként már valóban jelentős idegenforgalmi érdekességű falu, egyre inkább városiasodó utcaképebe. A falu lakossága, s természetesen a helyi tanács - vitathatatlan jóindulatu tevékenysége mellett - elsősorban az egykori földesuri kastély eklektikus tömegét, majd a sajátos, kőralaprajzu klasszicista stílusú református templom egyéni arculatát már ösztönösen is a műemlék fogalomkörébe sorozza. A faluban szép számmal található régi és jellegzetes, klasszicizáló lakóházak - az egykori nagygazdák módos hajlékai - is csupán hosszas megfontolás után, s kissé nehézkes képzettársítás útján tarthatnak némi igényt a műemléki értékelésre.

Egészen ritka, szinte kivételnek tekinthető eredményes munkát jelent, amikor a közvetlenül érdekelt intézmények, felügyeleti szervek s a helyi múzeum együttes és rendkívül termékeny munkája révén országos jelentőségű néprajzi jellegű műemlékek megmentését végezhetjük el. Ne csak a rossz példát említsük tehát, de a jó példát is hangoztassuk. A nagykanizsai Thury György Múzeum és a letenyei Községi Tanács kölcsönös és megértő együttműködése számos jelentős néprajzi jellegű műemlék megmentését tette lehetővé. Ez a jó példa, ez a dicséretes együttműködés azt jelenti, hogy a szigetvári egykori nagyjelentőségű földvár tölgyfagerendázata, az 1566. évi ostrom előtti erősség gerendaváza, a környék hagyomá-



nyos népi építési gyakorlatában - ha csökkentett mértékben is - de tovább él. Az egykor szinte általános, s ma már csupán „hagyományos” népi építési mód, az 1838-ban épült muraszemenyei lakóház és az 1840-ben épült letenyei szőlőbeli hajlék pincebárdolt gerendás és tapasztott gerendavázasa falaiban több évszázados - folyamatos és hagyományos - építési gyakorlat emlékét őrzi számunkra. A nemes elődök: a XVI. századi jobbágyság várépitő munkája az egykori hagyományos népi építőkézség emlékét őrizte meg. A letenyei pincebárdolt gerendázata, gerendás falazata, ennek az építőgyakorlatnak a továbbélését bizonyítja. Az elődök tiszteletéhez fűződik ezeknek a néprajzi emlékeknek a megbecsülése, s a lehetőségek szerinti megmentése, a szervezés alatt álló Országos Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény keretében.

Az ilyen jellegű és az ilyen keretek közötti szakmai együttműködés azonban mégsem biztosíthatja minden esetben műemlékeink teljes megismerését és általános védelmét.

Már a feladat és a kötelesség is nehezen meghatározható. Még inkább meg kell gondolnunk a megmentés, a segítség kérdését, a gyakorlati műemlékvédelem sokféle és felelősségteljes munkáját, munkamenetét.

A magyar műemlékvédelem által nyilvántartott és védett emléktárgyak között a néprajzi - részben ipari - jellegű műemlékek száma viszonylag jelentős:

néprajzi jellegű műemlék, I.rendű	77
néprajzi jellegű műemlék, II.rendű	709
faluképi jelentőségű épület	1.164

Hivatalosan tehát összesen 1950 néprajzi - részben ipari - jellegű műemlékkel számolunk. Tekintélyes szám ez, nagyságrendileg is elismerésre méltó.

De ha községeink, ill. falusias településeink számát tekintjük (3325 kisebb-nagyobb községünk van), nyilvánvaló, hogy az 1950 néprajzi jellegű védett objektum kevés. Számuk növelése azonban csupán statisztikailag jelenthetne értéket, mégpedig vitatható.

értéket. Néprajzi jellegű műemlékeink védelmének így nem az a járható útja, hogy növeljük a megmentésre kiszemelt emléanyag számát. Nyilvánvaló azonban az is, hogy egy általános alapos felülvizsgálat ilyen megfontolásokra is vezethet.

A néprajzi jellegű műemlékek legbiztosabb védelmét jelentő műemléki helyreállítások mennyisége is megfontolkoztató. Az Országos Műemléki Felügyelőség irányításával, nagyrészt saját kivitelezésében 1965-ben: 7, 1966-ban: 9, 1967-ben: 7, a három év alatt tehát összesen 23 népi műemléket állítottunk helyre. Ez a mennyiség az összes műemléki (I. rendű) és műemlékjellegű (II. rendű) népi építészeti épület számához (786) viszonyítva azonban eléggé kevésnek mondható, annak csak 3.4 %-a. Mégis azt kell mondanom, hogy ez az eredmény a korábbi felfogásunkhoz és az annak megfelelő eredményeinkhez képest - amikor is a paraszti építészeti emlékek általában felesleges és elhanyagolható műemléki feladatot jelentettek - igen nagy jelentőségű. Mindez ugyanis azt jelenti, hogy az említett 23 népi műemléki helyreállítás a néprajzi műemlékek már véglegesnek is tekinthető - hivatalos - megbecsülését jelenti. Kezdetnek is, biztatásnak is tiszteletreméltó, s nem lebecsülendő eredmény.

Ez a szerény kis statisztikai adat azonban arra is figyelmeztet, hogy éppen ezen a területen, a kisvárosi és a falusi ember közvetlen lakóhelyének, városaiknak és falvainak nagyszámú és megfelelő ellenőrzéssel még bizonyára gyarapítható műemlékeit alaposan megfontolt és széleskörű társadalmi együttműködés nélkül, eredményesen nem vizsgálhatjuk felül. A műemléki albizottságok jelentősége, szerepe és tevékenységének fokozott kiterjesztése ennél a feladatnál még nagyobb nyomatékkal jelentkezik.

A műemléki albizottságok, s a közvetlen környezet, egy-egy kisváros, egy-egy falu lakosságának tudatos és tervszerű bevonása, együttműködése nélkül nem oldhatók meg ezek a feladatok. A feladat - milyen sokszor hangoztatjuk, s milyen nehéz megfelelőképpen meghatározni - nyilvánvalóan sokoldalú, s sokféle lehetőséget rejt magában.

Talán elsőnek említhetjük meg, mert a legfontosabb feladatnak tartjuk a szülőföld ismeretének kiterjesztését. Ez köznevelés kérdése, s így valamennyiünknek kötelessége is a helytörténeti munkálatok további fejlesztése.

További fontos lépés lenne behatóbban megismertetni, megtárgyalni az érdekelt és érintett szervekkel a feladat gazdasági kérdéseit, az áldozatvállalás és a hasznos befektetés lehetőségeit.

Az idegenforgalom egyre növekvő jelentősége s gyakorlata, a belföldi utazások, a hazai idegenforgalom széles perspektíváját tárja föl. Számos olyan műemléki vagy műemléki jelentőségű épületünk van, amelyek ebből a szempontból is kiválóan hasznosíthatók.

Helytörténeti emlékeink - s itt elsősorban az ingó műemlékek: a történeti és néprajzi, képzőművészeti muzeális tárgyakra gondolok - fokozottabb gyűjtése, megőrzése, számos esetben éppen a helyi elhelyezés megfelelő biztosítása hiányában akadozik vagy szűnik meg.

Gazdasági megoldásként is számontarthatjuk azokat a lehetőségeket, amelyek az előzőekből már önként következnek.

Az ismeretterjesztés és a köznevelés tág kereteit kell elsősorban biztosítanunk, valamennyiünk, de elsősorban a kisvárosi és a falusi lakosság számára. Állami szerveink, intézményeink, s vállalataink keretei között bizonyára akad még további lehetőség is, az anyagi vonatkozású kérdések megoldására.

Az idegenforgalmi lehetőségek, a táji adottságok figyelembevételével számos olyan objektum található, amely a turisztikai felhasználásra is alkalmas. Gondolok itt elsősorban turistaszállások, halásztanyák, hétvégi nyaralók létesítésére, átmeneti táborozásra is alkalmas épületek, épületegyüttesek szervezetiesleg is megfelelő biztosítására.

Az egyre inkább bővülő muzeumok anyagának elhelyezését is szol-

gálhatnák az ilyen célra igénybe vehető néprajzi és ipari jellegű műemlékek. Gondolhatunk még a továbbiakban arra is, hogy az egyes, még viszonylag eléggé ép s használható - jellegzetes lakóházak, vagy ipari jellegű műemlékek (pl. vizimalom, szélmalom stb.) az Uttörő Mozgalom szervezetében is hasznosíthatók lehetnének, mint az egyes uttörő csapatok, kisebb csoportok otthona.

Az elmondottakra nézve szép és jó például szolgálnak a következő néprajzi és ipari jellegű műemlékek:

Badacsony (Veszprém m.): Szegedy Róza háza. Irodalomtörténeti muzeum.

Balatonszentgyörgy (Somogy m.): parasztház. Falumuzeum, turistaszállás.

Döbrönte (Veszprém m.): parasztház. Turistaszállás.

Fertőrákos (Győr-Sopron m.): vizimalom. Turistaszálló.

Hollókő (Nógrád m.): parasztház. Falumuzeum, turistaszállás.

Hódmezővásárhely (Csongrád m.): parasztház. Helytörténeti muzeum.

Kiskőrös (Bács-Kiskun m.): Petőfi Sándor szülőháza. Irodalomtörténeti muzeum.

Nagyvázsony (Veszprém m.): parasztház. Falumuzeum, községi könyvtár.

Nemesvámos (Veszprém m.): Csárda.

Parád (Heves m.): parasztház. Falumuzeum.

Szekszárd (Tolna m.): Babits Mihály szülőháza. Irodalomtörténeti muzeum.

Szendrő (Borsod-Abauj-Zemplén m.): festőház. Helytörténeti gyűjtemény.

Verpelét (Heves m.): kovácsműhely. Ipartörténeti kiállítás.

Vitka (Szabolcs-Szatmár m.): kisenemesi lakóház. Egészségügyi otthon.

Zalaegerszeg (Zala m.): vizimalom. A Göcseji Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény központi épülete.

Ez a kiragadott néhány példa is jól bizonyítja, hogy néprajzi és ipari jellegű műemlékeinket milyen sokoldalúan és korszerűen lehet hasznosítani.

A kisvárosi és a falusi lakosság számára nyilvánvalóan és első-

sorban a saját lakóhelyén helyreállított és a saját szűkebb közössége számára felhasznált műemlékek a jelentősek. A távolabbi vidékről érkezőknek is érdekes élménys hasznos tanulságot nyújthatnak ezek az épületek, különösen akkor, ha felhasználásuk és be rendezésük az épület jellegéhez egyaránt jól alkalmazkodik, azt mintegy szervesen kiegészíti és új tartalommal is tölti meg.

E feladatok mély átérzése és elvégzése után, társadalmunk javarésze - úgy érzem - más magatartással: nagyobb önbizalommal, egymásiránti megbecsüléssel tekinthet körül szűkebb portáján, lakóhelye utcáin. Felidézi a multat, megbecsüli, újból magáénak vallja szép és gazdag örökségét, a magyar műemlékek gazdag sorozatát, és talán ezek között is elsősorban néprajzi jellegű műemlékeinket.

Vargha László

## A szovjet Riviera a múzeológus szemével

A Fekete-tenger északi és északkeleti partvidékének ez az elnevezése földrajzilag nem egészen helyes megjelölés, miután a terület csupán keleten, a Kaukázus előterében éri el a valódi mediterrán tájak földrajzi szélességét, másrészt csak a Krim félszigeten és a Kaukázus előterében védik hegláncok az észak felől érkező hideghullámoktól és ezért csak ezeken a helyeken fejlődhetett ki igazi mediterrán táj, amit a növényzet képe is oly határozottan mutat.

A partvidéknek Krimtől nyugatra fekvő része változatos felépítésű és vonalu, ún. limán vidék. A partvidék növényzeti és talajföldrajzi szempontjából a Szovjetunió sztyepp zónájának csernozjom övezetében fekszik.

Nagyvonalakban ugyanezek a természeti viszonyok jellemzik a Fekete-tengerbe merészen előre ugró Krim-félszigetet is, kivéve annak déli szegélyét. Itt az 50 km széles, 150 km hosszú, 1500 m-ig emelkedő Jajla-hegység déli lejtőjén igazi mediterrán viszonyokat találunk.

A mediterrán természeti viszonyok fokozottabban érvényesülnek keletebbre, a Kaukázus délnyugatnak tekintő Fekete-tengeri partvidékén, a hegység nagy kiterjedése és gerincmagassága miatt.

Az ún. szovjet Riviera területe igen változatos történeti multra tekinthet vissza. Már a rabszolgatartó ókorban jelentős városok emelkedtek a tenger partján, görög gyarmatok, kereskedőtelepek. A görög városok az akkori legfejlettebb életmódot, gazdasági és társadalmi berendezkedést hozták magukkal és honosították meg itt. Az i. e. I. században a tengerpart egészében a rómaiak fennhatósága alá került. A római uralom egy időre biztosította a terület fejlődését, de nemsokára az északi tengerpart az évszázadokon keresztül egymást váltogató és tovább üző nomád népek átkelő helye lett.

A mongolok, illetve a tatárok, akiket ide telepítettek a Krim-félszigetre, a XIII. századtól tartották uralmuk alatt e területet, míg a XVI. században új hódító: a török birodalom fennhatósága alá került a terület. Ez a sors érte a keleti partvidék egy-mással torzszalkodó kis fejedelemségeit is.

A török birodalom uralma nem a fejlődést jelentette itt, hanem a hanyatlást és elmaradottságot. A XVIII. században Oroszországhoz való csatolása újabb idegen uralmat, de viszonylagos békességet és gazdasági fejlődést jelentett.

Az orosz uralom alatt megindult a tőkés fejlődés, kibontakozott a munkásmozgalom is. A partvidék kivette a részét a XX. századi orosz forradalmakból, a Patyomkin-cirkáló legénységének felkelésétől a szovjet hatalom kikiáltásáig. Ezt követően a 1920. év decemberében megszületett Lenin híres dekrétuma: a XIX. század végén, a XX. század elején épült főuri - köztük cári - nyaralókat, elegáns luxusvillákat népüdülökké kell átalakítani. Ennek emlékére impozáns obeliszket állítottak Jaltában, mely ma is a város egyik nevezetessége.

A szovjet Riviera „nyugati kapuja” a festői fekvésű Odessza. A város alapításának története Szuvorovnak, a nagy hadvezérnek nevéhez fűződik. Őt bizta meg II. Katalin cárnő, 1794. május 27.-én kelt legfelsőbb leiratával, hogy a mai Odessza helyén haditengerészeti és kereskedelmi kikötőt építtessen. Ezen a helyen ugyanis ősidők óta erődítmények álltak. Odessza helyét eleve meghatározta tehát előtörténete: olyan stratégiai ponton feküdt, ahonnan ellenőrizni lehetett a fontos tengeröblöt. A városépítést 1794. augusztus 22.-én kezdték, s az első tervek szerinti munka 1814-ig tartott. Közben 1803-ban nevezték ki Odessza polgármesterévé Armand Richelieu herceget, aki a francia forradalom elől menekült és II. Katalin cárnő befogadta udvarába.

Az új város rohamosan fejlődött, Szentpétervár és Moszkva után gazdaságilag az ország harmadik legfontosabb városa lett. Ez idő tájt, a XIX. század közepén épült ki a mai tengerparti korzója, a Primorszkij bulvar és annak világhíres remeke, a Richelieu- (ma: Patyomkin-) lépcső.

Odessza hamar szerephez jut korának haladó mozgalmában. A XIX. század elején az itt élő függetlenségi harcosok Heteria (Barátok Szövetsége) néven titkos társaságot alakítanak, hogy előkészítsék hazájuk felszabadítását a török uralom alól. A Heteria háza, amelynek egy időben Puskin is vendége volt, ma is látható. Ugyancsak Odesszában élt száműzetésben a lengyelek nagy forradalmár költője Adam Mickiewicz, s a tengerparti város fogadta be később egy időre Hriszto Botevet, a bolgár irodalom klasszikusát, aki tanulmányait folytatta itt.

Az első orosz munkásszövetség 1875-ben Odesszában alakult meg Délorosz Munkásszövetség néven. A század utolsó éveiben alakultak meg az első szociáldemokrata körök is; 1900-1901-ben Dmitrij Uljanov, Lenin testvéröccse volt a szociáldemokrácia vezéregyénisége.

A kikötővárosnak fontos szerepe volt mind az 1905-ös forradalomban, mind a polgárháború idején. A második világháború idején az ellenállás, a partizánmozgalom központja Odessza híres katakombáiban volt.

Jelenleg Odessza Ukrajna negyedik legnagyobb városa, s országos (össz-szövetségi) méretekben is igen fontos ipari, tudományos és kulturális központ.

Nagyszámu tudományos intézete közül kiemelkedő helyet foglal el a híres Filatov-szemklinika, ahol uttörő jelentőségű műtétekkel ezrek szemvilágát adták vissza. Odesszának híres orvos-egészségügyi hagyományai vannak, hiszen az orosz orvostudomány olyan jelesei működtek, illetve oktattak a városban, mint Mecsnyikov a bakteriológus, Pirogov a sebész és Szeccsenov a fiziológus. Jelentős továbbá a csillagászati és geofizikai obszervatórium, a növénynevelő intézet is.

Az 1865-ben alapított helybeli egyetem is Mecsnyikov nevét viseli. Ezenkívül 17 felsőoktatási intézménye van a városnak, közöttük a hajómérnöki intézet és a hajóstisztképző főiskola. A tanárképző főiskolán emigrációjának éveiben itt tanított hosszabb időn keresztül a magyar kommunista pedagógus Berzeviczy Gizella, a Má-



rianosztra című börtönnapló szerzője.

Sajátos hangulatu irodalmi hagyományai mellett Odessza művészeti vonatkozásban főként zenei kulturájáról híres, amiben bizonyára szerepe van annak is, hogy Európa egyik legjobb dalszínházával dicsekedhet. Zeneművészeti főiskolája olyan kiválóságokat készített fel a művészeti pályára, mint David Ojsztrah, Emil Gilelsz, Jakov Zak és még sokan másokat. A város kulturális körképét a filharmónia koncertterme, több muzeum és összesen hatmillió kötetnyi könyvtári állomány teszi teljessé.

Odessza azonban nemcsak híres kikötőváros, ipari, egyetemi és kulturális központ, hanem egy kiterjedt - 40 km hosszú - tengerparti üdülősáv központja is. Fürdő- és gyógyhely, a forró száraz júliusi sztyeppei szelek a hűs és sós tengeri légáramlással egyesülve rendkívül egészséges klímát adnak.

Az odesszai uttörő központ a volt Voroncov palotában nyert elhelyezést. Ez az épület, amelyet Boffo emel 1826-1827-ben a klasszicista stílus orosz változatának egyik iskolapéldája.

Másik Európa-szerte híres épület az odesszai operaház. A barokk épületet 1883-1887 között Helmer és Fellner bécsi építészek emelték. Homlokzatán Puskin, Gribojedov, Gogol, Glinka, valamint a színház, a muzsika, a tánc, a komédia, illetve a tragédia muzsájának szoboralakjait láthatjuk. Rendkívül jó akusztikájáról híres nézőtere 1500 személy befogadására alkalmas. A nézőtér mennyezetét Shakespeare Hamletjének, a Szentivénéji álomnak, a Téli regének, az Ahogy tetszik-nek egy-egy jelente díszíti.

Az Archeológiai Muzeum jellegzetes, kecses oszlopokkal ékes kapuzata mögött rendkívül gazdag régészeti anyag tárul a néző elé. Boffo munkája az impozáns, klasszicista stílusban épült odesszai városi szovjet palotája is. Kétoldalt, az ablakmélyedésekben Mercurius, a kereskedők istenének, és Ceres, a földművelés istennőjének szobra áll. A homlokzat közepén: nagy óra, a nap és az éj allegorikus figuráival. A Tengerészek Palotája is Boffo munkája, ugyancsak a kikötőhöz vezető Patyomkin-lépcső, amely 1837-1841 között épült. A lépcsősor hossza 140 m. Alkotójának bravurja, hogy

felülről nézve úgy tűnik, hogy a lépcső két oldalsó szegélye párhuzamos. A valóság azonban az, hogy a lépcső szélessége fent csak 12.50 m, de lent már 21 m.

A kikötő vám téri bejáratánál Vakulencsuk matróz, az egyik Patyomkin-tengerész hat méter magas emlékműve, A.Kovaljov szobrász alkotása áll. A bronz mellszobor talpazata csiszolt vörös gránit.

A lépcső felső részén az 1826-ban Martosz által készített Riche-lieu szobor látható, amelynek érdekessége, hogy a klasszicista stílusu emlékmű római tógába öltözve ábrázolja a város mult századi polgármesterét.

Az odesszai tájmuzeum történeti részlegében látni a katakombákban működött illegális pártbizottság táborhelyének makettjét. A Nagy Honvédő Háboru odesszai hősi napjait eredeti plakátok, röpiratok, napiparancsok, levelek, újságkivágások, zsákmányolt fegyverek és zászlók is felidéznek.

A tájmuzeum természettudományi részlege bemutatja a vidék rendkívül gazdag faunáját és flóráját.

Az odesszai képtárban számos érdekes művészeti emléket őriznek a XVII. századtól napjainkig, köztük Rjepin és Ajvazovszkij több munkáját.

A nyugati és keleti művészet muzeumában római, görög, francia, németalföldi, japán, kínai, perzsa és számos egyéb művészeti emléket találunk. Caravaggio, Guardi, Canaletto, Brueghel, Rubens anyagot is. A Muzeum XIX. századi gyűjteménye Munkácsy képet is őriz.

Aki nem látta Jaltát, nem látta a Krimet - tartja a közmondás. A világhírű fürdőhely, a „szovjet Nizza” fekvése ugyanis olyan, hogy bárhonnan közelítsük is meg, utközben a Krim-félsziget jókora karéjában gyönyörködhetünk.

A Krim varázsának titka éghajlata: egy fok híján azonos szélességi körön fekszik a francia és az olasz Rivierával. Miként a Föld-

közi-tengerpart vidékét az Alpok, úgy védi a félsziget déli parti sávját a hideg északi légáramlástól a Krimi-hegység vonulata - a Jajla.

A félsziget növényzete klimájának megfelelően buja és rendkívül változatos, főként a Riviera részén, ahol a kertekben de még az utcákon is ciprusok, pálmák, cédrusok, magnóliák, babérfák, oleanderek, mandulafák diszlenek, dusan terem a füge, a gránátalma, az égi-szilva, és pompás bort ad a szőlő.

A Krim-félsziget, amelyet a 30 km hosszú, de helyenként 8 km-ig szűkülő Perekopi földszoros köt kontinensünkhöz, már az őskorban lakott volt. A Jajla barlangjaiban több helyen bukkantak őseMBERI szállások nyomára. Tulajdonképpen történelme azonban mégis csupán mintegy két és félezer évre tekinthet vissza.

Századunkban két nagy forradalom söpört végig a félszigeten, s a második után, 1920-ban, itt zajlott a döntő - a polgárháboru sorsát is végleg eldöntő - ütközet a fehér ellenforradalom ellen. S a Forradalmi Haditanácsnak, Frunze oldalán, tagja volt a magyar Kun Béla is, aki a Krim felszabadítása után a Krim Forradalmi Tanácsának elnöke lett.

A második világháboru utolsó időszakában, 1945. februárjában itt került sor a hitlerellenes koalíció államfőinek emlékezetes jaltai konferenciájára.

A félsziget számottevő kulturális és tudományos élettel dicsekedhet, területén 30 kutatóintézet (a Tudományos Akadémia szimferopoli tagozata, a krimi asztrofizikai obszervatórium, a kercsi oceanográfiai intézet, stb...), számos könyvtár, muzeum és képtár, ezernél több különböző oktatási intézmény működik.

Szimferopol a tavasszal sebes és bővizű, nyáron csermellyé szeli-dülő Szalgir-folyó partján fekszik. 1784-ben kelt alapítólevele szerint „a haszon városa, ezért cimere kaptár méhekkal s a felirattal: Hasznos". A hajdani Ak-Mecset (Fehér Mecset) tatár település helyén emelt város ma is méltó a címeréhez.

A város utcáit szegélyező egzotikus fafajták buja zöldje hamisítatlan krimi hangulatot teremt.

Müemlékei a régmúlt és a közelmúlt hősi történelmét idézik. (Szuorov szobra, az 1777-ben épült sáncrendszer helyén, és a Nagy Honvédő Háború felszabadító tankosainak emléket hirdető - eredeti - T-34-es tank.)

A Területi Tájmuzeum gazdag régészeti tára mellett különösen nevezetes és érdekes az ún. Tavrikája. A Tavrika, amely nevét a félsziget hajdani elnevezéséről - Tavrida, Tauria - kapta, a Krimmel foglalkozó 50 ezer kötetes szakkönyvtár.

A Területi Képtár igen érdekes anyaga a helybeli művészek munkáin kívül néhány eredeti Rjepin, Ajvazovszkij, Siskin-művet is őriz gyűjteményeiben.

Jalta felé haladva az országuton Alustától 14 km-re látható a híres Kutuzov-szökőkút, egy díszes, ivelt kőfal, rajta a hadvezér portréja domborműként és két emléktábla. Az egyik emléktábla tanúsága szerint 1774-ben a törökkel vívott csatában itt kapott súlyos sebet a szemén egy fiatal, 26 éves, Kutuzov nevű alezredes, aki - a másik emléktábla szerint - zászlóaljja élén maga vitte a rohamra indulók lobogóját...

A városközpontot alkotó dombon ma is láthatók az ősi erőd maradványai, amelyről Alusta a nevét kapta.

Alusta - és az egész Krim-félsziget - valóban páratlan látnivalója a vadaskert, hivatalos nevén a Krimi Kujbisev Állami Természetvédelmi Terület. Ez a hegyek között és a hegyekben fennmaradt 30 ezer hektárnyi ősvadon, évszázados faóriásaival és nemes vadjaival - nagyértékű szabadtéri természetrajzi múzeum.

Jalta a Krim-félsziget déli csücskén terül el. Ideális fekvésének köszönheti nagyszerű éghajlatát. A város csupa akác, babér, pálcika, magnólia, környékén gyümölcsös- és szőlőskertek zöldellnek, a hegyeket bükk- és tölgyerdők borítják.

Jalta V. N. Dmitrijev orvosnak köszönheti a felfedezését. A mult század hatvanas éveiben ő kísérletezett itt először a tengeri fürdővel és a szőlőkurával, mint gyógymóddal. A tájmuzeumban is látható az a dombortérkép a félsziget déli partvidékéről, amelyet Dmitrijev doktor, a muzeum első igazgatója fiával közösen készített.

A gyógyhelynek - elsősorban TBC-betegeknél - kiválóan alkalmas Jaltában nincs mód az igazán súlyos betegek elhelyezésére. Csehov, az író, aki orvosai tanácsára 1898-ban maga is itt telepedett le, a századforduló esztendejében közadakozást kezdeményezett, s így épülhetett fel az első - jótékonyági keretek között működő - TBC szanatórium, a Jauzler (ma Csehov szanatórium). Csehov egyébként nem az egyedüli világhíresség, aki Jaltában megfordult. Járt a városban Mark Twain és Majakovszkij, Tolsztoj és Gorkij, Saljapin és Rahmaninov, Csajkovszkij és Levitan.

A város az egész déli partvidék gyógyászati kutató munkájának legfontosabb centruma. Itt működik az Állami Szecszenov Klíma- és Fizikoterápiás Intézet. Másik tudományos nevezetessége a városnak a Magaracs Központi Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet. A kutató intézethez kapcsolódik a híres Masszandra borászati kombinát. Pincéiben 1775-ös évszámú borokat is őriznek, amelyeket részben Golicin herceg XIX. század végi kollekciónak vettek át, részben azóta gyűjtöttek.

A Csehov muzeum az a villa, amelyet az író 1898-ban építtetett s ahol az író öt esztendőn át lakott. Árnyas kertjében az eukaliptuszokat, a naspolyákat, és az indiai orgonát még maga Csehov ültette.

A muzeum-villa ebédlőjében a falon Csehov arcképe függ, alatta a vörös selyemszalaggal összefogott három pálmaág a Művész Színházbeliek 1900-as látogatásának emléke.

Csehov dolgozószobájában számos Csehov-remekmű, pl.: A kutyás hölgy, a Három nővér, stb. született. Az íróasztalon látható az orvos Csehov körbélyegzője: A. P. Csehov orvos felirással, valamint sztetoszkópja és a reflexkalapács.

A hálószobában zöldernyőjű petróleumlámpa alatt az olvasás közben félbehagyott 1904. februári Történettudományi Szemle, mintegy tapintható, eleven közelségbe hozza a villa egykori lakóját.

Az utolsó szoba életrajzi muzeum: fényképekkel, az író személyes használati tárgyaival, korabeli dokumentumokkal, az íróársak - köztük Tolsztoj és Gorkij - méltató szavaival. Különösen meleg érzelmek fűtték Csehovot Gorkijhoz, akivel gyakran üldögélt a ház kertjében azon a padon, amelyet még életében kereszteltek el „Gorkij-padnak”.

A Csehov-muzeumot az író nővére, Marija, a forradalomig saját költségén tartotta fenn. Amikor 1920-ban a villát állami muzeummá nyilvánították, őt nevezték ki igazgatójául, s e tisztséget haláláig töltötte be. Ma a muzeum a moszkvai Lenin Könyvtár kezelésében van.

A város másik nevezetessége a nyikitai botanikus kert. A tengertől terraszosan az országútig emelkedő, 280 hektáros botanikus kertet 1812-ben H.H. Szteven orosz természetbuvár alapította. Az alapító kései utódai is aklimatizációs kísérletekkel foglalkoznak itt.

A nyikitai botanikus kertben a Krim-félsziget és öt világrész flórájának 7000 különleges faját láthatjuk. Arborétumának büszkesége az ezer éves pisztácia, az óriásgesztenye, a mammutfa, a paratölgy, a babiloni szomorufűz, és a mai tülevelűek őse a páfrányfenyő. A botanikus kert Citrus-fokán Batumiból, a kaukázusi Rivieráról kölcsönzött mandarin, narancs- és citromfajták tenyésznek. Itt kinemesített válfajaik szintén hoznak gyümölcsöt és - fagyállók.

A közigazgatásilag Jaltához tartozó Livadia a Jajla lejtőjén elterülő festői kis város eredetileg cári birtok, amely a Meganero-forrás közelében ideális nyári rezidencia volt. A környéken talált antik építészeti emlékek közül a mai Nimfa szökőkút egy szarkofágból épült.

A legérdekesebb a Krasznov építőművész által tervezett reneszánsz stílusú un. Nagy (vagy Márvány) Palota, amelyet 1911-ben II. Mik-

lós az utolsó orosz cár építtetett. E palotában tartották 1945 februárjában a híres „jaltai konferenciát”. Ma szanatórium működik benne.

A miszhori Krasznoje Znamja (Vörös Zászló) szanatórium a nemzetközi munkásmozgalom nagyjainak emlékéét őrzi: a többi között Clara Zetkint, Georgi Dimitrovot, Dolores Ibarrurit látta vendégül.

Az Alupka-Szimeiz kettős Jalta után a déli partvidék legfontosabb gyógyhelye. A gyógyintézetek közül kiemelkedik az 1901-ben alapított volt Bobrov gyermek-szanatórium.

Alupka nevezetessége a Voroncov-palota, a múlt századbeli orosz építőművészet egyik legszebb alkotása. A 150 helyiségből álló palota 18 évig épült: 1828-1846-ig. Északi homlokzata Tudor-stílusával, tornyaival és az Aj-Petri hegyet idéző tetőcsipkéivel középkori várkastélyra emlékeztet. A palota tengerre néző déli homlokzata már stílusjegyeket mutat, pompás diszitésű kapuzatával, amely a híres oroszulános teraszra nyílik. Hat fehér márványoroszlánja olasz mesterek munkája.

A Voroncov-palota ma muzeum. Két gyűjteménye van: a XIX. század első felében épült palota interieur-jei, valamint a képtár, orosz, szovjet és nyugat-európai mesterek munkáival.

A palota mellett külön látványosság a parkja. Ez a 40 hektáros földdarab az egész déli partvidék egyik legszebb díszkertje, ahol a babérmeggytől a libanoni cédruson és az ehető termésű mandula-fenyőn át az eukaliptuszig 200 egzotikus növényfaj kápráztatja a látogatót. A két részre osztott terület un. Felső Parkjának zord szépségű csodája az Alupkai Káosz kő- és sziklahalmaza. Az un. Alsó Park pálmásorában álló emlékmű a polgárháború vörösgárdista hőseinek dicsőségét hirdeti.

A Kaukázus lábánál, a Fekete-tenger partján, a Mamajka és a Kudepszta folyók között csaknem félszáz kilométer hosszúságban elterülő Szocsi, a szomszédos Macęszta gyógyforrásainak közelsége mellett rendkívüli népszerűségét elsősorban kellemes szubtrópusi éghajlatának köszönheti. A város csak mintegy 70 éves multra te-

kinthet vissza. A város és az üdülőtelep történetének és gazdasági fejlődésének stációt igen jól szemlélteti a Szocsi Tájmuzeum, ahol 3.000 helytörténeti és természetrajzi lelet és tárgy kerül bemutatásra.

Szocsi egyik fontos látnivalója az Osztrovszkij-muzeum, melyet eredetileg kormányhatározatra 1937-ben rendeztek be Nyikolaj Osztrovszkij házában, ahol 1928-tól haláláig élt és dolgozott. Ez az épület ma teljes egészében - berendezési tárgyainak érintetlenségével - azt a környezetet idézi, amelyben ez a rendkívüli akaraterejű, súlyosan beteg férfi - aki polgárháborús sebesülése következtében még a látását is elveszítette - alkotott. A tulajdonképpeni muzeum 1957-ben külön épületet kapott, s ennek négy helyiségében állították ki az író életét és munkásságát idéző tárgyakat és dokumentumokat. A gyűjtemény őrzi Osztrovszkij rádióbeszéréseinek hangfelvételeit, újságcikkeinek kéziratait is. Levelek, könyveinek külföldi kiadásai, méltatások sokasága teszik teljessé a gyűjteményt.

A Bolsoj-Ahun-hegy 30 m magas kilátótornyából, melyet 1936-ban Vorobjov épített szinte az egész Riviera kitárul előttünk Tuapszétól a Picunda fokig.

A Kaukázusi Riviera legszebb kirándulóhelye a Rica-tó, mely évszázadokkal ezelőtt a Pségisva hegyomlása révén keletkezett.

Hoszta különlegessége a paratölgyes, a kaukázusi partvidék legnagyobb ültetvénye, melyet 1952 óta használnak fel ipari célokra.

Adler mellett a Kaukázusi Állami Természetvédelmi Terület száz-ezer hektárt foglal el. A rezervátum állatvilága rendkívül változatos és értékes: a kaukázusi hegyi fajdkakastól a Prometheus-egéren át a bölényig. Utóbbi igen ritka kincs, a Szovjetunióban még két helyen fordul mindössze elő.

Gagra történelmi nevezetessége a VI-IX.században épült templom, mely festői környezetben áll a tenger partján.

Ahali Afoni, a Novij Afon (Uj Athosz) kolostortól kapta nevét. A



görögországi Athosz szerzetesei 1875-ben alapították itt a rendházat. Az egykori kolostor hófehér épülete ma szanatórium. A hegytetőn római kori erőd romjai láthatók.

Szuhumi Abházia fővárosa nemcsak pompás üdülőkör, hanem fővárosi rangjához méltó közigazgatási, ipari és kulturális centrum. Itt a székhelye többek között a Gruz Tudományos Akadémia abház tagozatának, a pedagógiai intézetnek, és az abház írószövetségnek.

A városban X-XII. századbéli érdekes történelmi emlékhelyek vannak. A kikötőben, a Kolkhisz-korbeli erősítmény, amelynek falai és bástyái sziklatömbökből épültek; a X-XII. században Szuhumi kapuját védte. A város délkeleti negyedében a Bagrat-kastély ugyancsak a X-XI. századból való, szintén erősítmény volt.

A Tbiliszi országúton lévő Nagy Abház Fal a VII. századból maradt fenn. Erősítménysora 160 km-en át húzódik, a Kelaszura és Mokvi folyók közötti szakaszon viszonylag ép állapotban.

A Beszleti folyó szurdokában lévő árkádszerű kőhid a X-XII. századbéli gruz építészet egyik érdekes emléke.

Az Abház Állami Múzeum gyűjtési köre: a köztársaság természetvilága, lakóinak élete, a mezőgazdaság átalakítása, az ipar fejlődése, a kulturális építés körébe tartozik. Érdekes egy abház falu életét bemutató részlege. Az Autonóm Köztársaság gazdasági építő munkáját szemléltető kiállítási tárgyak közül igen érdekes a tkvarcseli bánya makettje.

A szuhumi botanikuskert, melyet 1840-ben alapítottak több mint 800 növényfajt, köztük a Victoria Regia-t nyújtja a látogatóknak.

A Trapéz-hegy parkjában kapott helyet a szovjet Orvostudományi Akadémia 1927-ben alapított orvosbiológiai állomása, melyet ta köznyelv csak úgy emleget: „a majomtelep”. A laboratóriumokban ugyanis majmokon kísérletezik ki a különböző betegségek gyógymódjait.

A Szuhumi-hegyen működik a szovjet Növénynevelő Intézet szub-

trópusi kutató állomása, ahol eukaliptusz-aklimatizációs kísérletek folynak.

A szovjet partvidék legdélibb városa Batumi - a török határtól 20 km-re - az Adzsár Autonóm Köztársaság fővárosa, a Szovjetunió legnagyobb olajkikötője és egyben legcsapadékosabb, legmelegebb telű, s talán legbujább növényzetű szubtrópusi vidéke.

Batumi újabbkeletű építkezései közül említésre méltó a Forradalmi Múzeum, amelynek gazdag dokumentációs anyaga van. Az Adzsár Állami Múzeumban került bemutatásra a forradalom előtti Batumi nyomornegyede, a Csaoba (Mocsár), amely - mint neve is jelzi - valóban mocsaras, lápos vidéken terült el.

A Zeljonij Misz (Zöld Fok) örökzöld cserjék diszruhájába öltözött szirtfok, ahol a száz hektáros botanikus kert is elhelyezkedik. Krasznoj orosz földrajztudós és természetbúvár alapította 1912-ben, egy világszerte utjáról hazatérve, a magával hozott palánták elültetésével.

Beszámolómm rendkívül vázlatos, miután a több ezer kilométeres uton látott nevezetességek tanulmányozására a Szovjetunióban töltött három heti idő igen kevésnek bizonyult. Másrészt a közlés terjedelme is korlátozott. Arra törekedtem azonban, hogy mégis némi tájékoztatást nyújtsak és a figyelmet felkeltsem e csodálatos vidék sok, értékes kulturális és történelmi emléke és léte-sítménye iránt.

Rosner Vilmosné

## TARTALOM:

Az olvasóhoz! . . . . .	3
Bodrogi Tibor: Az országos muzeumok szervezeti kérdései . . . . .	5
Beszámoló az 1968 évi Muzeumi Hónapról . . . . .	17
Béres András: Gondolatok a Muzeumi Hónapról . . . . .	24
Tarjányi Sándor: Várostörténeti kiállítás a budai Várpalotában . . . . .	28
Keresztury Dezső: Ház-avatás Fótton . . . . .	32
Kiss Ákos: A tiszántúli református egyházkerület ujonnan megnyílt debreceni muzeumáról . . . . .	36
Miklós Róbert: Az álmosdi Kölcsey-Emlékház . . . . .	40
Bersényi Iván: Geológus középiskolások vetélkedője a Természettudományi Muzeumban . . . . .	46
Gerelyes Ede: Maxim Gorkij a honismeretről . . . . .	50
Dömötör Sándor: A munkáshagyomány gyűjtéséről . . . . .	53
Rosner Gyula: A Honismereti Mozgalom és a muzeumok együttműködése Tolna megyében . . . . .	64
Uzsoki András: Kiállításrendezés, tárlatvezetés . . . . .	70
Vargha László: A műemlékvédelem néhány kérdéséről . . . . .	83
Rosner Vilmosné: A szovjet Riviera a muzeológus szemével . . . . .	92

## INHALT:

An den Leser! . . . . .	3
B o d r o g i, T.: Über Fragen der Organisation in den Zentralmuseen . . . . .	5
Bericht über den Monat der Museen des Jahres 1968 . . . . .	17
B é r e s, A.: Gedanken über den Monat der Museen . . . . .	24
T a r j á n y i, S.: Stadthistorische Ausstellung im Schloss in Buda . . . . .	28
K e r e s z t u r y, D.: Eröffnung einer Gedenkstätte in Fót . . . . .	32
K i s s, Á.: Die Neueröffnung des kalvinistischen Mu- seums in Debrecen . . . . .	36
M i k l ó s, R.: Das Kölcsey-Haus in Álmosd . . . . .	40
B e r s é n y i, I.: Wissenschaftlicher Wettbewerb geo- logischer Mittelschüler im Ungarischen Natur- wissenschaftlichen Museum . . . . .	46
G e r e l y e s, E.: Maxim Gorkij über die Heimats- kunde . . . . .	50
D ö m ö t ö r, S.: Über des Sammeln aus dem Gebiete der Arbeitertradition . . . . .	53
R o s n e r, Gy.: Kooperation zwischen der Heimatskun- de-Bewegung und den Museen in Komitat Tolna . . . . .	64
U z s o k i, A.: Organisation von Ausstellungen und Führungen in ihnen . . . . .	70
V a r g h a, L.: Einige Fragen des Denkmalschutzes . . . . .	83
R o s n e r, E.: Die sowjetische Riviera vom museolo- gischen Gesichtspunkt . . . . .	92

## E SZÁM MUNKATÁRSAI:

- Bodrogi Tibor, a Néprajzi Múzeum főigazgatója,
- Béres András, a Hajdu-Bihar megyei múzeumi szervezet vezetője,
- Tarjányi Sándor, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója,
- Keresztury Dezső, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője,
- Kiss Ákos, az Iparművészeti Múzeum osztályvezetője,
- Miklós Róbert, a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos főmunkatársa,
- Bersényi Iván, a Szabó József geológiai technikum tanára,
- Gerelyes Ede, a Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatóhelyettese,
- Dömötör Sándor, a Népművelési Intézet munkatársa,
- Rosner Gyula, a szekszárdi Balogh Ádám Múzeum muzeológusa,
- Uzsoki András, a győri Xantus János Múzeum tudományos főmunkatársa,
- Vargha László, a budapesti Műszaki Egyetem ny. docense,
- Rosner Vilmosné, az Iparművészeti Múzeum munkatársa.



